

**РАЗБИТИ ЖИВОТИ: РОМСКИТЕ
ДЕЦА В ИНСТИТУЦИОНАЛНА
ГРИЖА**

CHALLENGING DISCRIMINATION PROMOTING EQUALITY

Copyright: ©European Roma Rights Centre, януари 2021

Моля, вижте www.errc.org/permissions за повече информация относно използването, споделянето и цитирането на този и други материали на ERRC

Автори: **Бернард Рорк**

Изследователи: Тази работа се основава на теренни и научни изследвания, извършени от: **Атанас Стоянов** (България), **Форум за човешки права** (Чехия), **Наталия Думиника** (Молдова), **Еуген Гица** (Румъния), **Лидия Миргова** (Словакия)

Експерт: **Юдит Геллер**

Дизайн: **Софио Датишвили**

Оформление: **Джавит Берипа**

Cover photo: © **ERRC**

Този доклад е публикуван на английски език

Адрес: Avenue de Cortenbergh 71, 4-ти етаж, 1000 Брюксел, Белгия

E-mail: office@errc.org

www.errc.org

ПОДКРЕПЕТЕ ERRC

Европейският център за правата на ромите зависи от щедростта на индивидуалните донори за продължаващото си съществуване. Моля, присъединете се към осигуряването на бъдещето му. Дарения от всякакви размери са добре дошли и могат да бъдат направени чрез PAYPAL на уебсайта на ERRC (www.errc.org, щракнете върху бутона Дарение в горния десен ъгъл на началната страница) или банков превод към сметката на ERRC:

Титуляр на банкова сметка: **EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE**

Банка: **KBC BRUSSELS**

IBAN: **BE70 7360 5272 5325**

SWIFT код: **KREDBEBB**

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	5
Резюме	11
Деинституционализация	12
Деагрегирани данни и прекомерно представяне на ромските деца в държавни грижи	14
Как и защо ромските деца попадат в институции за грижи	15
Въздействието на институционализацията върху ромските деца и семейства	17
Относно методологията	21
Международни правни стандарти	23
Защита на децата и семейството в националното законодателство	25
Препоръки по отношение на политики и финансиране на ЕС	25
България	29
Профил на населението	29
Контекст на политиките за закрила на детето	30
Деинституционализация	30
Деца в риск	31
Ромските деца в системата за грижи за деца	32
Свръхпредставеност и етнически деагрегирани данни	33
Как и защо ромските деца попадат в институции	34
Отношението към ромските деца в грижи и как то се различава от това спрямо другите деца	36
Чешка република	37
Профил на населението	37
Контекст на политиките за закрила на детето	38
Деинституционализация	41
Дефиниции на деца в риск и правни основания за преместване	43
Структура на системата за закрила на детето	46
Ромските деца в системата за грижи: свръхпредставеност, дефицити и данни	47
Молдова	51
Кратък профил на ромите в Молдова	51
Законодателство и контекст на политиките за закрила на детето	52
Деинституционализация	53
Обща правна рамка	54
Определения за деца в риск	56
Организационна структура на системата за закрила на детето	57
Видове грижи за деца	59
Основни причини за настаняването на ромски деца в държавни институции	60
Опитът на ромските деца в грижи	63
Румъния	65
Профил на населението	65
Законодателство и контекст на политиките за закрила на детето	66
Деинституционализация	66
Системни дефиниции за деца в риск	68
Свръхпредставеност и етнически деагрегирани данни	70

СЪДЪРЖАНИЕ

Как и защo ромските деца попадат в институции за грижи	70
Опитът на ромските деца в грижи	73
Словакия	77
Кратък профил на ромите в Словакия	77
Закрила на детето, бедност и общ политически контекст	78
Денинституционализация	79
Институционални грижи и правна рамка	80
Свърхпредставеност и данни	81
Как и защo ромските деца попадат в институции за грижи	82
Опитът на ромските родители със социални грижи	84
Заклучение	87
Препоръки	91

Въведение

На 23 ноември 2020 г. Европейският комитет за социални права (ECSR) установи, че Чешката република е отговорна за широкомащабното и дискриминационно институционализиране на деца с увреждания и ромски деца в институции за грижи в ранна детска възраст. Тази констатация дойде три години, след като три организации, Европейският център за правата на ромите (ERRC), фондация Validity и Форумът за човешки права, подадоха колективна жалба, документираща нарушенията.¹

Марош Матяшко, председател на базирания в Прага Форум за човешки права каза: „Посланието на Комитета е много силно. Институциите са вредни за децата и от правна гледна точка правителството трябва да предприеме всички необходими стъпки за деинституционализация на съществуващата система за грижи в ранна детска възраст. Тази системна промяна трябва да бъде изградена на принципа, че всички деца имат право да се възползват от семейна среда, независимо от тяхното положение или нужди.”²

Докато Чешката република носи позорното отличие, че е сред най-неблагоприятните за децата страни от ОИСР, тя не е единствена в неуспеха си да постъпи правилно с най-уязвимите си деца. От 2011 г. ERRC е начело в изтъкването на тежкото положение на ромските деца, взети от държавни институции. Свърхпредставеността на тези уязвими деца в институциите за грижи отдавна е източник на дълбоко пренебрегване от страна на властите и въпросът за техните основни права и благосъстояние не се регистрира като приоритетен при стартирането на Рамката за интеграция на ромите на ЕС през 2011 г.³

Докато ЕС напредва със своята *Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021-2030*⁴ сред държавите-членки и региона на разширяването, ERRC повтаря призива си за по-сложен подход, насочен към децата, който обръща голямо внимание на правата и нуждите на най-уязвимите и че преразгледаните национални ромски стратегии трябва да станат напълно приобщаващи, така че нито едно дете да не бъде изоставено.

1 Европейски комитет по социални права, Решение относно Европейския център за правата на ромите (ERRC) и Центъра за застъпничество за психични увреждания (MDAC) срещу Чехия. Жалба No 157/2017г. 23 ноември 2020 г. Достъпно на: <https://hudoc.esc.coe.int/eng#?%22sort%22:%22ESCPublicationDate%20Descending%22,%22ESCDIdentifier%22:%22cc-157-2017-dmerits-en%22>}.

2 ERRC, Прессъобщение: Орган на Съвета на Европа намира Чешката република за отговорна за нарушаване на правата на децата с увреждания и ромските деца чрез институционализация, 23 ноември 2020 г. Достъпно на: http://www.errc.org/press-releases/council-of-europe-body-finds-czech-republic-responsible-for-violating-rights-of-children-with-disabilities-and-romani-children-through-institutionalisation?fbclid=IwAR3PX12tvKlZWxS1LRmHDAbc7Mlga5PtqIuzZX4UscHXU8_IZoBqp6MEow.

3 Европейска комисия, Рамка на ЕС за национални стратегии за интеграция на ромите до 2020 г. Достъпно на: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu/roma-integration-strategies-2020_en.

4 Европейска комисия, Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021–2030 г. Достъпно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813.

Освен това ERRC напомня на страните за техните задължения съгласно международното право да зачитат правото на детето на семейни отношения; да гарантират, че децата не са отделени от родителите си против волята им (освен когато компетентните органи, подлежащи на съдебен контрол, преценят, че това е в най-добрия интерес на детето); и да оказват подходяща помощ на родителите при изпълнение на задълженията им по отглеждането на деца.⁵

Към днешна дата ERRC е провел изследвания и е публикувал доклади и справки за правни действия в 10 държави, включително държави-членки на ЕС и присъединяващи се страни. Организацията също така е предоставила правна подкрепа на семейства и в някои случаи е предприела действия срещу властите. Последният цикъл от изследвания, който обхваща пет държави (България, Чехия, Молдова, Румъния и Словакия), има за цел да предостави данни и информация, които да позволят повече правни намеси за предотвратяване на ненужни отстранявания извън семействата; да стимулира общественя дебат както на национално, така и на европейско ниво, за да настоява за съществени реформи, за изкореняване както на умшлените, така и на неволните дискриминационни практики; да се застъпи за повишена социална подкрепа за семейства в затруднение; и да се гарантира, че децата няма да бъдат отстранени от семействата им главно поради бедност и предразсъдъци.

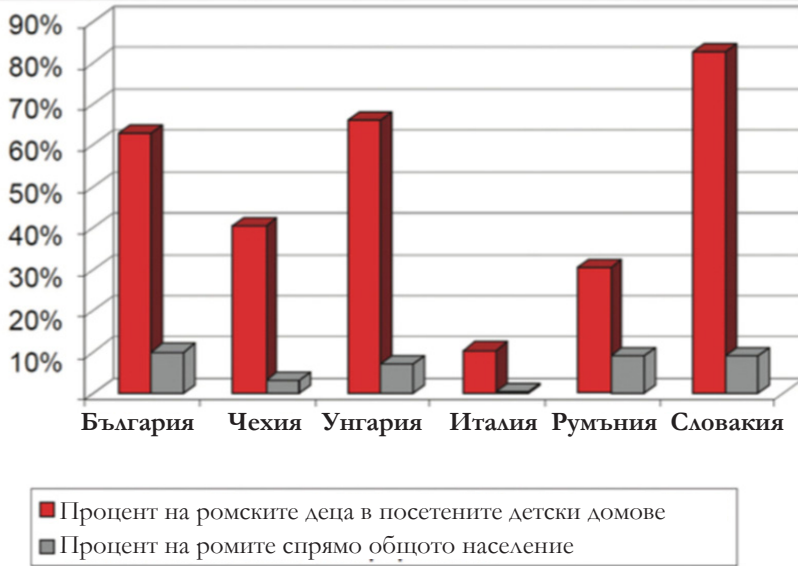
Докладът на ERRC *Доживотна присъда* от 2011 г. разкрива, че ромските деца са прекомерно представени в институционалните грижи в сравнение с техния дял от населението като цяло в България, Чехия, Унгария, Италия, Румъния и Словакия.⁶ Въпреки специфичните закони, регулиращи въпроси, свързани със закрилата на детето, липсата на подробни описания на застрашеността на детето и ясни насоки за оценка позволяват много възможности за неправилно прилагане на съответните разпоредби от институциите за закрила на детето и социалните работници. Степента, до която ромските деца са свръхпредставени в системите, е илюстрирана в графика 1.

Установено е, че превантивните мерки са неадекватни, няма достатъчно квалифицирани социални работници и няма услуги за подкрепа на ниво общност в изолираните ромски квартали поради недостатъчно финансиране. Проучването установи, че ромските деца са претърпели физическо насилие, малтретиране и етническа дискриминация в и извън домовете. За огромното мнозинство от ромските деца в институционални грижи е имало нисък шанс да бъдат върнати в биологичните си семейства и много от тях са прекарвали цялото си детство в институционална среда.

5 Член 7 от Конвенцията на Организацията на обединените нации за правата на детето (CRC) предоставя на детето „доколкото е възможно, правото да познава и да бъде отглеждано от своите родители“. В членове 8 и 9, съответно, държавите се задължават да зачитат правото на детето на „семейни отношения, признати от закона без незаконна намеса“ и „да гарантират, че детето няма да бъде отделено от родителите си против тяхната воля, освен когато компетентните органи, подлежащи на съдебен контрол, преценят, че това е в най-добрия интерес на детето“. Член 18 също така признава, че „родителите или, в зависимост от случая, законните настойници носят основната отговорност за отглеждането и развитието на детето“, че „най-добрият интерес на детето ще бъде тяхна основна грижа“, и че „Държавите-страни оказват подходяща помощ на родителите и законните настойници при изпълнение на техните отговорности по отглеждане на деца и осигуряват създаването на институции, служби и услуги в областта на грижите за деца“. Конвенция на ООН за правата на детето. Достъпно на: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

6 ERRC, *Доживотна присъда: ромските деца в държавни грижи*, юни 2011 г. Достъпно на: <http://www.errc.org/reports-and-submissions/life-sentence-romani-children-in-institutional-care>.

Графика 1: Ромска представеност в домовете за деца в България, Чехия, Унгария, Италия, Румъния и Словакия (въз основа на информация от теренни изследвания)

Много фактори допринасят за свръхпредставеността на ромските деца в институционалните грижи, включително дискриминация, бедност и материални условия (като безработица, задължнялост и неадекватно жилище), отсъствие от училище, самотно родителство и нежелана бременност, и миграция. Насилието върху деца бе определено за много нисък фактор при настаняването на ромски деца в държавни грижи. Причините за свръхпредставеността на ромските деца в институционалните грижи до голяма степен попадат в две основни категории: тези, свързани с положението на семейството, и тези, свързани със самата система за закрила на детето.

Изследването потвърди, че широко разпространената дискриминация срещу ромите във всички сфери на ежедневиия живот, утежнена от социалното изключване и дълбоката бедност, са били ключови фактори, допринасящи за непропорционалния брой деца, отнемани от семействата им и поставяни под държавни грижи. Общата за всички маргинализирани ромски общности във всички изследвани страни ситуация, бе кратко обобщена от един румънски респондент така:

„Основният проблем е, че обществото отхвърля ромите и техните деца, като много лесно ги вкарва в капана на системата за закрила на детето. Всеизвестно е, че ромите са дискриминирани, ако искат да работят, никой няма да им даде работа и са бутани към бедността... Никой не им дава шанс да се измъкнат от мизерията. Тогава хората от Закрила на детето идват и им казват, че трябва да се откажат от децата си, защото не са в състояние да се грижат за тях и че могат да си ги върнат покъсно, без да знаят, че емоционално и физически ще ги забудят [децата] завинаги”⁷

7 Пак там, стр. 39.

Въпреки законодателството, забраняващо извеждането на деца от семействата им единствено поради бедност или липса на средства, изследването от 2011 г. установи, че според ромските родители и работниците по закрила на децата в Чешката република, Унгария и Румъния бедността сред ромските семейства е била най-честата причина за отстраняване на деца. Ромско семейство от Унгария е споделило с проучващите, че новороденото им дете е отстранено и настанено при приемни родители, защото „къщата им била в лошо състояние, тъй като бурята през лятото повредила покрива. Една от стаите се намокрфила и от службата за закрила на децата им казали, че не е място за приемане на новородено бебе.”

Това семейство не получило финансова помощ и социална подкрепа, за да поправи ситуацията.⁸ Някои интервюирани деца потвърдиха, че бедността е причината за тяхното отстраняване: „бяхме отнети, защото в семейството ни нямаше много храна и нямаше подходящо облекло“.

В Чешката република неадекватните жилищни условия, произтичащи от бедност и задлъжнялост, са най-често се споменаваните от ромските семейства фактори, а децата често са били извеждани след спиране на електричеството и водата или в хода на принудително изгонване от квартира под наем. Много от най-уязвимите семейства са били на самотни родители, където ромските майки са били в още по-лошо жилищно и финансово положение поради разпадане на семейството или по-малко способни да издържат децата си след лишаване от свобода на техните партньори.

В допълнение към семейните обстоятелства, съществува аспектът на системните предразсъдъци спрямо ромските деца в риск, които включват дискриминационни нагласи и практики инфилтрирани в агенциите и съдилищата, както и неадекватни мерки за превенция и много ниски нива на реинтеграция на деца в техните биологични семейства, веднъж след като са били взети в институционална грижа.

Интервютата със специалисти по грижи за деца разкриха широк спектър от нагласи сред тях: от добре информирани и социално осведомени до предубедени социални работници, които виждат „ромската субкултура“ или „мисленето, отношението и обичаите“ на ромите като застрашаващи ромските деца и предпоставка за тяхното настаняване в институционалните грижи. Според един унгарски социален работник „Бедността е смесена с непригодността на семейството да се грижи за детето. Престъпността също е често срещана – тези ромски семейства не са се научили да работят, въпреки че те не и получават работа. И това е допълнено със субкултурата“.⁹

Отсъствието от училище се представя като важен фактор, водещ до отнемане на деца от семействата им във всички страни на изследването. Отсъствието от училище кара преподавателите да информират органите за закрила на детето, че децата са изложени на риск от опасност. Няколко ромски деца, интервюирани в домове за деца, са били настанени в институционални грижи поради отсъствия от училище.

Основен недостатък на системата според някои социални работници е, че наредбите се оказват пълен провал при справянето с някои от основните причини за отсъствия

⁸ Пак там, стр. 44.

⁹ Пак там, стр. 46.

от училище, които включват тормоза и унижението на ромски ученици от страна на учители и връстници, сегрегацията, бедността и маргинализацията.

В Румъния резултатите от изследванията разкриват дискриминационни нагласи в Комисията за закрила на детето и в съдебни производства относно извеждането на ромски деца от семействата им. Ромски родители съобщават, че някои съдии са се отнасяли пренебрежително и неуважително с тях, а повечето родители се чувстват предварително осъдени поради етническата си принадлежност, отбелязвайки, че на съдните им липсва разбиране за тяхната ситуация. В много случаи родителите са имали слабо разбиране за работата на системата и процедурите, което ги е оставило безсилни пред официалната враждебност. Както една майка обясни на изследователите:

„На процеса никой не говори с мен. Съдията така и не ми каза какво се случва, всъщност не ми позволи да говоря и ми викна, че ако не спра да говоря, ще ме изхвърли от съда. Мълчах, защото не знаех какво да правя и какво да кажа. Нямах адвокат, нито можех да разбера нещо. По-късно съдията ме попита дали детето ми е на 10 години и аз казах „Да“. Тогава тя попита сина ми дали иска да остане при мен; той каза „Да“ и че иска да се прибере. Съдията му каза, че скоро щял да се върне удома. Но децата ми никога не се върнаха при мен. Взеха ги, без да ме попитат дали съм съгласна или поне да ми кажат защо.“¹⁰

Във всички обхванати от проучването от 2011 г. страни, изследователите документираха неадекватността на превантивните мерки от страна на органите за закрила на детето във връзка с нуждите на ромските семейства, изложени на риск от раздяла. Ромските семейства съобщават, че много социални работници не предлагат или не помагат да се намерят решения на техните проблеми; по-скоро те поставят изисквания, които трябва да бъдат изгълнени, а след това оставят семействата да се грижат сами за себе си в усилията си да отговорят на тези изисквания.

Правни специалисти посочват, че съдебните процедури за извеждане на деца често са били инициирани поради липса на пряка намеса на социалните служби и са докладвани от служителите на реда в хода на принудителни изселвания или от обикновени улични патрули, когато ромски деца са открити да просят. В резултат на това съдебните органи често се намесват в ситуации, които по-скоро биха изисквали социална намеса.

В повечето страни комбинацията от недостиг на подходящо квалифицирани социални работници, недостатъчно финансиране и голям брой случаи бяха идентифицирани от социалните работници като пречки за предоставянето на адекватна подкрепа на ромските семейства с деца в риск. В Унгария повечето социални работници съобщиха, че са отговорни за удвоения брой случаи, предписани в закона. В Словакия респондентите отбелязаха: *„Един или двама работници трудно могат да извършват превантивни дейности, когато имат 1800 застрашени семейства в региона си. Невъзможно е. Единственото, което могат да направят, е да записват статистика и да отнемат децата [...]“¹¹*

Във всички държави, изследвани през 2011 г., ромските деца са били в неравностойно положение по множество признаци, когато става въпрос за настаняването в институции

¹⁰ *Пак там*, стр. 47.

¹¹ *Пак там*, стр. 48.

на закрила на детето, третирането им вътре в тях и тяхното напускане; те са били подложени на множествена дискриминация по признаци, които включват етническа принадлежност, бедност, увреждане и статут на институционализирано дете.

В България, Унгария, Румъния и Словакия специалистите по закрила на детето съобщават, че процентът на връщане на децата в семействата им е изключително нисък. Няколко работници за закрила на детето отбелязаха, че: *„Много е лесно да влезеш в институционална грижа, но е почти невъзможно да я напуснеш“*. По същество изследването установи, че веднъж насилствено въведени в държавната система за грижи, ромските деца са всмукани в цикъл, от който е има малка вероятност за бягство, докато не навършат пълнолетие; цикъл на „грижи“, който ги прави изключително уязвими и уязво неподготвени за живот извън институцията.

Десет години по-късно от първия кръг от изследвания за свръхпредставеността на ромските деца в институционални грижи, доказателствата от този последен преглед в пет държави за 2020 г. показват, че твърде малко се е променило към по-добро; проблемът все още не е приоритет за политиците и служителите на ЕС, отговорни за определянето на приоритетите за приобщаване на ромите до 2030 г. Твърде много-рискови ромски семейства нямат достъп до социална подкрепа и превантивните мерки остават оскъдни, често несъществуващи. В резултат на това недостатъчното финансиране, съчетано с институционална дискриминация, води до отстраняването на ромски деца от семействата им като първа, а не последна опция за властите. Въпреки декларираната липса на етнически дезагрегирани данни, изследването потвърждава, че изключително непропорционално голям брой ромски деца все още се озовават в държавни институции за грижи.

ERRC твърди, че институционализирането на малки деца е форма на насилие, а непропорционалното прекомерно представяне на ромските деца в държавни грижи се равнява на форма на расистко насилие. Поддръжниците на институционалните грижи за деца често твърдят, че тъй като условията в тях са се подобрили значително, тези институции трябва да се разглеждат като безопасни и подходящи места за деца. Както ERRC и Validity твърдят в своята успешна колективна жалба пред ECSR срещу Чешката република, лишенията и страданието са причинени предимно от емоционално, психическо или физическо пренебрежение, липса на лице, което се грижи за първични грижи, и липса на стабилност. Това важи особено по отношение на децата под тригодишна възраст, тъй като *„продължителният им престой в институционални грижи винаги е придружен от емоционално пренебрегване, което е форма на насилие – и следователно не трябва да се толерира“*.¹²

12 Европейски комитет по социални права, *Жалба: Европейски център за правата на ромите и Център за застъпничество за психични увреждания срещу Чешката република: За неосигуряване на социална и икономическа закрила на малки деца, които са сегрегирани в детски заведения*. 26 октомври 2016 г. Достъпно на: <https://rm.coe.int/complaint-157-2017-european-roma-rights-centre-mental-disability-advoc/1680761626>.

Резюме

Този кръг от изследвания в пет държави за положението на ромските деца в държавни грижи бележи последната от продължилата десетилетие поредица от интервенции на Европейския център за правата на ромите.¹³ Изследването обхваща четири държави-членки на ЕС: България, Чехия, Румъния и Словакия, както и съседна Молдова. Както беше споменато във въведението, тежкото положение на тези най-уязвими деца и въпросът за техните основни права и благополучие не се регистрираха като приоритет при стартирането на Рамката на ЕС за национални стратегии за интеграция на ромите през 2011 г.

Публикуването на това изследване последва стартирането на стратегическата рамка на Европейската комисия за равенство, приобщаване и участие на ромите за 2021–2030 г. То съвпада и с констатацията на Европейския комитет за социални права (ECSR) от ноември 2020 г., според която Чешката република е отговорна за широкомащабното и дискриминационно настаняване на деца с увреждания и ромски деца в институции за грижи за ранна детска възраст. Правният мениджър на ERRC Сенада Сали приветства признанието на Комитета, че:

„Както ромските деца, така и децата с увреждания са изправени пред непропорционални рискове за грижи в сравнение с мнозинството от населението и че в това отношение – държавите трябва да осигурят подходяща социална и икономическа защита за малки деца, като се обръща особено внимание на положението на децата в неравностойно положение и в уязвими групи.“¹⁴

Изследванията и интервенциите на ERRC през последното десетилетие дават ясни доказателства за това колко широко разпространен е проблемът. Въпреки че мнозина са възхваляваха тази „нова подобрена“ рамка на ЕС за ромите, безпокойство буди това, че непропорционалното прекомерно представяне на ромските деца, отстранени от семействата им и поставени под държавни грижи, все още не е регистрирано като проблем, който предизвиква загриженост у тези, които определят приоритетите за приобщаване на ромите до 2030 г. Има спешна необходимост от отстраняване на този дефицит и да гарантираме, че ефективните планове за действие за деинституционализация се появяват като приоритет в преразгледаните стратегии за приобщаване на ромите, които трябва да приемат цялостен подход, основан на правата и насочен към детето.

Този пропуск е още по-очевиден в по-широкия контекст на активната позиция на Европейската комисия за намаляване на детската бедност, която включва препоръката от 2013 г. всички държави-членки да изготвят и прилагат стратегии, които гарантират

13 Изследването обхваща четири държави-членки на ЕС: България, Чехия, Румъния и Словакия, както и съседна Молдова.

14 ERRC, Прессъобщение: Орган на Съвета на Европа намира Чешката република за отговорна за нарушаване на правата на децата с увреждания и ромските деца чрез институционализация, 23 ноември 2020 г. Достъпно на: http://www.errc.org/press-releases/council-of-europe-body-finds-czech-republic-responsible-for-violating-rights-of-children-with-disabilities-and-romani-children-through-institutionalisation?fbclid=IwAR3PX12tvKlzWxS1LRmHDAbc7Mlga5PtqIuzZX4UscHXU8_IZoBqp6MEow.

благосъстоянието на децата и включват целенасочени подходи за подкрепа на тези най-неравностойно положение. Препоръката включваше укрепване на услугите в общността и услугите за подкрепа, за да се избегне отделянето на децата от семействата им и по този начин да се предотвратят на нови постъпвания в системата на обществените грижи, като се слага специален акцент върху „деца, лишени от родителски грижи и защитени в системата за специална закрила, както и деца, живеещи в бедност, ромски деца, деца с увреждания и други деца в нужда“.¹⁵

Деинституционализация

Същата година (2013 г.) ad-hoc експертната група, първоначално свикана от европейския комисар Владимир Шпидла, за да разгледа реформата на институционалните грижи в Европейския съюз, публикува *Общи европейски насоки за прехода от институционално към общностно-базирана грижа*, които предоставят практически съвети за това как държавите-членки могат да задействат пълен процес на деинституционализация. През 2014 г. Комисията също така издаде подробни насоки как да се приложи „теорията на политиките“, така че структурните фондове да могат да подкрепят широк спектър от мерки, които да съпътстват реформите в държавите-членки.¹⁶ Впоследствие бяха предоставени милиарди евро за периода 2014-2020 г. в подкрепа на прехода от институционални грижи към живот в общността като „задължителен процес на промяна, за да се гарантира зачитането на правата на гражданите“.¹⁷

Въпреки безспорния напредък, постигнат в намаляването на броя на децата в държавните институции в петте страни, има нарастващи опасения относно самия процес. Няма съмнение, че спадът в броя е драматичен: например през последното десетилетие има спад от 80% в броя на децата в институционални грижи в България; броят на децата, живеещи в институции в Молдова, е намалял с 90%: от 11 500 през 2006 г. на по-малко от 1 100 през 2017 г.; в Румъния през 2018 г. общият брой на децата, настанени в институции, е 6 632 в сравнение с приблизително 100 000 деца, които са били в такива институции през 2000 г.

Деинституционализацията обаче е нещо повече от просто затваряне на институции; тя трябва да се разбира в термините, определени от УНИЦЕФ като „пълният процес на пла-

15 Пакетът за социални инвестиции и препоръка на Европейската комисия „Инвестиране в деца: прекъсване на цикъла на неравностойно положение“, февруари 2013 г. Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:059:0005:0016:EN:PDF>; и Съобщението на ЕК относно образованието и грижите в ранна детска възраст: „Да предоставим на всички наши деца най-добрия старт за света на утрешния ден“, февруари 2011 г. Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52011DC0066>.

16 Европейска комисия, Проект на тематични насоки за служителите: Преход от институционални към грижи в общността (деинституционализация - dj) версия 2 – 27/01/2014. Достъпно на: <http://enil.eu/wp-content/uploads/2016/09/Guidelines-01-16-2013-printer.pdf>.

17 Нийл Кроутър и др. Отваряне на общности, закриване на институции: Оползотворяване на европейските структурни и инвестиционни фондове. Structural Funds Watch, ноември 2017 г., стр. 17. Достъпно на: https://eustructuralfundswatchdotcom.files.wordpress.com/2017/11/cle-sfw_opening-up-communities-november-2017_final.pdf.

ниране на трансформация, съкращаване и/или закриване на резидентни институции, като същевременно се установява разнообразие от други услуги за грижи за деца, регулирани от базирани на права и ориентирани към резултатите стандарти.¹⁸ Установено е, че този „пълен процес“ липсва в петте изследвани държави.

В България експертите изразиха загриженост относно липсата на механизми за координация, консултации и мониторинг на централно ниво; в самата система, сериозният недостиг на средства за закрила на детето доведе до лошо качество на алтернативните грижи, остър недостиг на персонал и голямо текучество на социални работници, при които се наблюдава липса на обучение и надзор. Напредъкът беше допълнително застрашен от „враждебната реакция срещу правата на децата (която) поражда опасения, че националните политики стават заложници на спекулации, дезинформация и фалшиви новини“.¹⁹

В Чешката република напредъкът в деинституционализацията е спрял от политическата съпротива на остаряла система за грижи за деца, където, както каза един министър на труда, „интересите на служителите са надделяли над най-добрите интереси на децата“. Характеризиран с липса на координация между министерствата и постоянно забавяне на системните реформи, броят на децата в институционални грижи е намалял само от 10 000 на 9 000 от 2008 г. в страна, известна с това, че е сред най-неблагоприятната за деца и най-дискриминационна сред ОИСР страните.²⁰

В Румъния напредъкът в деинституционализацията блокира заради глобалната икономическа криза; **задълбочаващата се бедност доведе до повече родители предаващи** децата си на държавни грижи, а строгите икономии оставиха системата за отглеждане на деца недостатъчно финансирана и с **недостатъчно персонал, като по този начин напълно** изчерпа капацитета ѝ за провеждане на реформи. По същия начин в Молдова – най-бедната страна в Европа, където масовата емиграция доведе до драматично увеличаване на броя на децата, лишени от родителски грижи – има сериозни опасения относно неадекватните човешки и финансови ресурси, лошото изпълнение и слабото междусекторно сътрудничество в системата за грижи за деца. Гостуваща делегация от Европейския парламент в Словакия съобщи за „липса на прилагане на съществуващите добри стратегии и поразително бавната скорост на процеса на деинституционализация“.²¹

18 УНИЦЕФ (2010) У дома или в дома?: Официални грижи и осиновяване на деца в Източна Европа и Централна Азия, стр.52. Достъпно на: <http://www.socialserviceworkforce.org/resources/home-or-home-formal-care-and-adoption-children-eastern-europe-and-central-asia>.

19 Цитат на Георги Богданов, изпълнителен директор на Национална мрежа за децата. Национална мрежа за деца Годишен отчет „Бележник 2020“, 25 юни 2020 г. Достъпно на: <https://nmd.bg/en/national-network-for-children-introduced-the-annual-vreport-card-2020v/>.

20 Отваряне на врати за децата на Европа: Чешките НПО призовават за незабавни действия за промяна на системата за грижи за деца в риск. Достъпно на: <https://www.openingdoors.eu/czech-ngos-call-for-an-immediate-action-to-change-the-care-system-for-children-at-risk/>.

21 Комисия на Европейския парламент по петиции, Доклад на мисията и препоръки след посещение за установяване на факти в Словакия от 22 - 23 септември 2016 г. Достъпно на: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/113106/1113278EN.pdf>.

Дезагрегирани данни и прекомерно представяне на ромските деца в държавни грижи

В изследваните страни въпреки отричанията относно етнически дезагрегирани данни, доказателствата не оставят никакво съмнение, че непропорционално голям брой ромски деца се озовават в институционализирани държавни грижи. Основна трудност при установяване на степента, до която ромските деца са били отстранени от семействата си или са прекомерно представени в детските заведения, е официалната позиция във всяка от страните, че „е незаконно събирането на етнически данни“. Нашето проучване показва, че в България, въпреки официалните откази, Агенцията за социално подпомагане (АСП) всъщност събира етнически данни:

първоначалните оценки на риска и индивидуалните планове за грижи за деца, приети в институции, включват информация за майчиния език и етническата принадлежност на детето, информация, която се счита за важна за бъдещите приемни родители или осиновители. Също така от анкетиранията специалисти по грижи за деца става ясно, че ромските деца всъщност са свръхпредставени в системата за грижи за деца: оценките варират в широки граници според географските региони от 80% до 30%. Като се имат предвид широките регионални различия, оценките на професионалистите ясно показват, че ромите, които представляват малко над 10% от населението, са свръхпредставени в системата за грижи за деца.

Публичните органи в Чешката република твърдят, че събирането на етнически дезагрегирани данни би било в нарушение на чешкия Закон за защита на личните данни. Въпреки това има официални данни за етническата принадлежност на децата в домове за деца на възраст три и под три години, а на национално ниво ромските деца представляват средно между 27% и 32% от институционализираните деца на три и под три години.²² Като се има предвид, че ромите представляват по-малко от 3% от общото население, това представлява значително диспропорционален брой деца, настанени в институции.

По същия начин в Румъния, въпреки официалните отричания за съществуването на етнически дезагрегирани данни, за изследователите стана ясно, че институциите за грижи за деца събират такива данни за своите досиета за осиновяване. В изследваните окръзи, където ромите съставляват по-малко от 15% от общото население, беше изчислено, че близо 60% от децата, взети под държавни грижи в окръзите, са роми (или „наполовина роми“). Оценките варират от 35% до 75% в зависимост от географските региони и референтните източници.

В Словакия, според информация, получена от източник в Министерството на труда и социалните въпроси, около 63% от децата в държавни грижи са от ромски произход. Регионалните приблизителни оценки варират от 70% в Кежмарок до 50% в Попрад. Въпреки липсата на официални дезагрегирани данни, служителите потвърдиха, че

22 Институт по здравна информация и статистика на Чешката република, *Дейност на институти за кърмачета и домове за деца до 3 години и други институции за деца през 2009 г., Актуална информация 13*, Прага (11 май 2010 г.). Вижте: ERRC, *Doživotní trest, Zpráva Evropského centra pro práva romů* p. 9. Достъпно на: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/dozivotni-trest-romske-deti-v-ustavni-peci-v-ceske-republice-20-june-2011.pdf.

етническата принадлежност на децата се съхранява в досие, а за бъдещите осиновители в досиетата дори се записва дали единият или и двамата родители са от ромски произход.

Как и защо ромските деца попадат в институции за грижи

„Не мога да кажа дали ромските деца се третираат по различен начин, но ще отговоря с въпрос: Мислите ли, че би имало толкова много деца в домове за сираци, ако услугите за подкрепа на семейството бяха по някакъв начин адекватни?“

(Респондент от гражданското общество)

В България основната причина за извеждане на ромски деца от семействата им е дълбоката бедност, допълнена от неспособността на социалните работници и държавната система за грижи да осигурят адекватна подкрепа на родителите. Децата са изложени на риск от пренебрегване в опасни пренаселени жилища, често без електричество или отопление, или достъп до чиста вода и канализация; изложени на такива високорискови среди, те често са недохранени и с пропуснати задължителни медицински прегледи и ваксинации. Друг все по-значим фактор е родителската емиграция, при която децата се оставят на грижите на баби и дядовци, които се разболяват или не могат да се грижат правилно за тях. Такива остри лишения и уязвимост повишават риска от дискриминационно поведение и практики спрямо ромските родители, много от които не знаят правата си или не знаят за организации в общността, които биха могли да им предоставят подкрепа.

В Чешката република Конвенцията на ООН за правата на детето - **UNCRC** в своите Заключителни Забележки отбелязва, че висшият интерес на детето не е решаващ фактор в случаите, засягащи деца, и изрази загрижеността си относно липсата на превантивни услуги, което е довело до *„голям брой деца, особено деца с увреждания и/или от ромски произход“*, да бъдат настанени в институционални грижи и че финансовото състояние на семейството в повечето от тези случаи е основната причина за такова извеждане.²³ Девет години по-късно, през ноември 2020 г., констатациите на ECSR потвърдиха, че малко се е променило, че настаняването в институционални грижи остава дискриминационно и не е „мярка в краен случай“, а нарушава основните права на децата.

Въз основа на жалбата на Lumos до ECSR се установи, че **441 деца, настанени в „институциите за бебета“**, са били там не поради необходимост, а защото са родени в регион, където регионалните власти не са успели да развият и да осигурят алтернативи на институционалните детски грижи. Също така, правна вратичка, която позволява бебетата да бъдат настанявани в институции въз основа на доброволен договор с родителите, заобикаля контрола в системата за закрила на детето, като де факто действа като „първоначална мярка“ и не задължава публичните органи първо да се опитат да

²³ Комитет на ООН по правата на детето, 57-ма сесия, Заключителни бележки: Чешка република, 30 май 2011 г. Достъпно на: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsrpiCE%2Fy0jVxzg5%2BV8i7pht4H4a4pAWsJL3pa%2FvZCeSaVBbp1g77ZAaHTDQ9mJG8VIIti46tzmjcvP%2FVoFNzfm%2F1WVG%2BKM%2Fced2V99WuxIcPh>.

осигурят подкрепа на родното семейство на детето или да се намери настаняване в заместващо семейство.²⁴

В Молдова най-значимият фактор, който кара родителите да настаняват деца в резидентни грижи, е изтощителната бедност в най-бедната страна в Европа, която се нарежда на 107-мо място от 189 позиции в Глобалния индекс на човешкото развитие на ПРООН за 2019 г.²⁵ Както в България и Румъния, така и в Молдова през последните години се е увеличил броят на децата, останали без адекватна родителска грижа поради миграция. Подобно, в Румъния има тенденция детската бедност да бъде постоянна и придружена от тежки материални лишения, като ромите са непропорционално представени сред много бедните: „По този начин процентът на трайна бедност (от три до четири години) е близо 30% сред децата, процент, който от 2010 г. насам постоянно поставя Румъния сред най-лошите страни в ЕС.“²⁶

В случаите на ромски деца под държавни грижи, отричането, че етническата принадлежност играе каквато и да е роля при извеждането, трябва да се противопостави на това, което Алстън описва като „официално състояние на отричане“, когато става въпрос за антиромски расизъм в Румъния.²⁷ Властите и служители по грижи за деца, интервюирани от нашите изследователи, приписват извеждането на децата на комбинация от бедност, подчертана от условията на живот, изоставяне в здравни институции, домашно насилие, сегрегация в гета, употреба на наркотици, родители, осъдени и лишени от свобода за престъпления, и родителска емиграция.

Идентифицирани **ключови структурни рискови фактори са нестабилните семейни жилищни условия, изгонвания от дома (евикции) и бездомността.** Около 60% от децата в румънската система са от селски райони, от общности, описани като „маргинализирани, състоящи се от импровизирани къщи или бивши обществения, често несвързани с комунални услуги, с много лоши пътища и с недостиг на основни социални услуги.“²⁸ Трябва да се отбележи, че крайните лишения, които правят толкова много ромски семейства уязвими, са функции на историческото потисничество и съвременните политики на расистко пренебрегване, изключване и дискриминация.

По същия начин в Словакия най-честите причини, цитирани от служителите за отстраняване на ромски деца от семействата им, включват отделни инциденти като отсъст-

24 Европейски комитет по социални права, *Европейски център за правата на ромите (ERRC) и Център за застъпничество за психични увреждания (MDAC) срещу Чешка република* Жалба № 157/2017. Достъпно на: <https://hudoc.esc.coe.int/eng/#%7B%22sort%22:%5B%22ESCPublicationDate%20Descending%22%5D,%22ESCDcIdentifier%22:%5B%22cc-157-2017-dmerits-en%22%5D%7D>.

25 Програма за развитие на ООН, *Класиране на индекса на човешкото развитие, 2019 г.* Достъпно на: <http://report2019.archive.s3-website-us-east-1.amazonaws.com>.

26 УНИЦЕФ, Румъния: *Деца в обществена грижа 2017.* Букурещ 2017. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

27 Филип Алстън, *Декларация за края на мисията за Румъния, от професор Филип Алстън, специален докладчик на Съвета на ООН по правата на човека за крайната бедност и правата на човека.* Букурещ, 11 ноември 2015 г. Достъпно на: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16737&LangID=E>.

28 УНИЦЕФ, стр. 40.

вие от училище, трагедия като смъртта на родител и по-широки проблеми, свързани с крайна бедност, липса на доходи и несигурни жилищни условия в сегрегирани селища. Въпреки че правната система забранява настаняването на деца на грижи поради бедност или лишения, докладът на Европейската комисия за 2020 г. установява, че детската бедност сред ромските общности и лошите жилищни условия са една от най-честите причини за отстраняване на ромските деца от техните биологични семейства в система, в която липсват финансови ресурси, интегриран подход към деинституционализацията и където достъпът до здравни и социални услуги *„остава сравнително лош и неравномерен“*.²⁹

Когато са запитани за причините за постъпването на деца в институционална грижа, ръководителите на социални агенции и социалните работници отричат, че етническата принадлежност играе каквато и да е роля при отстраняването на деца от семействата им и продължават да цитират пренебрегването на родителите, отсъствието от училище, кражбата на дърва за огрев и картофи, грижите за здравето, семейните трагедии, и „други патологични явления в местността“, включително злоупотреба с наркотици и алкохол. Както и в други страни, структурният расизъм, който възпроизвежда такава крайна бедност, която излага много ромски семейства „в риск“, както и системата, която изоставя изключително непропорционално голям брой ромски деца в държавни институции за грижи, на практика остават неоспорени.

Въздействието на институционализацията върху ромските деца и семейства

В своето изказване по колективната жалба на ERRC/Validity, специалният докладчик на ООН г-н Дайниус Пурас отбелязва, че систематичен преглед на редица проучвания показва, че децата с увреждания и тези от етническите малцинства страдат повече от другите от последиците от институционализацията, което води до по-сериозни забавяния в развитието или поведенчески проблеми за тези деца в сравнение с техните връстници. Той изложи, че:

„институционалната грижа има опустошително въздействие върху почти всички области на детското развитие, но въпреки това децата, включително много малки и особено уязвими деца, все още се отглеждат в институции. Трябва да се положат всички усилия, за да се гарантира, че бебетата и малките деца няма да влизат в институции.“

Още през 2013 г. чешкият омбудсман проведе мониторингови посещения в медицински институции за деца в ранна детска възраст и установи, че преобладаващата причина за настаняването е „неподходяща социална среда“; че 72% от всички деца в институции остават там за повече от шест месеца; и заключи, че *„далеч нежеланата ситуация на настаняване на малко дете в институция е допълнително влошена от обезличаване и неадекватен физически контакт... децата имат всичко друго освен обич“*.³⁰

29 Европейска комисия, *Работен документ Доклад за Словакия 2020*. Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0524>.

30 Доклад на общественния защитник на правата за системните посещения на здравни заведения, включително институции за деца до три години, стр. 61. Докладът е достъпен (на чешки език) на: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/NZ-25_2012-kojenecke-ustavy.pdf.

В Румъния проучване на УНИЦЕФ установи, че едно на всеки пет деца на възраст между 15 и 26 години, които са били в системата към ноември-декември 2014 г., са прекарвали целия си живот в системата и почти едно на всеки три е прекарало 90% от живота си там: *„Следователно „системата“ е единственото семейство, което познават.“*³¹

Що се отнася до перспективите за семейна реинтеграция, проучването установи, че половината от всички разделени деца никога не са се свързвали със своите родители или настойници след раздялата с тях. За тези деца, разделени на много ранна възраст, краткото време, прекарано заедно, не е позволило да се създаде силна връзка с родителите им. Това се влошава допълнително от липсата на каквато и да е подкрепа или консултиране за тези родители, което означава, че мнозина спират да общуват с децата си; и с течение на времето перспективите за реинтеграция на семейството стават все по-далечни:

*„Честотата на взаимодействие на децата със семействата им намалява значително, ако няма стабилна връзка с майката, майката е с ниско образование или ако домакинството се намира в маргинализирана общност. Колкото повече тези фактори важат, толкова по-малки са шансовете на разделеното дете да се събере отново със семейството си“*³²

След три години раздяла шансовете им да напуснат системата намаляват драстично. След шест или седем години раздяла, ако не се случи осиновяване, шансовете им да напуснат системата намаляват още повече, докато вероятността да бъдат реинтегрирани в собственото си семейство е сведена до нула.

Когато става въпрос за осиновяване или приемна грижа, социалните работници споделят, че бъдещите чуждестранни родители са по-склонни да осиновят ромско дете, отколкото румънските осиновители. Един мениджър заяви, че в неговия окръг *„осиновяването на ромски деца почти не съществува“*. В подобен дух президент на неправителствена организация споделя: *„Имах опит да видя, че ромските деца не се осиновяват и първият въпрос на семействата е дали детето, което ще бъде осиновено, е от ромски етнос. Не ромските деца са по-приети, защото са по-бели.“*

По подобен начин в Молдова директорите на центрове разказаха за трудностите, които са изпитали, опитвайки се да настанят ромски деца в осиновяване или в семейни алтернативни грижи. Според един от тях много потенциални осиновители и професионални родителски асистенти открито изразяват своите дискриминационни предразсъдъци, че тези деца ще отидат да просят, ще нарушават закона и ще прилагат насилие.

Както специалният докладчик припомни, децата имат право да се развиват по холистичен начин до пълния си потенциал и да се радват на добро физическо и психическо здраве в устойчива среда и е особено важно за всички заинтересовани напълно да разберат вредното въздействие на институционалните грижи в ранна детска възраст. Настоящият доклад е напълно съгласен със заключението на докладчика, че:

31 УНИЦЕФ, Румъния: Деца в обществена грижа 2017. Букурещ 2017, стр. 44. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

32 УНИЦЕФ, стр.44.

„От решаващо значение е премахването на институционалните грижи за деца и насърчаването на инвестициите в услуги в общността за семейства в риск, включително за семейства, живеещи в бедност, ромски семейства и тези с малки деца с увреждания в развитието и други увреждания.“³³

33 Европейски комитет по социални права, Европейски център за правата на ромите (ERRC) и Център за застъпничество за психични увреждания (MDAC) срещу Чешка република Жалба № 157/2017. Достъпно на: <https://hudoc.esc.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22ESCPublicationDate%20Descending%22%5D,%22ESCDcIdentifier%22:%5B%22cc-157-2017-dmerits-en%22%5D%7D>.

Относно методологията

Изследванията за това проучване включват преглед на законодателството и политиките във всяка от целевите страни. Изследователите прегледаха съответното национално законодателство и политики, свързани със закрилата и осиновяването на детето в страната, защитата от дискриминация и регулациите за защита на данните. Прегледани бяха специфични за ромите политики като стратегии, програми и национални планове за действие, както и доклади за тяхното изпълнение и доклади, публикувани от международни органи и неправителствени организации. Чрез това изследване беше създадена карта на националната система за закрила на детето и бяха идентифицирани потенциални пропуски в закрилата на ромските деца. Полевите проучвания включват интервюта с ромски семейства, изложени на риск от извеждане на деца или чиито деца вече са били в институционални грижи, представители на международни организации, правителствени служители, специалисти по закрила на детето, социални работници, представители на неправителствени организации, защитници на правата на децата, учени, училищни служители, училищни медиатори, и лицата, отговорни за административни или граждански решения относно настаняването на дете.

Във всяка страна бяха избрани пет места за теренно проучване: четири места известни с това, че имат по-голям дял от роми в местното население, докато едно място бе избрано с относително по-малък дял от роми. Доколкото е възможно, изследователите бяха инструктирани да търсят баланс по отношение на географското представяне, наличните институции (т.е. големи и малки домове), селските и градските условия, както и икономическото и вътрешноетническото разнообразие на групите.

Ограничения на изследването

Изследването, на което се основава този доклад, е качествено и не е представително. Данните, дезагрегирани по етническа принадлежност относно закрилата на детето, не се събират систематично в нито една от целевите страни, поради което представените данни за броя на ромските деца в институционални грижи, се основават на ограничените официални данни, които са налични, и на възприятието на респондентите, работещи в системата и децата, живеещи в домовете. Специалистите по закрила на детето в някои места отказаха да предоставят оценки за представянето на ромските деца в институционални грижи или да отговорят на въпросите на изследователите. Изследователският екип не се опита да интервюира ромски деца в приемна грижа или други форми на алтернативно настаняване: представената по тези теми информация се основава на информация, предоставена от професионалисти по време на интервюта. Поради чувствителния характер на тази тема, имената на респондентите не са включени в този доклад.

Международни правни стандарти

Правата на децата са защитени в множество международни договори за правата на човека на Съвета на Европа, Европейския съюз и Организацията на обединените нации. България, Чешката република, Румъния и Словакия са обвързани от Хартата на основните права на Европейския съюз (Хартата на ЕС), която гласи, в член 24: „Децата имат право на такава закрила и грижи, каквито са необходими за тяхното благополучие“ и че „при всички действия, свързани с децата, независимо дали се предприемат от публични органи или частни институции, най-добрите интереси на детето трябва да бъдат първостепенно съображение“. Освен това член 33 от Хартата на ЕС гарантира, че семействата „се ползват от правна, икономическа и социална закрила“.³⁴

Конвенцията на ООН за правата на детето (CRC) установява цялостна защита на правата на децата.³⁵ Конвенцията установява четири основни принципа, които държавите трябва да вземат предвид при изпълнението на правата на децата, включително защита срещу дискриминация и всички форми на пренебрегване и експлоатация, висшите интереси на детето, правото на живот, оцеляване и развитие и участие в съдебни процеси. Що се отнася до закрилата на детето, CRC посочва в чл. 9:

1. Държавите-страни гарантират, че детето няма да бъде отделено от родителите си против тяхната воля, освен когато компетентните органи, подлежащи на съдебен контрол, определят, в съответствие с приложимото законодателство и процедури, че това отделяне е необходимо за най-добрите интереси на детето. Такова отделяне може да е необходимо в конкретен случай, като например, малтретиране или пренебрегване на детето от родителите, или когато родителите живеят отделно и трябва да се вземе решение относно мястото на пребиваване на детето.
2. При всяко производство съгласно параграф 1 от настоящия член на всички заинтересовани страни се дава възможност да участват в производството и да изложат становищата си.
3. Държавите - страни по конвенцията, зачитат правото на детето, което е разделено от единия или двамата си родители, да поддържа редовни лични отношения и пряк контакт с двамата си родители, освен ако това противоречи на най-добрите интереси на детето.

Освен това член 18 (2) предвижда, че „Държавите-страни оказват подходяща помощ на родителите и законните настойници при изпълнение на техните отговорности по отглеждане на деца и гарантират развитието на институции, съоръжения и услуги за грижи за деца“. С оглед предотвратяване на извеждането на деца от техните семейства, член 19(1) от CRS постановява, че „държавите страни предприемат всички подходящи законодателни, административни, социални и образователни мерки за защита на детето [...]“.

34 Европейски съюз, Харта на основните права на Европейския съюз (30 март 2010 г.). Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:en:PDF>.

35 Обединените нации, Конвенция за правата на детето. Достъпно на: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

Международният пакт за икономически, социални и културни права (ICESCR) и Международният пакт за граждански и политически права (ICCPR) изискват държавите-страни да осигурят защита и помощ на семействата.³⁶ ICESCR и ICCPR също така установяват правото на децата на мерки за закрила и помощ без дискриминация.³⁷

На ниво Съвет на Европа България, Чешката република, Румъния, Словакия и Молдова са страни по Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ).³⁸ Защитата на правата на децата попада в обхвата на ЕКПЧ, включително член 3 (свобода от изтезания, унижително и нечовешко отношение), член 6 (справедлив процес), член 8 (зачитане на личния и семейния живот), член 13 (правно на ефективно средство за защита) и член 14 (недискриминация). Съдебната практика на Европейския съд по правата на човека е установила различни принципи относно настаняването на деца в институционални грижи, събирането на семейството, контакта между деца и родители и други въпроси, свързани със закрилата на детето.³⁹

Ревизираната Европейска социална харта (RESC) установява в член 17 правото на децата и младите хора на социална, правна и икономическа закрила, за да насърчи „пълното развитие на тяхната личност и на техните физически и умствени способности“. За да постигнат това, държавите-страни „се задължават, пряко или в сътрудничество с публични и частни организации, да предприемат всички подходящи и необходими мерки, предназначени:

- a. да гарантират, че децата и младите хора, като се вземат предвид правата и задълженията на техните родители, получават грижите, помощта, образованието и обучението, от които се нуждаят, по-специално чрез създаване или поддържане на институции и услуги, достатъчни и подходящи за тази цел;
- b. за защита на децата и младите хора от небрежност, насилие или експлоатация;
- c. за осигуряване на закрила и специална държавна помощ за деца и младежи, временно или окончателно лишени от подкрепата на семейството си.”⁴⁰

Член 16 от RESC също така защитава правото на семейството на социална, правна и икономическа закрила, включително чрез социални и семейни помощи, фискални

36 Член 10, 12, *Международен пакт за икономически, социални и културни права*: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>. Член 23, *Международен пакт за граждански и политически права*: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.

37 Член 10, *Международен пакт за икономически, социални и културни права*: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>. Член 24, *Международен пакт за граждански и политически права*: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.

38 Съвет на Европа, *Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи*: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

39 Т.П. & К.М. срещу Обединено кралство, Европейски съд по правата на човека, не съобщено, 10 май 2001 г.; W срещу Обединено кралство (1987) 10 E.H.R.R. 29; Вижте например K и T срещу Финландия (2003) 36 E.H.R.R. 255; Olsson (No. 2) срещу Швеция (1994) 17 E.H.R.R.; Eriksson срещу Швеция (1989) 12 E.H.R.R. 183; и Йохансен срещу Норвегия, (1997) 23 E.H.R.R. 33; Andersson v. Sweden, Series A, No. 226 (1998) 14 E.H.R.R. 615 или Olsson v. Sweden, Series A, No. 130, (1989) 11 E.H.R.R. 259; Couillard Maugery v. France, 1 July 2004.

40 Съвет на Европа, *Ревизирана Европейска социална харта (май 1996 г.)*: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cf93>.

договорености, предоставяне на семейно жилище, помощи за нови семейства и други подходящи средства.

Препоръка (2005) на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правата на децата, живеещи в резидентни институции, посочва, че родителите носят основната отговорност за отглеждането и развитието на децата. Отделянето на децата от семействата им трябва да бъде крайна мярка и да се случва само когато е неизбежно, като временна мярка. Държавите са длъжни да намерят решения, основани на семейството, да се справят с основните причини за раздялата на семейството и да осигурят контакт между родители и деца.⁴¹

Закрила на децата и семейството в националното законодателство

Конституциите на всичките пет държави гарантират защитата на детето и семейството без дискриминация. България, Чешката република, Молдова, Румъния и Словакия са приели специфични закони, които уреждат въпросите за закрила на детето.

Ако родителите не изпълняват задълженията си към детето, предвидени от закона, родителските права могат да бъдат временно ограничени или окончателно отнети. Необходими са съдебни разпореждания преди спирането или прекратяването на родителските права и настаняването на деца в институционални грижи временно или постоянно в България,⁴² Чешката република и Словакия.⁴³ Подобно е положението и в Румъния, където институционализирането на деца под тригодишна възраст беше забранено през 2014 г.⁴⁴ По същия начин в Молдова родителите могат да бъдат лишени от родителски права само чрез съдебно решение.⁴⁵

Препоръки по отношение на политики и финансиране на ЕС

Съществува широк политически ангажимент на европейско и международно ниво за деинституционализация, разбрана като траен преход от институционални грижи

41 Съвет на Европа, Комитет на министрите, *Препоръка Rec(2005)5 на Комитета на министрите към страните-членки по правата на децата живеещи в резидентни институции* (16 март 2005). Достъпно на: <https://www.refworld.org/docid/43f5c53d4.html>.

42 България, Закон за закрила на детето, изм. юли 2010 (13 юни 2000), член 26, достъпно на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2134925825>.

43 Чешка република, *Харта на основните права и свободи като част от конституционния ред на Чешката република, № 2/1993 Coll., изменена с конституционен акт № 162/1998 Coll.*, Член 32. Достъпно на: https://www.legislationline.org/download/id/6478/file/Czech_Constitution_am2013_en.pdf.

44 Службата на Върховния комисар на ООН, *Комисията по правата на детето разглежда доклада на Румъния*. Женева 2017. Достъпно на: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21658&LangID=E>.

45 Република Молдова, Национален доклад за прилагането на Конвенцията на ООН за правата на детето. Достъпно на: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC.C.MDA.1.pdf>.

към грижи в общността за всички потребителски групи; и по отношение на децата, ясното разбиране, че семейната грижа трябва да е преди всякакви алтернативни грижи. През 2013 г. Европейската комисия (ЕК) препоръчва на всички свои членове да изготвят и прилагат политики за намаляване на детската бедност и социалното изключване, като използват многоизмерни стратегии, насочени към осигуряване на благосъстоянието на децата и насърчаване на равни възможности, така че всички деца да могат да реализират пълния си потенциал.⁴⁶

Комисията също така препоръчва поддържането на подходящ баланс между универсалните политики, насочени към насърчаване на благосъстоянието на всички деца, и целенасочените подходи, насочени към подкрепа на децата в най-неравностойно положение, особено децата с висок риск поради редица недостатъци, като тези със специални нужди или увреждания, тези в алтернативни грижи, ромските деца и тези, живеещи в домакинства с ниски доходи.

Обща цел №1 определя приоритети за развитие и укрепване на капацитета на услугите за превенция и подкрепа в общността – една от основните отговорности на публичните местни власти – като същевременно се стреми да избягва отделянето на децата от техните семейства и по този начин предотвратява нови постъпления в системата на обществените грижи. Тя също така се фокусира върху засилване на подкрепата за семействата в ролята им на основни полагащи грижи и им помага да развият родителски умения по нестигматизиращ начин, за да предотвратят раздялата между децата и семейството.

Обща цел №2 включва специален фокус върху децата, лишени от родителски грижи и защитени в системата за специална закрила, както и към децата, живеещи в бедност, ромските деца, децата с увреждания и други деца в нужда.⁴⁷

Същата година Европейската експертна група публикува своите *Общи европейски насоки за прехода от институционални към грижи в общността* („Насоките“), за да предостави практически съвети за това как да се разшири обхватът от услуги, базирани в общността, включително превенция с цел премахване на необходимостта от институционални грижи и предоставяне на инструментариум за използването на фондовете на ЕС за деинституционализация.⁴⁸

Според Structural Funds Watch регулаторната рамка, уреждаща използването на ЕСИФ за периода 2014-2020 г., „ясно припозна, че преходът от институционални грижи към живот в общността е задължителен процес на промяна, за да се гарантира спазването на правата на

46 Пакетът за социални инвестиции и препоръка на Европейската комисия „Инвестиране в деца: прекъсване на цикъла на неравностойно положение“, февруари 2013 г. Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013H0112>. Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето 2012-2015 също предоставя на държавите-членки насоки и подкрепа относно политиките за закрила на детето. Достъпно на: <https://rm.coe.int/168048e627>.

47 Препоръка на ЕК от 20.02.2013 г. *Инвестиране в деца: прекъсване на цикъла на неравностойно положение*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013H0112>.

48 Европейска експертна група за прехода от институционални към грижи в общността, *Общи европейски насоки за преход от институционални към грижи в общността*. LUMOS, 2013. Достъпно на: <http://enil.eu/wp-content/uploads/2016/09/Guidelines-01-16-2013-printer.pdf>.

гражданине“. В подкрепа на Тематична цел 9 „социално включване“, по ЕФРР бе налична обща сума от 15,6 милиарда евро, а по ЕСФ - 31,1 милиарда евро. През декември 2015 г. Комисията съобщи, че „*планираните в социалната инфраструктура инвестиции от ЕФРР в размер на 4,5 милиарда евро ще включват подкрепа, насочена към социални услуги в общността за уязвими групи (инвалиди, деца, възрастни хора, пациенти с психични заболявания)*“.⁴⁹

Като се има предвид тази значителна инвестиция на ЕС за деинституционализацията, остава трудно да се разбере как тежкото положение на ромските деца, непропорционално отстранени от семействата си и настанени в държавни институции, не успя да се регистрира сред многото и разнообразни политически приоритети в рамката на ЕС за ромите от 2011 г. и последващият документ от 2020 г. **Това е доказателство за по-широкия провал на стратегиите за приобщаване на ромите да възприемат холистичен и основан на правата подход, когато става въпрос за деца и младежи, подход, който осигурява услуги и системи, които са подходящи за децата и недискриминационни; който дава приоритет на премахването на всички форми на насилие срещу ромски деца; гарантира правата на тези в уязвимо положение; и насърчава участието на ромските деца в политики, които засягат техния живот.**

⁴⁹ Нийл Кроутър и др. *Отваряне на общности, закриване на институции: Опозотворяване на европейските структурни и инвестиционни фондове.* Наблюдавайте структурните фондове. ноември 2017 г. с. 13. Достъпно на: https://eustructuralfundswatchdotcom.files.wordpress.com/2017/11/cle-sfw_opening-up-communities-november-2017_final.pdf.

България

Профил на населението

По данни, цитирани от Европейската комисия, в България живеят около 750 000 роми, което представлява 10,33% от общото население. Те са изправени пред тежка дискриминация в страна, където ЕКРН установи, че расистката и нетолерантна реч на омразата продължава да ескалира, а ромите често са подложени на расово насилие. Предизборните кампании често са белязани от реч на омразата, насочена към ромите.⁵⁰ По-малкият партньор в правителствената коалиция са Обединените патриоти, крайно десен альянс, известен със своя антиромски расизъм.

Проучване на Pew Research от 2019 г. установи, че 68% от българското население има неодобрително мнение за ромите.⁵¹ Много местни общини активно дискриминират ромите по отношение на достъпа до образование и жилище. Принудителните евакуации остават твърде често срещано явление. Ромският граждански монитор съобщи, че по данни, събрани от 61% от общините, 399 от всичките 444 заповеди (89%) за събаряне на жилищни сгради, издадени от местните администрации, се отнасят за домовете на роми. Често предизвикани от антиромски демонстрации и екстремистки искания за експулсиране на роми, такива разрушавания служат за засилване на междуетническото напрежение.⁵²

Проучването EU-Midis II сочи, че 86% от ромите в България са изложени на риск от бедност, което е почти четири пъти по-високо от това за общото население, а 27% живеят в домакинства, в които през предходния месец поне един човек си е легнал гладен. По отношение на достъпа до чиста вода и канализация, 23% от ромите живеят в домакинства без чешмяна вода в жилището, а 44% живеят в жилища без вътрешна тоалетна и душ. Коефициентите на НЕЕТ (необхванати в образованието, заетостта или обучението) сред ромите на възраст 16-24 години са много високи (79% за жените; 52% за мъжете), както и процентите за преждевременно напускане на училище (77% за жените; 57% за мъжете).⁵³

50 Доклад на ЕКРН за България (пети цикъл на наблюдение). 16 септември 2014 г. Достъпно на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-bulgaria/16808b55d8>.

51 Изследователски център Pew, *Глобални нагласи и тенденции*, 14.10.2019 г.: <https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/minority-groups/#many-in-europe-view-roma-unfavorably>.

52 Ромски граждански монитор. *Синтез на докладите на гражданското общество за прилагането на национални стратегии за интеграция на ромите в ЕС*. Център за политически изследвания Централноевропейски университет. август 2018г., стр. 32. Достъпно на: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-synthesis27-2017-eprint-fin-2.pdf>.

53 Агенция за основните права на ЕС, *Второ проучване на малцинствата и дискриминацията на Европейския съюз при ромите – избрани констатации*. 29 ноември 2016 г. Достъпно на: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>.

Контекст на политиките за закрила на детето

В България през 2019 г. промените в българския Закон за закрила на детето и Закона за социалните услуги бяха поставени под заплаха в резултат на това, което Националната мрежа за децата определи като „отстъпление от правата на децата (което) поражда опасения, че националните политики стават заложници на спекулациите, дезинформация и фалшиви новини.“ Обществената дискусия около проекта на Националната стратегия за детето 2019-2030 г. (Стратегията) се разгорещи, тъй като крайнодесни организации и религиозни групи се мобилизираха срещу него; и Законът за закрила на детето „*бе подложен на крайна пропаганда, придружена от масирана дезинформационна кампания на радикални религиозни и политически организации*“.⁵⁴

Първоначално общественият дебат се съсредоточи върху противопоставянето на всякакви забрани за телесни наказания, като първоначално Българската православна църква настоя родителите да имат право да удрят шамари на децата си, за да ги дисциплинират. След това последваха неверни и провокативни твърдения, че Стратегията „*намаля правата на родителите и че държавата и социалните служби ще могат да отнемат децата от семействата им „по норвежкия модел за закрила на детето*“. Атаките надхвърлиха стратегията, за да се насочат към цялата система за закрила на детето, а общественият дебат беше наводнен от фалшиви разкази, „*в които се твърди, че българските деца ще бъдат отнемани от семейства по банални причини, като например отказ да се купи играчка или сладолед, като след като бъде отнето, то ще бива дадено на норвежки гей двойки за осиновяване*“.⁵⁵

Както бе съобщено през септември 2019 г., в условията на координирани противоречия, премиерът Бойко Борисов обяви, че Стратегията е оттеглена и няма да бъде приета. В своя Годишен отчет 2020 Националната мрежа за децата заяви, че „*Правителството се е отказало от развитието на политиките в подкрепа на децата и семействата*“, като приемането на Закона за социалните услуги е отложено и остава под въпрос. Това означава, че „*конкретните мерки за подкрепа на семействата и предотвратяване на отделинето на децата от родителите са отложени за неопределено време. Остават нерешени въпросите относно качеството на алтернативните грижи за деца в резидентни услуги в общността*“.⁵⁶

Деинституционализация

В своята Национална стратегия „Визия за деинституционализация (ДИ) на децата в България“ от 2009 г. България се ангажира да постигне пълен преход от институционална към грижа в семейството и общността до 2025 г. Оттогава над 100 милиона евро от

54 Цитат на Георги Богданов, изгълнителен директор на Национална мрежа за децата. НМД Годишен отчет „Бележник 2020“, 25 юни 2020 г. Достъпно на: <https://nmd.bg/en/national-network-for-children-introduced-the-annual-vreport-card-2020v/>.

55 Национална Мрежа за Децата, ‘Правата на децата в България са под атака’, 02.09.2019. Достъпно на: <https://nmd.bg/en/child-rights-under-attack-in-bulgaria/>.

56 Национална Мрежа за Децата представи Годишния “Бележник 2020”, 25.06.2020 . Достъпно на: <https://nmd.bg/en/national-network-for-children-introduced-the-annual-vreport-card-2020v/>.

структурните фондове на ЕС са отпуснати в подкрепа на процеса на деинституционализация. Процесът на трансформация се подпомага допълнително от редица международни и местни организации, частни донори и УНИЦЕФ. През септември 2018 г. България започна изпълнението на двугодишен проект „Продължаваща подкрепа за деинституционализация на деца и младежи“. Амбицията на тази интервенция от 1,5 милиона евро, финансирана от ЕС, е всички институции от стар тип за деца да бъдат закрити.

Някои от най-важните резултати от реформата включват 80% намаление на броя на децата, настанени в институционални грижи: от 7 587 деца през 2009 г. на 979 деца в края на 2017 г. От 137 институции, които бяха определени за закриване в Националната Стратегия „Визия за деинституционализация (ДИ) на децата в България“ през 2009 г., през 2017 г. са останали само 36. Към 2017 г. всички специализирани институции за деца с увреждания са закрити, а броят на деца в приемна грижа е нараснал с 200%.⁵⁷

Въпреки това, според граждански експертни групи, проблемите включват липса на ясно разпределение на отговорностите между съответните органи; липса на консултации и многостранна координация на дейностите с партньори и заинтересовани страни; а в националната стратегия липсват подробно планиране, конкретни срокове и механизми за наблюдение.

Гражданското общество и експертните групи също изразиха загриженост относно качеството на всички видове алтернативни грижи и начините, по които решенията за децата се вземат, прилагат и наблюдават, както и относно сериозния недостиг на ресурс в системата за закрила на детето: остър недостиг на персонал, лоши материални ресурси и голямо текучество на социалните работници, липса на базирани на компетентност стандарти, обучение и супервизия.

В докладите ромските деца в системата за грижи не са споменати по какъвто и да е било начин; дори призивът на Комисията за по-добри данни само подчертава необходимостта от данни, дезагрегирани по възраст и региони, „за да се установи окончателно, че предотвратяването на влизането в официални грижи като цяло е било ефективно“. Въпросът с данните, дезагрегирани по етническа принадлежност, не присъства в информационните листове и доклади.

Що се отнася до приобщаването на ромите, в Ромската Рамка на ЕС липсва перспектива, насочена към децата, а въпросът за ромските деца в системата за грижи не е включен в българската Националната стратегия за интеграция на ромите (НСИР) до 2020 г.

Деца в риск

Държавните интервенции за отстраняване на децата от техните семейства и настаняването им в институционални или други форми на алтернативни грижи

⁵⁷ Да отворим врати за децата на Европа, 2018 г. Информация за страната: България. Достъпно на: <https://bettercarenetwork.org/library/principles-of-good-care-practices/transforming-institutional-care/opening-doors-for-europes-children-2018-country-factsheets>.

обикновено са в отговор на ситуация на възприемана заплаха за детето. Правните дефиниции на заплахата за деца се различават леко, но са доста общи.

Законът за закрила на детето дефинира като „дете в риск“ такова: а) което няма родители или е било трайно лишено от родителски грижи; б) което е станало жертва на малтретиране, насилие, експлоатация или друго нечовешко или унижително отношение или наказание в или извън семейството си; в) за което има опасност от увреждане на физическото, психическото, моралното, интелектуалното и социалното му развитие; г) което е засегнато от умствени или физически увреждания и труднолечими заболявания.⁵⁸

Ромските деца в системата за грижи за деца

По данни на Агенцията за социално подпомагане (АСП) около 2000 деца са изоставени от биологичните си родители. През 2018 г. над 1000 деца под тригодишна възраст са били изоставени в институции, от които 441 са изоставени при раждане. Най-много случаи са съсредоточени в областите Пловдив, Стара Загора, Плевен, София-град и Монтана.⁵⁹ Установено е, че основните причини за изоставяне на деца, както и другаде в Европа, са бедност или финансови затруднения, самотно родителство, следродилна депресия, психични заболявания и злоупотреба с вещества, липса на сексуално образование, лоши познания относно семейното планиране, ограничения по отношение на достъпа до аборт, деца с някаква форма на увреждане, деца с ХИВ, бременност в резултат на малтретиране или изнасилване.⁶⁰

Според психолозите „Хората, поради липсата на възможност да осигурят необходимия стандарт на детето си, така както те си го представят, решават, че е по-добре държавата или осиновители да се грижат за детето им.“⁶¹

Що се отнася до отстраняването на „деца в риск“ от техните биологични семейства, в допълнение на горното определение, тази категория включва тези деца, за които служителите на Закрила на детето са получили сигнал. Всеки български гражданин е длъжен да алармира властите, ако стане свидетел на нещо, което го притеснява, а служителите са длъжни да проследят всеки получен сигнал. Сигналите могат да идват от медицински специалисти, често в случаи на недोхранване на деца, или съседи, които съобщават за деца, които изглеждат гладни, лошо облечени, мръсни или чиито домове са пренаселени, без вода или електричество, или от учители, съобщаващи за лоша лична хигиена, чести отсъствия, или поведенчески аномалии.

58 Национално законодателство България, Родителски задължения - Закон за закрила на детето. Достъпно на: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Bulgaria-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>.

59 Маркова. (2019). Над 1 050 български деца са изоставени от родителите си през 2018 г. Изтеглено на 14 март 2020 г. Налично на: https://www.actualno.com/society/nad-1-050-bylgarski-deca-sa-izostaveni-ot-roditelite-si-prez-2018-g-news_723743.html.

60 Европейска комисия, Изоставянето на деца и неговата превенция: https://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/content/child-abandonment-and-its-prevention_en.

61 Какъв е профилът на родителите склонни да изоставят дете? - По света и у нас. (2019). Изтеглено на 14 март 2020 г: <https://news.bnt.bg/bg/a/kakv-e-profilt-na-roditelite-sklonni-da-izostavyat-dete>.

Свърхпредставеност и етнически дезагрегирани данни

Изключително трудно е да се установи броят на ромските деца, които са били отделени от семействата си, и степента, до която ромските деца са прекомерно представени в детските заведения. Официалният отговор на АСП на искане за достъп до информация по този въпрос беше, че „те нямат етнически данни, тъй като не обработват лични данни въз основа на етнически произход“.⁶²

Това е невярно. Въз основа на информационното проучване и проведените интервюта по време на проучването се оказва, че АСП има етнически данни, но или не ги обработва, или отказва да разкрие информация за тях. Установихме, че информацията за етническия произход на децата всъщност се събира от служителите на АЗД в първичния социален доклад за оценка на първоначалния сигнал за риск, както и в подготовката за работа по казуси от социалните работници.⁶³

В социалния доклад, наред с информация за основните потребности, здраве, образование и емоционално и поведенческо развитие на детето, във формуляра има място за вписване на майчиния език на детето, който включва ромски наред с българския и турския и дори има опция за посочване на диалект. Етническата принадлежност също е включена в категорията на принадлежност и идентичност: „5.1. Описание на принадлежността към съответен пол, семейство, етническа група, религиозна общност“.

От отговорите на нашите респонденти става ясно, че някои от тези социални доклади са достъпни по електронен път, но повечето от тях са на хартиен носител. Според нашата информация не всички социални доклади регистрират етническата принадлежност на детето и се записват по преценка на социалния работник и/или родителя(ите).

Етническата принадлежност на децата в държавни грижи също се регистрира в индивидуалните планове за грижи, които се попълват при първото постъпване на дете в институция и се актуализират периодично. Една от осемте категории потребности е озаглавена „културни, религиозни, езикови, етнически потребности“. Социалните работници, които бяха интервюирани, съобщават, че децата, които им се доверяват, ще споделят информация за своя етнически произход. **Техническите насоки** за социалните работници за това как да използват електронните регистри на АСП също съдържат колона относно етническата идентичност на детето.

Ясно е, че информацията за етническия произход на децата в грижите е налична, въпреки твърденията на АСП за обратното, а отказът на достъп до информация се основава на защита на личните данни. Интересното е, че системата посочва, че „електронните регистри позволяват различни опции за филтриране“: т.е. информацията за етническия произход на децата в институции може да бъде технически обработена и предоставена

62 Отговор от Агенцията за социално подпомагане на искане за достъп до информация.

63 Образец на социален доклад е посочен в Наредбата за условията и реда за прилагане на мерките за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването в институции, както и за тяхното рентегриране – виж приложение 3 на български език (от 7 май, 2019 г.).

(ако е записана). От отговорите на респондентите става ясно, че информацията за етническия произход на детето е важна за приемните родители или осиновителите. Посочената цел не е да дискриминира, а да отговори на индивидуалните нужди на децата.

Накратко, официалният отговор от социалното министерство на искането за информация от ERRC, че те не разполагат с такива данни, тъй като не обработват етнически данни, е очевидно неверен. Както показахме по-горе, от документацията ясно се вижда, че се събират данни за етническа принадлежност, а електронната система позволява обработка и филтриране на такава информация. Министерството всъщност би могло да изготви етнически дезагрегирана информация относно броя на ромските деца в институции. При липса на ясна статистическа информация, обаче, броят на ромските деца, отделени от биологичните си семейства и настанени в грижи, може да бъде оценен само по информацията, събрана от социални работници, посредници в общността и неправителствени организации, работещи в областта на правата на детето.

На въпроса „Колко от децата, с които работите, са роми?“ 45% от респондентите са отговорили с „50/50“ или „повече от половината“; 35% от респондентите казват, че ромските деца в институции са „свърхпредставени“ и оценяват броя им на около 80-85%; 10% от анкетиранияте определят броя на ромските деца на 60%; а други 10% казват, че 30% от децата, с които работят, са от ромски произход.

Като се имат предвид регионалните различия, е ясно, че анкетиранияте специалисти оценяват, че ромите, които представляват малко над 10% от населението, са свърхпредставени в системата за грижи за деца. Веднъж в системата, респондентите посочват, че възрастта, а не етническата принадлежност, става решаващ фактор, когато става въпрос за осиновяване, настаняване в приемно семейство или в центрове за резидентни грижи. Интервюираните отбелязват тенденция, при която приемните родители, а в някои случаи и осиновителите отказват да се грижат за деца, когато станат тийнейджъри, което налага връщането им в обратно в институционални грижи и е травмиращо преживяване.

Как и защо ромските деца попадат в институции

Според респондентите основната причина за отстраняването на ромските деца от семействата им е дълбоката бедност, утежнена от неспособността на социалните работници и държавната система за грижи да осигурят адекватна подкрепа на родителите. Един социален работник каза:

„Ромските деца попадат в институции по-често от българските, но това се дължи на бедността, а не поради липсата на желание на родителите да се грижат за децата си. Като говорим за липса на желание – по-скоро българските семейства оставят децата си.“ (Социален работник)

Социалните работници твърдят, че причината, поради която ромските семейства срещат повече трудности при отглеждането на деца, е чисто материална, родителите без фиксиран доход просто нямат ресурси, за да подкрепят семействата си:

„Затова говорим за бедност – когато няма стабилни доходи. Например строителни работници - бащата работи два дни, после не работи, после пак... П липсата на стабилност в жилищата – там всичко е трудно: премествания, прогонване от наемодателя, наводнения, губят се документи и тогава тези хора престават да съществуват за държавата.” (Социален работник)

За най-бедните, без никакъв източник на доходи, условията на живот са опасни и децата са изложени на риск от пренебрегване в пренаселени жилища, без достъп до чиста вода и канализация, където няма електричество или отопление. Децата в такива условия често са недохранени, пропуснали са задължителни медицински прегледи и ваксинации и много от тях са изложени на високорискови обстоятелства.

„Повечето деца са непредубедени и разказват собствените си истории. Родителите не могат да осигурят средства за тях. Мисля, че от децата, с които работих, 90% бяха изоставени от родителите си. 50% познават родителите си, поддържат връзка с тях, но родителите нямат финансова възможност. Знам това, защото съм в системата от 20 години.“

(директор на институция)

Други фактори, които бяха цитирани относно отнемането на деца от семействата им, включват емиграция, при която децата се оставят на грижите на болни баби и дядовци, които не са в състояние да се грижат правилно за тях. Съобщава се, че друга причина за безпокойство е разпадането на ранните бракове, а бабите и дядовците отново не могат да се грижат за децата, след като родителите им се разделят.

Всички интервюирани са категорични, че отнемането на деца от семействата им се предприема само в краен случай, когато съществува реален риск за детето, независимо колко бедни са семействата. Това се дължи на липсата на капацитет и бюджет в системата за отглеждане на деца, но и на изключително ниската финансова подкрепа за политиките за деца, независимо от етнически произход.

В такива случаи обаче рискът от дискриминационно поведение и практики от социални работници и институции спрямо ромски родители, живеещи в маргинализирана бедност, е изключително висок. Един ромски родител, от когото са взети пет деца и впоследствие върнати четири, твърди, че децата му са били взети, защото не посещават училище редовно. В опит да осигурят храна, родителите са били ангажирани със сезонна, нередовна работа от сутрин до вечер извън дома. Той споделя с интервюиращите, че:

„Когато взеха децата, не знаех, ние работехме с жена ми. Натовариха децата от училище като животни – кой от училище, кой от градината, трети отвън. Чак на следващата сутрин ми казаха, че децата са отведени и къде са. Не ми казаха къде ги водят, разбрах от кмета къде са и на следващия ден отидох да ги видя”.

(ромски баща на отстранени от семейството деца)

В този случай четири от децата са върнати, според бащата, „защото са разбили къщичките и постоянно са бягали, за да се прибират”, но едно от момчетата е било настанено в приемна грижа и според бащата никой от семейството не знае къде е и какво се е случило с него.

В друг случай бебето е взето от майката веднага след раждането. Твърди, че ѝ казали, че ѝ дават акт за раждане, но всъщност не е знаела какво подписва и че впоследствие детето е взето и дадено на приемно семейство.

Във всички случаи родителите имат възможност да посещават децата си по график. Много ромски родители обаче не знаят своите права, нито знаят къде да търсят помощ, за да утвърдят тези права. Има малко общностни ромски или други организации, които да предоставят помощ и съдействие. Много често тези ромски родители, чиито деца са били отнети, се сблъскват с допълнителна дискриминация в ромската общност поради ниския си социален статус.

Отношението към ромските деца в грижи и как то се различава от това спрямо другите деца

Интервюираните социални работници, подчертаха, че всички деца се считат за равни и получават равно третиране; и че няма кавги между самите деца относно етнически произход. Усещането за етническа идентичност на децата, настанени в грижи, се измества от друга по-изразена идентичност, тази на „дете от институция“. Според един социален работник „мултикултурализмът“ не се насърчава при предоставянето на услуги:

„Самите деца се разбират перфектно. След като са извадени от семействата си, те стават една общност, споделят същия проблем, същата загуба и болка – че те са изоставени, че те не са желани. Нямаме въпроси относно етническа принадлежност или религия”

(социален работник)

Според респондентите, както и от наблюденията по време на интервютата, условията на живот са еднакви за ромските и неромските деца в държавни грижи. Младите хора, израснали в институции и интервюираните социални работници споделиха, че няма дискриминация между децата в ежедневните им дейности, както и пряка дискриминация от страна на учители и социални работници спрямо ромските деца. По-скоро децата в институции са изправени пред дискриминация от други деца и родители, когато излизат навън, за да посещават училище.

Чешка република

Профил на населението

Ромите са най-голямото етническо малцинство в Чешката република. По официални оценки през 2017 г. ромите са 240 300, което е приблизително 2,2% от цялото население. Мнозинството живеят в два региона; Моравско-Силезкия регион (северозток) и регион Усти над Лабем (северозапад).⁶⁴

Според проучването EU-Midis II, 58% от ромите в Чешката република са имали доходи под националния праг на бедност, което е почти шест пъти повече в сравнение с бедността при общото население.⁶⁵ Анализът на социално изключените населени места в Чешката република показва, че броят на социално изключените населени места се е удвоил между 2006 и 2015 г., като в 297 общини са отчетени общо 606 социално изключени населени места. Анализът установи, че приблизително половината от ромите в Чешката република са „социално изключени или са застрашени от социално изключване“.⁶⁶

Ромите в социално изключване често се сблъскват с дискриминационни практики при достъп до общински жилища. Тестване, извършено от Обществения защитник на правата през 2012 и 2013 г., потвърди, че дискриминационни практики спрямо ромите присъстват на пазара за търговски наеми. Тези констатации бяха допълнително потвърдени от правителствения доклад за жилищата от 2013 г., който също потвърди, че ромите нямат достъп до чешкия жилищен пазар в резултат на тяхната етническа принадлежност и по-ниския им икономически статус.⁶⁷

Тринадесет години след знаковото решение на Европейския съд, което постанови, че училищната сегрегация в Чешката република е дискриминационна и незаконна, практиката продължава,⁶⁸ а през 2014 г. Европейската комисия стартира процедура за нарушение срещу Чешката република, по съществуването на „специални“ училища или класове, в които все още се обучават около 30 % от ромските деца.

64 Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2017. Достъпно на: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2017.pdf>.

65 Агенция за основните права, Второ проучване на малцинствата и дискриминацията на Европейския съюз при ромите – избрани констатации. 29 ноември 2016 г. Достъпно на: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>.

66 Čada, K. et al. 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Достъпно на: <http://www.esfcr.cz/file/9089/>.

67 Romea.cz, *Докладът на чешкото правителство установява, че ромите нямат достъп до обикновено жилище*. 2 ноември 2016. Достъпно: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-gov-t-report-finds-roma-cannot-access-ordinary-housing>.

68 Европейски съд по правата на човека, ДЕЛО D.H. И ДРУГИ срещу ЧЕШКА РЕПУБЛИКА, 13 ноември 2007 г.. Достъпно на: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-83256"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).

Според много проучвания сред чешката общественост респондентите харесват най-малко от всички ромите; около 75% от широката публика не харесват ромите или не биха се съгласили да имат съсед роми.⁶⁹

Проучване на Pew Research от 2019 г. установи, че 66% от чешкото население има неблагоприятно мнение за ромите.⁷⁰ Подобни негативни възприятия се засилват от речта на омразата както от крайни, така и от мейнстрийм политически партии и ЕКРН отбеляза с особена загриженост, че използването на термина „неприспособими“ за обозначаване по-специално на ромите се е превърнало в нормален израз в публичния дискурс и дори е използвано официално: „ЕКРН счита тази форма на изразяване за изключително опасна; като се опитва да оправдае предразсъдъците и нетолерантността към ромите, това ги увековечава и увеличава.“⁷¹ FRA установи, че тормозът, преживян поради това, че си ром за период от 12 месеца, е 56% в Чешката република - най-високата стойност при деветте изследвани държави-членки на ЕС.⁷²

Контекст на политиките за закрила на детето

Чешката република се счита за една от най-малко благоприятните за децата страни от ОИСР, с история на дискриминация срещу групи деца. Известно усещане за политическия контекст може да се получи от колективната жалба, подадена до Европейския комитет за социални права (ECSR) от Европейския център за правата на ромите, Центъра за застъпничество за психични увреждания (*sega Validity*) и базирания в Прага Форум за Права на човека през 2016 г., срещу Чешката република, заради неизпълнението на задълженията си да се въздържа от институционализиране на малки деца, и по-специално бебета под тригодишна възраст.⁷³ Данните показват, че институционализацията има непропорционално въздействие върху най-уязвимите деца; деца от ромски произход и деца с увреждания, а Чешката република не успява да въведе неинституционални и подобни на семейството алтернативни форми на грижа.

На 23 ноември 2020 г. ECSR установи, че Чешката република е отговорна за широко-машабната и дискриминационна институционализация на деца с увреждания и ромски деца в институции за грижи в ранна детска възраст, като критикува провала на страната да приеме и приложи подходяща стратегия за деинституционализация. Комитетът

69 Анкета на Центъра за изследване на общественото мнение (CVVM), март 2017 г: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c6/a4301/f77/ov170425_ENG.pdf.

70 Pew Research Centre, *Глобални нагласи и тенденции*, 14.10.2019. Достъпно на: <https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/minority-groups/#many-in-europe-view-roma-unfavorably>.

71 Доклад на ЕКРН за Чешката република (5-ти цикъл на наблюдение), 13.10.2015 г., стр. 15. Достъпно на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-czech-republic/16808b5664>.

72 FRA, Траен проблем: антициганизмът като пречка за приобщаването на ромите. 2018 г.: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf.

73 Европейски комитет по социални права, Жалба: ERRC и Център за застъпничество за психични увреждания срещу Чешката република: За неосигуряване на социална и икономическа закрила на малки деца, които са сегрегирани в детски заведения. 26.10.2016 г: <https://rm.coe.int/complaint-157-2017-european-roma-rights-centre-mental-disability-advoc/1680761626>.

установи нарушения на правата на особено уязвими ромски деца и деца с увреждания на възраст под 3 години, по-специално задължението за осигуряване на подходяща социална и икономическа закрила на децата, съгласно член 17 от Хартата от 1961 г.⁷⁴

Това откритие идва цяло десетилетие, след като проучване на ERRC разкри, че докато ромските деца представляват около 3% от всички деца под три години в Чешката република, между 27% и 32% от децата настанени в институции на три и по-малко години са били от ромски произход. Въпреки че няма официални етнически дезагрегирани данни за деца в институционални грижи след тригодишна възраст, според неофициални експертни оценки 30–60% от всички деца (до 18 години) в чешката система за институционални грижи са роми. Макар че бедността беше отхвърлена от Конституционния съд като причина за поставяне на дете под държавна грижа, изследването установи, че през 2010 г. най-често свързаните с бедността фактори са били докладвани като причина за отнемане на дете от семейството им при ромите.⁷⁵

В своите заключителни забележки от 2011 г. UNNCR отбеляза, че висшият интерес на детето не е решаващ фактор в делата, засягащи деца в Чешката република, и изрази следните опасения:

- a. *Липсват превантивни услуги и критерии за прием за настаняване в институционални грижи, което води до голям брой деца, особено деца с увреждания и/или от ромски произход, да бъдат настанявани в грижи извън дома си, особено в институционални грижи, и че в по-голямата част от тези случаи материалното и финансовото положение на семейството е основната основа за такова отстраняване;*
- b. *Съществуващите услуги от семеен тип в общността и приемна грижа, за да се избегне институционализиране на децата са неадекватни;*
- c. *Няма централен механизъм за: (i) регулиране на доставчиците на институционални грижи или (ii) координиране на програмирането и предоставянето на институционални грижи, което води до непоследователни стандарти за предоставяне на грижи;*
- d. *Стандартът на съоръженията, както и броят и нивото на обучение на персонала при много доставчици на институционални грижи е нисък;*
- e. *Високата продължителност на престоя на деца в институционални грижи, и че по-голямата си част, тези деца напускат институционалните грижи едва след навършване на пълнолетие;*
- f. *Положени са недостатъчни усилия децата да поддържат контакт с родителите си и да бъдат реинтегрирани със семействата си.⁷⁶*

74 ERRC, Органът на Съвета на Европа намира Чешката република за отговорна за нарушаване на правата на децата с увреждания и ромските деца чрез институционализация, 23.11.2020: http://www.errc.org/press-releases/council-of-europe-body-finds-czech-republic-responsible-for-violating-rights-of-children-with-disabilities-and-romani-children-through-institutionalisation?fbclid=IwAR3P XI2tvKlzWxS1LRmHDAbc7Mlga5PtqIuzZX4UscHXU8_IzoBqp6MEow.

75 ERRC, Доклад на Европейския център за правата на ромите – Профил на Чехия 2011-2012, стр.30-31. http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/czech-republic-country-profile-2011-2012.pdf.

76 Комитет на ООН по правата на детето, 57ма сесия, Заключителни бележки: Чешка република, 30.05.2011: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FFPPRiCAqhKb7yhsrpiCE%2Fy0jVxzg5%2BV8i7pht4H4a4pAWsJL3pa%2FvZCeSaVBbp1g77ZAaHTDQ9mJG8Viti46tzmjcvP%2FVoFNzfm%2F1WVG%2BKM%2Fced2V99WuxIcPh>.

В началото на 2012 г. чешкото министерство на социалните въпроси публикува Национална стратегия за защита на правата на детето за годините 2012-2015. След това, през януари 2013 г., чешкият парламент преодолява президентското вето, за да прокара изменение на Закона за социално-правната закрила на децата, което въвежда алтернативни мерки на институционализацията, давайки приоритет на алтернативни видове грижи за деца и професионално приемно настаняване, с оглед прехвърляне на значителен брой деца от институционални грижи в приемни семейства.⁷⁷

Последващият план за действие за 2016-2020 г. включи мерки, насочени към консолидиране на органите за грижи за децата и закрилата на детето в едно министерство; Министерството на труда предвижда увеличаване на минималната възраст, на която децата влизат в институционални грижи от нула на седем години, и уточнява мерки за ограничаване на капацитета на институциите и насърчаване на развитието на услуги за подкрепа в семейството и общността, особено за деца под тригодишна възраст.

През март 2017 г. социалният министър оттегли предложението, тъй като няколко членове на правителството не бяха съгласни с него.⁷⁸ Министерството на здравеопазването, отговарящо за институциите за грижи за ранна детска възраст (*koje-necke ústavy*), открито се обяви против забраната за настаняване на деца под определена възраст. В крайна сметка документът беше внесен в правителството на 21 август 2017 г., но не беше приет. Министерството на здравеопазването гласува против.

Констатациите на ECSR от 2020 г. предоставят унизителен обвинителен акт за пренебрегване на детските политики, равняващо се на дискриминационно малтретиране на уязвими деца. Комитетът призна държавата за виновна по три основания:

1. Неуспехът на държавата да намали броя на малките деца, настанени в институции, да предостави на малките деца подходящи услуги в семейни и общностни услуги в разумен срок и при максимално използване на наличните ресурси, е в нарушение на член 17 от Хартата от 1961 г. Европейският комитет установи, че съществуващото законодателство в Чешката република, позволяващо институционализация на малки и уязвими деца, и текущата поддръжка на детски центрове в резидентен тип съгласно Закона за здравеопазването, не е в съответствие със задълженията по член 17 от Хартата.
2. Мерките, предприети от чешкото правителство за реформиране на съществуващата система, не са довели до значителни и целенасочени стъпки за деинституционализация на съществуващата система за грижи в ранна детска възраст и предоставяне на услуги в семейни и общностни среди за малките деца. Комитетът установи, че това също е в нарушение на член 17 от Хартата.
3. ECSR подчерта значението на събирането на съответните данни, необходими за формулирането на адекватни политики и приемането на подходящи мерки. Ето защо, неуспехът на чешкото правителство да предостави каквито и да било доказателства или уместна информация относно приемането на мерки за

⁷⁷ МГСВ, *Долната камера на парламента прие изменението на Закона за социално-правната закрила на децата*. Предлага се на чешки език на адрес: <https://www.mpsv.cz/web/en/family>.

⁷⁸ Бележките са налични на чешки език на адрес: <https://apps.odok.cz/djv-agenda?date=2017-03-22>.

подобряване на предоставянето на подходящи семейни и общностни услуги за ромски деца и деца с увреждания, е нарушение на Хартата от 1961 г.⁷⁹

Деинституционализация

Въпреки приемането на стратегия за деинституционализация през 2012 г., напредъкът беше спрял от това, което чешките НПО описват като остаряла система за грижи за деца, характеризираща се с липса на координация между министерствата и постоянно забавяне на системните реформи:

„Голямо разочарование е, че стратегията за деинституционализация (DI) в Чешката република бе приета през 2012 г., но никога не бе приложена напълно. Предишният план за действие за DI приключи през 2015 г.; оттогава имаше четири опита за приемане на актуализиран план за действие, но нито един от тях не бе успешен, тъй като министерствата не успяха да постигнат координирано споразумение.“

(Андреа Шафарик Фридманска от **Věřina potě**)⁸⁰

В Чешката република през 2008 г. приблизително 10 000 деца живеят в институционални грижи; през 2017 г. *Opening Doors* отбеляза, че общият им брой е приблизително 9000 деца. От тях 1 600 деца живеят в домове за бебета и деца до 3 години, а 1 800 деца са настанени в поправителни заведения с характеристики подобни на затвора:

„Миналата година 95% от децата, живеещи в поправителни домове, са постъпили в тях по Заповед за грижи и само 5% от тях са настанени по наказателна заповед. С други думи, абсолютното мнозинство от тези деца не принадлежат към поправителните заведения. Тези типове настройки са законно организирани като се прилагат в изолационни стаи/клетки.“

(Михал Дорд от **Věřina potě**)⁸¹

По-долу е дадена моментна снимка с факти и цифри от Open Doors на системата за грижи за деца в Чешката република:

- Домовете за деца между 0-3 (6) години се управляват от Министерството на здравеопазването, като някои от тях настаняват над 100 деца в едно заведение, като се има предвид, че една медицинска сестра работи на смени и гледа средно 5 деца и още повече за кърмачета между 0-3 годишна възраст.

79 ERRC, Съобщение за печата: Органът на Съвета на Европа намира Чешката република за отговорна за нарушаване на правата на децата с увреждания и ромските деца чрез институционализация, 23 ноември 2020 г. Достъпно на: http://www.errc.org/press-releases/council-of-europe-body-finds-czech-republic-responsible-for-violating-rights-of-children-with-disabilities-and-romani-children-through-institutionalisation?fbclid=IwAR3PXl2tvKlzWxS1LRmHDAbc7Mlgca5PtqIuzZX4UscHXU8_Iz0Bqp6MEow.

80 Отваряне на врати за децата на Европа: Чешките НПО призовават за незабавни действия за промяна на системата за грижи за деца в риск. Достъпно на: https://old.eurochild.org/media/eurochild-in-the-media/article/czech-daily-monitors-deinstitutionalisation/?tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=19474345062164fac5f59d38f4179d51.

81 *Op cit.*

- Социалните услуги за ранна интервенция, социалните грижи, домовете за деца със здравни увреждания и заведенията за деца, които се нуждаят от незабавна помощ, се управляват от Министерството на труда и социалните въпроси. Детските домове към това министерство са със среден капацитет за 20 деца; деца (обикновено между 3-18 години) живеят в групи от 4 души.
- Домовете за деца, поправителните заведения за деца с рисково поведение и диагностичните центрове се управляват от Министерството на образованието. Тези съоръжения приемат до 48 деца; деца между 3 и 18 години живеят в групи от 6-8 и се гледат от един гледач, който работи на 8-часови смени.

”Липсата на каквато и да е координация между министерствата, откритите конфликти и конкуренцията между тях доведоха до това най-добрите интереси на детето да останат на заден план. Както обясни министърът на труда Михаела Маркова още през 2017 г., докато Министерството на труда подкрепи обединяването на системата за грижи под една шапка: *„другите министерства не го правят. Чувствам, че там преобладава консервативното отношение.“* Тя заяви, че системата за грижи за децата и закрилата на детето в Чехия не е в състояние да се трансформира, тъй като *„интересите на служителите са надделяли над най-добрите интереси на децата“*. Представители на Министерството на здравеопазването и Министерството на образованието, отговарящи за детските домове и поправителните заведения за деца, защитиха институционалните заведения като своя компетенция. Те заявиха, че институциите за бебета и кърмачета и диагностичните центрове са важни и създават добра практика за грижа за деца, лишени от родителска грижа.⁸²

В колективната си жалба срещу Чешката република ERRC и Validity предложиха диаметрално противоположна гледна точка относно институционализирането на малки деца:

Институционализирането на малки деца като форма на насилие не зависи от материалните условия, защото културата на насилие е присъща дори на добре оборудваните институции, а лишенията и страданието се причиняват предимно от емоционално, психическо или физическо пренебрежение, несъществуването на лице, което се грижи първично, и липсата на стабилност. Отбелязва се, че *„поддръжниците на институционалните грижи за деца често твърдят, че тъй като условията са се подобрили значително при настаняването в институции, те вече трябва да се разглеждат като безопасни и подходящи места за престой на децата“*. Този аргумент обаче е отхвърлен, особено по отношение на децата под 3-годишна възраст, тъй като *„продължителният им престой в институционални грижи винаги е придружен от емоционално пренебрегване, което е форма на насилие – и следователно не трябва да бъде толериран.“*⁸³

82 Lidovky.cz, *Za dítě v ústavu platí stát ročně 778 tisíc. Třikrát víc než za pěstounskou péči.* 2017. Достъпно на: https://www.lidovky.cz/domov/pobyt-v-kojeneckem-ustavu-je-30x-drazsi-nez-sluzby-pro-rodinustoji-778-tisic.A170515_165043_In_domov_ELE/tisk.

83 Европейски комитет по социални права, *Жалба: Европейски център за правата на ромите и Център за застъпничество за психични увреждания срещу Чешката република: За неосигуряване на социална и икономическа закрила на малки деца, които са сегрегирани в детски заведения.* 26 октомври 2016 г. Достъпно на: <https://rm.coe.int/complaint-157-2017-european-roma-rights-centre-mental-disability-advoc/1680761626>.

Дефиниции на деца в риск и правни основания за преместване

CRC изрази своята загриженост относно продължаващата липса на позоваване на висшия интерес на детето в по-голямата част от законодателството относно децата, както и в съдебните и административните решения и политиките и програмите, свързани с децата. В препоръката си:

„Комитетът призова държавата-страна конвенцията да засили усилията си, за да гарантира, че принципът за висшите интереси на детето е подходящо интегриран и последователно прилаган във всички законодателни, административни и съдебни производства, както и във всички политики, програми и проекти, свързани с и с въздействие върху децата. Правната мотивация на всички съдебни и административни решения също трябва да се основава на този принцип.“⁸⁴

Към днешна дата в Конституцията няма изрично определение, гарантиращо закрилата на децата, но член 32 от Хартата на основните права и свободи гласи, че:

1. Родителството и семейството са под закрилата на закона. Специална защита е гарантирана за деца и юноши.
2. Децата, независимо дали са родени в брак или извън него, се ползват с равни права.
3. Право на родителите е да се грижат и отглеждат децата си; децата имат право на родителско възпитание и грижи. Родителските права могат да бъдат ограничени и непълнолетните деца могат да бъдат отстранени от родителите си срещу волята на последните само с решение на съд въз основа на закона.⁸⁵

В чешката правна система няма изрично изявление, определящо „най-добрия интерес на детето“. Независимо от това, член 907, параграф 2 от Гражданския кодекс, който споменава „интереса на детето“, гласи следното:

„Когато съдът взема решение за поверяване на детето на грижите на друго лице, то трябва да е в съответствие с интересите на детето. При това съдът взема предвид личността на детето, особено неговите таланти и способности във връзка с потенциала за развитие и житейската ситуация на родителите, както и емоционалните наклонности и семейния произход на детето и възпитателните умения на всеки от родителите, съществуваща и очаквана стабилност на възпитателната среда, в която детето ще живее в бъдеще, емоционални връзки на детето с неговите братя и сестри, баби и дядовци или други роднини и несвързани лица. Съдът винаги взема предвид кой от родителите до този момент се е грижил правилно за детето и правилно е осигурявал неговото емоционално, интелектуално и морално възпитание, както и кой от родителите е по-подходящ да осигури на детето здраво и успешно развитие.“⁸⁶

⁸⁴ Комитет на ООН по правата на детето, петдесет и седма сесия, Заключителни бележки: Чешка република, 30 май 2011 г. Достъпно на: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsrpiCE%2Fy0jVxzg5%2BV8i7pht4H4a4pAWsJL3pa%2FvZCeSaVBBp1g77ZAaHTDQ9mjG8V1ti46tzmjcvP%2FVoFNzfm%2F1WVG%2BKM%2Fced2V99WuxlCPh>.

⁸⁵ Харта на основните права и свободи. Достъпно на: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Listina_English_version.pdf.

⁸⁶ Чешки граждански кодекс, Родителска отговорност и издръжка на непълнолетни деца съгласно чешкото законодателство. Достъпно на: <https://www.ecovislegal.cz/en/czech-legal-news/parental-responsibility-and-maintenance-of-minor-children-under-czech-law/>.

CRC изрази своята загриженост относно продължаващата липса на позоваване на принципа на висшия интерес на детето в по-голямата част от законодателството относно децата, както и в съдебните и административните решения и политиките и програмите, свързани с децата. В препоръката си:

„Комитетът призова държавата-страна по споразумението да ускори усилията си, за да гарантира, че принципът за висшите интереси на детето е подходящо интегриран и последователно прилаган във всички законодателни, административни и съдебни производства, както и във всички политики, програми и проекти, свързани с и с въздействие върху децата. Правната мотивация на всички съдебни и административни решения също трябва да се основава на този принцип.”

И в Наказателния кодекс, и в Закона за закрила на децата има ясни дефиниции какво представлява застрашаване за детето. Раздел 201 от Наказателния кодекс гласи, че:

1. Всеки, който дори по небрежност застрашава интелектуалното, емоционалното или моралното развитие на дете, като а) го примамва към безгрижен или неморален живот, б) му позволява да води ленив или неморален живот, в) му позволява да да набавя средства за себе си или за други лица чрез престъпна дейност или по друг осъдителен начин, или г) сериозно нарушава задължението си да се грижи за детето или друго важно задължение, произтичащо от родителска отговорност, се наказва с лишаване от свобода до две години.
2. Който позволи дори по небрежност на дете да играе на машини, които осигуряват възможност за парични печалби, се наказва с лишаване от свобода до една година, до една година, имуществена санкция или забрана за дейност.⁸⁷

Раздел 6 от Закона за закрила на детето предвижда, че социално-правната закрила се предоставя основно на определени категории деца. Тези категории отговарят на концепцията за „излагане на риск“ и са както следва:

- a. Деца, чиито родители (i) са починали; (ii) не изпълняват задълженията, произтичащи от родителска отговорност, или (iii) не упражняват или активно злоупотребяват с права, произтичащи от родителска отговорност;
- b. Деца, които са поверени на друго лице, отговорно за отглеждането им, в случаите когато лицето не изпълнява задълженията, произтичащи от попечителството над детето;
- c. Деца, които водят повърхностен или злоупотребен живот, по-специално поради пренебрегване на образованието, които не работят, дори да нямат достатъчен източник на препитание, които пият алкохол или приемат пристрастяващи вещества, които са застрашени от пристрастяване, които проституират, извършили са престъпление или в случаи на деца под 15-годишна възраст, които са извършили деяние, което иначе би било престъпление; които многократно или систематично извършват престъпления съгласно закона, уреждащ престъпленията или по друг начин застрашават гражданското съжителство;
- d. Деца, които многократно се укриват от родителите си или други физически или юридически лица, отговорни за отглеждането им;

⁸⁷ Международна мрежа за правата на детето, Чешка република: Национални закони. Достъпно на: <https://archive.crin.org/en/library/publications/czech-republic-national-laws.html>.

- e. Деца, които са били предмет на престъпление, което е застрашило живота, здравето, свободата, човешкото достойнство, нравственото развитие или имуществото им, или в случаите когато има подозрение, че може да бъде извършено такова престъпление;
- f. Деца, които по искане на родителите или други лица, отговорни за отглеждането им, са били многократно настанявани в детски заведения или чисте настаняване в такива заведения надвишава шест месеца;
- g. Деца, застрашени от насилие между родители или други лица, отговорни за отглеждането на детето, или от насилие между други физически лица;
- h. Деца, които са кандидати за международна закрила, търсещи убежище или лица, ползващи се от субсидиарна закрила и които не са придружени от родители или други лица, отговорни за тяхното отглеждане в Чешката република; ако тези обстоятелства продължават за такъв период или са с такава интензивност, че влияят неблагоприятно върху развитието на децата или са или могат да бъдат причина за пагубното развитие на децата.⁸⁸

Що се отнася до отнемането на дете, раздел 13а от Закона за закрила на децата предвижда, че ако алтернативните мерки се окажат неуспешни и интересите на детето го налагат, съдилищата могат временно да отделят детето от родителите и да разпоредят детето да бъде настанено в институционална среда за отглеждане за период до три месеца. Съгласно член 13а, (2) от Закона за закрила на децата, съдът може да разпореди за дете, което се нуждае от незабавна помощ да бъде настанено в институция, ако подходяща закрила и помощ не могат да бъдат предоставени по друг начин и не могат да бъдат осигурени други форми на алтернативни семейни грижи, и ако детето отговаря на едно от следните условия:

- ако детето не получава достатъчно грижи, или ако животът, нормалното развитие или друг жизненоважен негов интерес са нарушени или застрашени;
- ако детето остане без съответстващи на възрастта му грижи;
- ако детето е физическо или психически малтретирано;
- ако детето е в среда или ситуация, която сериозно застрашава основните му права.

Като алтернатива, детето може да бъде настанено в здравно заведение съгласно член 13а, (4) от Закона за закрила на децата, ако има производство пред съд по спор между родителите относно отглеждането на детето, медицинското състояние на детето го изисква и ако всички от следните условия са изпълнени:

- доказана е спешна необходимост от настаняване на детето в такава институция поради интереса на детето и неговото по-нататъшно емоционално, умствено и интелектуално развитие;
- ако други мерки за защита на детето са недостатъчни;
- ако съдът ограничи времето, през което детето ще бъде настанено в здравното заведение преди настаняването;

⁸⁸ *Там там.*

- ако съдът едновременно разпреди на родителите да се възползват от професионален съветник с цел възстановяване на семейните отношения.⁸⁹

Съдът може също да разпреди институционална грижа за дете съгласно член 971 (1) от Гражданския кодекс, ако отглеждането на дете или физическото, интелектуалното или психическото състояние на детето, или правилното му развитие са сериозно застрашени или нарушени до степен в противоречие с интересите на детето или ако са налице сериозни причини, поради които родителите на детето не могат да осигурят отглеждането му. Преди да разпреди институционална грижа, съдът винаги е длъжен да прецени дали поверяването на детето на грижите на физическо лице е по-целесъобразно.

Институционална грижа може да бъде разпоредена за период от максимум три години в съответствие с член 972 (1) от Гражданския кодекс. То може да бъде удължено за срок до още три години, дори многократно, а по същество за неопределено време, ако все още съществуват причините за такава мярка.

Структура на системата за закрила на детето

Органите за социална и правна закрила на децата са:

- Общински служби на общини с разширени правомощия (градски съвети и градски райони, районни служби в Прага);
- Общинските власти;
- Регионални власти (в Прага – кметството на Прага);
- Министерството на труда и социалните въпроси;
- Служба за международна закрила на децата;
- Бюрото по труда на Чешката република - регионален клон и клон за столицата Прага.

Социално-правната закрила на децата е също предмет на дейност на: а) общини и райони в тяхната сфера на компетентност; и б) комисии за социална и правна закрила на децата и други юридически и физически лица, когато са упълномощени да упражняват социална и правна закрила (чл. 4, ал. 2 от Закона за закрила на децата).

Общинските власти могат незабавно да следят за защитата на правата на детето и да вземат едновременно всички необходими мерки, като действат въз основа на познанията си за проблема и местните условия; те са законово задължени да гарантират, че децата са защитени и родителите и настойниците получават цялата необходима помощ.

Допълнително се създава комисия за социално-правна закрила на децата от кмета на община с разширени правомощия като специален орган на общината.⁹⁰ Тя е предназначена е само

⁸⁹ Международна мрежа за правата на детето, Чешка република: Национални закони. Достъпно на: <https://archive.crin.org/en/library/publications/czech-republic-national-laws.html>.

⁹⁰ Съгласно член 106 от Закона №. 128/2000 Coll., За общините, с измененията и в съответствие с раздел 38 от Закона за закрила на децата.

за упражняване на делегирани правомощия в областта на социалната и правна закрила на децата и има за задача да координира упражняването на социална и правна закрила на територията на административния район на община с разширена компетентност, да разработва и оценява социално-превантивни програми за закрила на детето, да оценява отделни случаи на социално-правна закрила на децата и да издава мнения.

Регионалните власти имат следните функции: а) контролна и методическа дейност; б) регулират почти целият процес на медиация на заместваща семейна грижа; в) издават решения за предоставяне на мандат за социална и правна закрила на децата от физически и юридически лица; и г) решения за държавна вноска към основателя на детски заведения, които се нуждаят от незабавна помощ. По отношение на общинските власти и общинските служби на общините с разширени правомощия, регионалните власти изпълняват функцията на върховен контролен орган и апелативен орган, който отговаря за преразглеждане на решенията, издадени от общинските власти и общинските органи с разширени правомощия в административното производство.

Министерството на труда и социалните въпроси носи обща отговорност за грижите за семейството и работата с деца в риск. Министерството е основен създател на правната уредба в тази област и контролира изпълнението на държавната администрация в областта на социалната и правна закрила на децата чрез издаване на наредби и директиви. Министерството изпълнява и ролята на апелативен орган по отношение на регионалните власти и поддържа национален регистър на физическите и юридическите лица, упълномощени да осъществяват социална и правна закрила на децата.

Службата за международна закрила на децата в Бърно е административен орган с национална компетентност, който отговаря за закрилата на децата във връзка с чужди държави. Службата е подчинена на Министерството. Законът за закрила на децата също така позволява на недържавни субекти (фондации, граждански сдружения, църкви и други юридически и физически лица) да изпълняват определени задачи в социалната и правната закрила на децата въз основа на издаден мандат от регионалните власти или от кметството на Прага.

Ромските деца в системата за грижи: свръхпредставеност, дефицити и данни

В заключителните си бележки, UNCRC отбеляза широко разпространеното отношение на приемане на институционализирани грижи като основна алтернатива на семейната среда. По отношение на децата от ромски произход, CRC постановява, че липсват превантивни услуги и критерии за прием за настаняване в институционални грижи, което води до настаняване на голям брой деца, особено деца с увреждания и/или от ромски произход в грижи извън дома им, особено в институционални грижи, и че в по-голямата част от тези случаи материалното и финансовото положение на семейството е било основната основа за такова настаняване.

Както бе споменато по-рано, CRC бе обезпокоен от ниското ниво на социално-икономическа подкрепа за уязвимите семейства, неадекватните усилия да се даде

възможност на децата да поддържат контакт с родителите си или да бъдат реинтегрирани в биологичните си семейства и че повечето деца напускат институционалната грижа едва след като навършат пълнолетие. CRC също изрази загриженост, че няма централен механизъм за регулиране на доставчиците на грижи или координиране на програмирането и предоставянето им, за да се гарантират последователни стандарти за грижи за деца.⁹¹

По отношение на събирането на данни, дезагрегирани по етническа принадлежност в страната и многократните призови на международни органи, европейски съдилища и комисия и местни организации на гражданското общество, чешките публични власти се противопоставят на редовното събиране на етнически данни, като заявяват, че подобни проучвания ще бъдат в нарушение на чешкия Закон за защита на личните данни.

Въпреки това има официални данни за етническата принадлежност на децата в детски домове и домове за деца под тригодишна възраст. През 2009 г. Институтът по здравна информация и статистика на Чешката република (UZIS) съобщи, че национално ромските деца съставляват средно между 27% и 32% от институционализираните деца под три и три-годишна възраст.⁹² Най-високи пропорции са открити в регионите Карловарски (49%), Плезенски (44%) и Краловохрадецки (35%).⁹³

От следващия раздел, извлечен от колективната жалба на ERRC и MDAC срещу Чешката република⁹⁴ става ясно, че нищо по същество не се променя в политиките или практиката през последвалото половин десетилетие.

Следващият раздел относно данните е пряко извлечен от колективната жалба на ERRC и MDAC срещу Чешката република.⁹⁵ Наличните официални данни показват, че от 2010 г. броят на местата в детските институции постепенно намалява; от 1 963 места през 2010 г. на 1 470 през 2015 г. Наблюдава се спад в броя на настанените в институция бебета; от 2077 през 2010 г. на 1666 през 2015 г. В същото време броят на институционализираните ромски деца остава почти същият; 433 през 2010 г. спрямо 406 през 2015 г. Същото важи и за децата с увреждания; 710 през 2011 г. в сравнение с 694 през 2015 г. Освен това причините за приема показват, че огромното мнозинство от децата се приемат или единствено по здравословни причини (958 през 2011 г., намалявайки до 567 през 2015 г.), или по социални

91 Комитет на ООН по правата на детето, петдесет и седма сесия, Заключителни бележки: Чешка република, 30 май 2011 г. Достъпно на: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhSrpiCE%2Fy0jVxzg5%2BV8i7pht4H4a4pAWsJL3pa%2FvZCeSaVBbp1g77ZAaHTDQ9mJG8VIti46tzmjcvP%2FVoFNzfm%2F1WVG%2BKM%2Fced2V99WuxIcPh>.

92 Институт по здравна информация и статистика на Чешката република, *Дейност на домовете за кърмачета и домове за деца до 3 години и други институции за деца през 2009 г., Актуална информация 13*, Прага (11 май 2010 г.). Видж: ERRC, *Doživotní trest*, с. 9. Достъпно на: <http://www.errc.org/reports-and-submissions/dozivotni-trest-romske-deti-v-ustavni-peci-v-ceske-republice>.

93 ERRC, *Doživotní trest: Romské děti v ústavní péči v České Republice* [Доживотна присъда – ромски деца в институционални грижи в Чешката република], стр. 25. Достъпно на: <http://www.errc.org/reports-and-submissions/dozivotni-trest-romske-deti-v-ustavni-peci-v-ceske-republice>.

94 Европейски комитет по социални права, *Жалба: Европейски център за правата на ромите и Център за застъпничество за психични увреждания срещу Чешката република: За неосигуряване на социална и икономическа закрила на малки деца, които са сегрегирани в детски заведения*. 26 октомври 2016 г. Достъпно на: <https://rm.coe.int/complaint-157-2017-european-roma-rights-centre-mental-disability-advoc/1680761626>.

95 *Пак там*.

причини (954 през 2010 г. до 568 през 2015 г.). Останалите деца се приемат по здравословни и социални причини заедно.

		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Брой институции		34	34	33	33	33	31
Брой места		1963	1783	1700	1638	1571	1470
Брой на приетите деца		2077	2131	1932	1740	1606	1666
Включително	със специални нужди	358	710	720	698	714	694
	ромци	433	403	446	445	398	406
	малтретирани	55	78	66	59	57	80
Основание за прием	здравословни причини	743	958	881	701	567	567
	здравословни + социални	380	440	345	425	487	531
	социални	954	733	706	614	552	568

От данните става ясно, че ромските деца и децата с увреждания са свръхпредставени. Като се имат предвид данните за етническата принадлежност и увреждания, ромските деца по-следователно съставляват приблизително 24% от всички деца, настанени в тези институции за ранна детска възраст за деца под 3-годишна възраст. Като се има предвид, че приблизително 1,4–2,8% от населението в Чешката република са ромци, това представлява значително непропорционален брой деца, настанени в институции. За децата с увреждания, които постоянно съставляват приблизително 40% от децата в тези институции, непропорционалното представителство изглежда още по-високо; децата, родени с увреждания, съставляват приблизително 4% от всички деца, родени в Чешката република.⁹⁶

През 2013 г. чешкият омбудсман (*Обществен защитник на правата*) проведе мониторингови посещения в медицински институции за ранна детска грижа (*kojenecké ústavy*) и разгледа досиетата на 400 деца в институции. Според неговите констатации преобладаващата причина за настаняването в институции е неподходяща социална среда; настаняването заради малтретиране е рядко и само няколко деца са имали тежки и множествени увреждания. Освен това той открива, че 72% от всички деца в институции остават в институциите повече от шест месеца. Омбудсманът заключи, че грижата за децата, е организирана в колективна, а не в индивидуална форма; „*Далеч нежеланата ситуация на настаняване на малко дете в институция се влошава допълнително от аспект на обезличаване и неадекватен физически контакт... децата имат всичко друго освен любов.*”⁹⁷

Колективната жалба отхвърля аргумента на поддръжниците на институционалните грижи, че тъй като условията в институциите са се подобрили значително, те вече трябва да се разглеждат като безопасни и подходящи места за престой на децата. Жалбоподателите подчертаха, че *“техният дългосрочен престой в институционални грижи винаги е придружен от емоционално пренебрегване, което е форма на насилие – и следователно не трябва да се толерира.”*⁹⁸

96 Пак там.

97 Доклада на Омбудсмана за системните посещения на здравни заведения, вкл. Институции за деца до 3 г., с. 61. Докладът е достъпен (на чешки език) на: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/NZ-25_2012-kojenecke-ustavy.pdf.

98 Европейски комитет по социални права, Жалба: Европейски център за правата на ромите и Център за застъпничество за психични увреждания срещу Чешката република: За неосигуряване на социална и икономическа закрила на малки деца, които са сегрегирани в детски заведения. 26 октомври 2016 г. Достъпно на: <https://rm.coe.int/complaint-157-2017-european-roma-rights-centre-mental-disability-advoc/1680761626>.

В заключение жалбоподателите заявиха, че институционализирането на децата – особено на ромските деца и децата с увреждания – причинява емоционална депривация и страдание, което представлява форма на насилие. Тези заведения за медицинска помощ в ранна детска възраст не могат да се считат за подходящи по смисъла на член 17 от Европейската социална харта. В съчетание с неуспеха на държавата да коригира тази ситуация, да забрани институционализирането на деца и да създаде достатъчна мрежа от услуги за подкрепа в семейството и общността, неправителствените организации поискаха от Европейския комитет по социални права да установи:

- нарушение на член 17 от Европейската социална харта;
- нарушение на член 17 от Европейската социална харта, прочетена във връзка с принципа на недискриминация, както е заложено в преамбюла на Хартата.⁹⁹

Колективната жалба беше напълно оправдана през ноември 2020 г., когато ECSR издаде своето решение. Някои от основните опасения, отбелязани от комисията в решението си по съществуването на жалбата, са:

- Големият брой деца, настанени в институции, е ясно свързан с практиката, известна като „доброволно настаняване“, което неоправдано улеснява настаняването на малки деца в институции, позволявайки пълно заобикаляне на разпоредбите на Гражданския кодекс, уточняващи, че институционалната грижа трябва бъде крайна мярка.
- Освен това през последните години не са въведени подходящи политики, нито финансови или оперативни мерки за насърчаване на реализирането на услуги в семейни и общностни среди от семеен тип.
- Повече ресурси са отделени за институции за бебета, отколкото за подкрепа на семейството в общността. Комитетът счита, че процесът на деинституционализация и насърчаване на услуги от семеен тип в общността изисква средствата, изразходвани понастоящем за управление на бебешки институции, да бъдат прехвърлени поне частично към рентабилни алтернативи, базирани на семейството и общността.
- Липсват превантивни услуги, особено теренни и амбулаторни услуги, които биха позволили на децата, ако е възможно, да останат със семействата си. Услугите за подкрепа на семействата, чиито деца са отстранени, са още по-малко достъпни. Такива услуги биха помогнали за бързото връщане на децата в семействата им (услуги за социално активиране). Освен това услугите за ранно откриване на семейства в риск напълно липсват.
- Като цяло ECSR счита, че „правителството не е успяло да предприеме значителни и целенасочени стъпки за деинституционализация на съществуващата система за грижи в ранна детска възраст и за предоставяне на услуги на малки деца в семейни и общностни среди от семеен тип. Поради тази причина Комитетът счита, че задължението за предприемане на подходящи мерки за гарантиране на ефективното упражняване на правото на закрила на малките деца не е изпълнено и следователно в това отношение е налице нарушение на член 17 от Хартата от 1961 г.“¹⁰⁰

⁹⁹ *Op cit.* p.21.

¹⁰⁰ Европейски комитет по социални права, *Решение относно достойнствата на Европейския център за правата на ромите (ERRC) и Центъра за застъпничество за психични увреждания (MDAC) срещу Чехия. Жалба No 157/2017z.* 23 ноември 2020 г. Достъпно на: [https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22ESCPublicationDate%20Descending%22\],\[%22ESCDcIdentifier%22:\[%22cc-157-2017-dmerits-en%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22ESCPublicationDate%20Descending%22],[%22ESCDcIdentifier%22:[%22cc-157-2017-dmerits-en%22]}).

Молдова

Кратък профил на ромите в Молдова

Въз основа на преброяването от 2014 г. ромското население в Молдова възлиза на 13 900 души, но реалният брой се оценява на значително по-висок, като според оценка на Съвета на Европа е 107 100 души. Несъответствието се обяснява преди всичко с нежеланието сред ромите да се самоидентифицират като такива при преброяванията от страх от стигматизация и дискриминация. Ромското население е по-младо от мнозинството, като отчита по-висока раждаемост и по-ниска продължителност на живота.

В своя годишен доклад за 2017 г. УНИЦЕФ съобщава, че децата в Молдова остават непропорционално бедни, като 86% от бедните семейства живеят в селските райони и че както честотата, така и дълбочината на бедността са два пъти по-високи сред ромските деца в сравнение с неромските деца.¹⁰¹ През 2018 г. ЕКРН съобщи, че ромите са изправени пред множество форми на дискриминация, и отбеляза със загриженост, че расистката и нетолерантната реч на омразата в публичния дискурс ескалира, като основните мишени са роми, ЛГБТ лица и чернокожи хора.

ЕКРН също така отбелязва, че общественото възприятие за ромите в страната е негативно. Доклад от 2015 г. показва драстичен спад в приемането на ромите от 21% през 2010 г. на 12% пет години по-късно, което означава, че само 12% биха приели ромите като съсед, колеги, приятели или членове на семейството. До голяма степен в резултат на тези предразсъждения от страна на мнозинството, ромите продължават да страдат от дискриминация, особено в областта на заетостта, образованието и здравеопазването, което подчертава тяхната социално-икономическа маргинализация.¹⁰²

Признавайки усилията на правителството за приобщаване на ромите, включително приемането на Национален план за действие в подкрепа на ромското население за 2016-2020 г., ЕКРН посочи, че изпълнението е слабо и ситуацията остава изключително трудна за ромската общност, и изрази загриженост за ужасяващите жилищни условия в ромските общности с ограничен достъп до питейна вода, канализация или редовно електрическо захранване, „което засяга особено децата“.¹⁰³

Ромските жени остават особено уязвими по отношение на достъпа до права поради множеството и пресичащи се форми на дискриминация, пред които са изправени. Особено тревожни бяха неравенството в образованието на ромските жени и момичета, където приблизително 45% от ромските жени нямат формално

¹⁰¹ УНИЦЕФ 2017 Годишен доклад, Република Молдова. Достъпно на: https://www.unicef.org/about/annualreport/files/Moldova_2017_COAR.pdf

¹⁰² ЕКНР Доклад за Молдова (петти мониторингов цикъл). Приет на 20 юни 2018; Публикуван 2.10.2018. Достъпен на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-republic-of-moldova/16808de7d7>.

¹⁰³ *Op cit.* p.27.

образование в сравнение с 2% от неромските жени и 33% от ромските мъже. Само 14% от ромските момичета са били записани в средно образование в сравнение със 78% от неромските момичета.¹⁰⁴

Законодателство и контекст на политиките за закрила на детето

В Република Молдова са настъпили големи промени по отношение на защитата на правата на детето. Националното законодателство е адаптирано към международните стандарти. Законодателната и институционалната рамка е разработена и подобрена чрез реформи за защита на различни категории деца, включително сираци, деца в риск и деца, разделени от родителите си.

През 2014 г. правителството прие *Стратегията за закрила на детето* за периода 2014-2020 г.¹⁰⁵ (Стратегия за детето), която е продължение на *Националната стратегия за закрила на детето и семейството 2003-2008*. В момента се реализира последващ План за действие по изпълнението на стратегията от Министерството на здравеопазването, труда и социалната закрила. Стратегията за детето имаше за цел да осигури необходимите условия за отглеждане и възпитание на децата в семейна среда; предотвратяване и борба с детското насилие, пренебрегване и експлоатация; и съвместяване на семейния и професионалния живот, за да се осигури хармонично израстване на детето. Освен това документът включва редица действия, които са насочени към деца, лишени от семейна среда, като предотвратяване на отделянето на деца от семейството, намаляване на постепенното институционализиране на деца под тригодишна възраст, намаляване на броя на децата живеещи в резидентни грижи и намаляване на негативните ефекти от родителската миграция.

Въпреки тези положителни развития, неадекватното финансиране, както и изпълнението остават проблем. Службата на омбудсмана заяви, че прилагането на политиките за закрила на детето не съответства на международните стандарти. Националната система за закрила на детето не гарантира, че всички групи деца се третират еднакво, а нуждите на определени групи не се зачитат правилно. Омбудсманът препоръча на Министерството на труда, социалната закрила и семейството да подобри прилагането на Закона за специалната закрила на децата в риск и децата, разделени от родителите си, чрез отпускане на адекватно финансиране и достатъчно човешки ресурси.¹⁰⁶

Гражданските организации също изразиха опасения в своите алтернативни доклади. Алиансът на НПО, активни в областта на социалната закрила на семейството и детето, изтъкна липсата на средства и човешки ресурси на местно ниво и лошото

¹⁰⁴ UN Women/UNDP/UN High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2014): 30.

¹⁰⁵ Стратегията за закрила на детето 2014-2020 бе одобрена от правителството на 10.06.2014, публикувана на 20.06.2014, Официален монитор No. 160-166. Достъпно на: <http://lex.justice.md/md/353459/>.

¹⁰⁶ “Докад за зачитането на правата на детето в Р. Молдова”, Офис на Омбудсмана, 2017, с. 17. Достъпно на: http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raport_copil_2017def.pdf.

междусекторно сътрудничество.¹⁰⁷ Тези опасения бяха повторени от Комитета на ООН по правата на детето, който спосочва, че липсата на финансиране на услугите, недостатъчен квалифициран персонал и слабата координация между различните доставчици на услуги оказват негативно влияние върху прилагането на Закона за специалната закрила на децата в риск и децата, разделени от родителите си.¹⁰⁸

Нито Стратегията за децата, нито Планът за действие за малцинствата или ромите предоставят прогнозни разходи, макар че и в двете стратегии се посочва, че изпълнението се финансира от държавния бюджет, бюджетите на областите, дарения, спонсорство или друг вид принос. Комитетът по правата на детето препоръча на държавата да определи стратегически бюджетни редове за всички деца, включително тези, които може да се нуждаят от социални мерки.¹⁰⁹ Освен това, тези положителни мерки (с изключение на Плана за действие за ромите) пренебрегват нуждите на уязвимите групи деца, включително бедни деца и роми. Планът за действие за ромите включва редица мерки в сферата на образованието, но не разглежда специфичните проблеми на ромските деца, лишени от семейна среда.

Деинституционализация

Според доклада на *Opening Doors*, в резултат на съвместните усилия на правителството, гражданското общество и международните организации, броят на децата, живеещи в институции в Молдова, е намалял с 90%; от 11 500 през 2006 г. на по-малко от 1 100 през 2017 г. Броят на децата в семейна грижа се е увеличил два пъти между 2006 и 2017 г., броят на професионалните приемни семейства се е увеличил 9 пъти, а броят на децата, настанени в защитена семейна среда се е увеличил 15 пъти; от 47 деца през 2006 г. на 1017 през 2017 г. Според доклада „Този значителен напредък в намаляването на броя на децата, живеещи в институции, е постигнат чрез ефективен мониторинг, осигуряване на достъп до услуги и подходяща семейна подкрепа за осигуряване на адекватно социално включване и развитието на децата. През 2017 г. повече от 800 деца бяха успешно реинтегрирани в техните родни или рехабилитирани семейства.“¹¹⁰

През 2017 г. в Молдова има 1390 деца в 27 резидентни институции, домове за бебета и институции за деца с увреждания, от които само 815 са настанени, а останалите имат достъп до услугите за дневни грижи, но остават със своите семейства или алтернативни грижи. Има и 1071 деца в 45 центъра за временно настаняване, което е значително намаление от 2016 г., когато 2025 деца живееха в такива заведения.

107 “Алтернативен НПО Доклад до Р. Молдова. Комбиниран 4ти и 5ти периодичен доклад по изпълнението на Конвенцията за правата на децата”, Достъпно на: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/MDA/INT_CRC_NGO_MDA_26229_E.pdf.

108 “Заключителни бележки на 4ти и 5ти периодични доклади за Република Молдова”, Комитет за правата на децата, 2014, с. 7. Достъпно на: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/MDA/INT_CRC_NGO_MDA_26229_E.pdf.

109 Заключителни бележки на Комисията по правата на детето, с. 2, *op. cit.*

110 Отварящи се врати за децата на Европа, 2018 г. Информация за страната: Молдова. Достъпен на: <https://bettercarenetwork.org/library/principles-of-good-care-practices/transforming-institutional-care/opening-doors-for-europes-children-2018-country-factsheets>.

През 2017 г. има 4918 деца, застрашени от раздяла с родителите си, регистрирани и прегледани от местните комисии. От тях 376 деца са настанени в резидентни институции, а останалите 4542 деца са получили интервенции за превенция и укрепване на семейството или услуги за алтернативни грижи. Работата на домовете за малки групи (SGH) е регламентирана от законодателството за общинските домове и минималните стандарти за качество в Молдова. В тях се настаняват предимно хора с увреждания и млади хора. В момента има 54 деца в риск и деца с увреждания, настанени в шест малки групови домове за деца в цяла Молдова. Броят на децата в роднинска грижа и приемна грижа остава до голяма степен непроменен през 2017 г.; 4,027 и 1,017, съответно.

През август 2018 г. правителството одобри минимален пакет от социални услуги, които да се финансират от централния бюджет и да се предоставят на местно ниво.

Основен недостатък беше, че пакетът изключва предоставянето на приемна грижа, което според активистите на *Opening Doors* е от основно значение за насърчаването на реформата за деинституционализация на национално ниво.

Според Алтернативния доклад на НПО към CRC, относно прехода към самостоятелен живот на децата, напускащи грижи, няма система за тези, които навършват пълнолетие в резидентните институции и тяхното положение остава непроменено: напускането на институцията е трудно за повечето млади хора, дошли в Кишинев да работят или да учат; някои от тях не са имали никаква подкрепа и са изправени пред значителни предизвикателства поради различията между живота в интерната и живота навън. Въпреки приемането на новия Кодекс на образованието, който удължи възрастта за задължително училище от 16 на 18 години, позволявайки на децата да останат две години по-дълго в институциите, това не реши проблема с подготовката за самостоятелен живот на децата от резидентна грижа.¹¹¹

От *Opening Doors* отбелязаха, че не се изразходват средства от ЕС специално за реформа в деинституционализацията. Въпреки че е основният инструмент на ЕС за подкрепа на политическите и икономически реформи в региона за 2014–2020 г., Европейският инструмент за съседство (ENI) не допринесе за реформата за деинституционализация в Молдова.¹¹²

Обща правна рамка

От независимостта си през 1991 г. Република Молдова е приела различни законодателни актове за защита и насърчаване на правата на децата, по-специално правата на

111 “Алтернативен НПО Доклад до Р. Молдова. Комбиниран 4ти и 5ти периодичен доклад по изпълнението на Конвенцията за правата на децата”, 2016, с. 24-25. Достъпно на: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/MDA/INT_CRC_NGO_MDA_26229_E.pdf.

112 Отварящи се врати за децата на Европа, 2018 г. Информация за страната: Молдова. Достъпен на: <https://bettercarenetwork.org/library/principles-of-good-care-practices/transforming-institutional-care/opening-doors-for-europes-children-2018-country-factsheets>.

сираци и деца, нуждаещи се от специална закрила. Член 49 от *Конституцията*¹¹³ гласи, че „държавата има право да издържа, отглежда и възпитава децата сираци и лишените от родителски грижи“. Освен това държавата осигурява закрила и специална помощ на майки и деца, родени извън брака.¹¹⁴

*Семейният кодекс*¹¹⁵ също включва разпоредби за правата на детето. Глава 10 от Кодекса обхваща нормите за правото на отглеждане и образование в семейство; право на общуване с родители и роднини; правото на защита; правото на свобода на мнението; и правото на фамилно име.¹¹⁶ Правата на грижи и образование и закрила на децата, разделени от родителите си, се осигуряват от техните законни настойници.¹¹⁷ Ако правата им са нарушени от единия или двамата родители, детето има право да подаде сигнал до местния орган по закрила (*настойничество*). Местният орган по настойничество или специалистът по закрила на правата на детето са длъжни да докладват на териториалния орган по настойничество случаите на насилие, пренебрегване и експлоатация на деца в риск.¹¹⁸

Липшаването от родителски права става, когато родите избягва да упражнява родителските си права; откаже да вземе детето от родилна или друга свързана институция; злоупотребява с родителските си права; прилага жестоко и/или аморално поведение; е пристрастен към наркотици и алкохол; извършва умишлено престъпление срещу живота или здравето на своите деца или съпруг(а).¹¹⁹ Процедурата се инициира от другия родител, настойник или местен или териториален орган по настойничество чрез съд. Родителските права могат да бъдат възстановени, ако се променят условията, довели до отстраняването на детето.¹²⁰

По-конкретни разпоредби относно зачитането на правата на детето са отразени в *Закона за правата на детето*.¹²¹ Статутът на сираците и децата без родителска грижа се урежда от член 22, който гарантира държавна закрила и специални грижи. Освен това тези деца подлежат на осиновяване, настаняване в приемно семейство или настаняване в специализирана държавна институция за деца. Осиновяването от чужди граждани е разрешено само когато държавата не може да намери местно решение. За процеса на международно осиновяване личните досиета на децата съдържат подробности за техния етнически, религиозен, културен и езиков произход. Ако настаняването в

113 Конституцията на Р Молдова влезе в сила на 27 август 1994, публикувана на 29 март 2016, Official Monitor No. 78. Достъпно на: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/41173/119453/F1236260695/MDA41173%20Eng%202003.pdf>.

114 *Пак там*, Член 50.

115 Семейният Кодекс бе приет от Парламента на 26 октомври 2000, публикуван на 26.04. 2001, Official Monitor No. 47-48: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286119>.

116 *Пак там*, Членове 51-55.

117 *Пак там*, Членове 51, 53.

118 *Пак там*, Член 53.

119 *Пак там*, Член 67.

120 *Пак там*, Член 70.

121 Законът за правата на детето е приет от Народното събрание на 15 декември 1994 г., публикуван на 2 март 1995 г., Официален монитор № 13. Достъпно на: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro.

приемно семейство не е възможно, детето може въз основа на съдебно решение да бъде отведено в институционална грижа, където са създадени всички необходими условия за развитие на детето, чрез запазване на майчиния език, култура и традиции.¹²²

Детето, което е отделено от родител/и, има право да поддържа лична връзка с родителя/ите.¹²³ Освен това държавата трябва да гарантира, че децата, лишени от семейна среда, получават образование и безплатно обучение във всички образователни институции, както и жилищна издръжка до навършване на пълнолетие.¹²⁴

Определения за деца в риск

През 2013 г. беше приет *Закон за специалната закрила на децата в риск и децата, разделени от родителите си*¹²⁵, който послужи като ръководство за всички институции и специалисти работещи в системата за грижи за деца. Той установява процедурите за идентифициране, оценка, помощ, насочване, наблюдение и водене на дела на *деца в риск* и деца, разделени от родителите си. Съгласно този закон детето в риск включва широк спектър от подгрупи като деца, които са жертви на насилие или пренебрегване;¹²⁶ деца, за които е установено, че участват в скитничество, просия и проституция; без родителски грижи и надзор, защото родителите им не са възрастни по неизвестни причини; чиито родители са починали; които живеят на улицата, избягали са или са били изгонени от дома; родителите отказват да изпълняват родителските си задължения; изоставен от родители; и родителите са лишени от правоспособност. Освен това законът гласи, че децата имат право на защита срещу дискриминация на различни основания, включително раса, цвят на кожата и етническа принадлежност.¹²⁷

Дете ще бъде отстранено от родителите или настойниците, ако местният орган по настойничество установи, че съществува непосредствена опасност за живота или здравето на детето.¹²⁸ Органът ще уведоми прокурора и ще включи в процеса следните заинтересовани страни: специалист по закрила на правата на детето, социален работник в общността, семеен лекар/медицинска сестра и местния полицейски служител.¹²⁹ Дете

¹²² Пак там, Член 23.

¹²³ Пак там, Член 17.

¹²⁴ Пак там, Членове 10, 19.

¹²⁵ акон No. 140 за Специалната закрила на деца в риск и деца разделени от родителите си бе приет от Парламента на 14.06.2013, публикуван на 2.08.2013, Official Monitor No. 167-172. Достъпно на: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Moldova%20Law%20No.%20140.pdf>.

¹²⁶ Пренебрегването на детето се дефинира в член 3 като „волно или неволно пропускане или непознаване на отговорностите за отглеждане и възпитание на детето, което застрашава физическото, умственото, духовното, моралното или социалното развитие на детето, телесната му цялост, физическото и психическото му здраве“. Законът идентифицира няколко форми на пренебрегване на деца, по отношение на храната, на дрехите, на хигиената, медицинско пренебрегване, образователно пренебрегване, емоционално пренебрегване и пренебрегване при наблюдение.

¹²⁷ Пак там, Член 2.

¹²⁸ Пак там, Член 10.

¹²⁹ Пак там.

може да бъде отнето от семейството си само въз основа на съдебно решение за лишаване от родителски права.¹³⁰ Първо, застрашено дете се отвежда спешно за настаняване при роднини или други семейства, с които детето има близки отношения, или настаняване в институция от семеен или резидентен тип, което може да продължи от 72 часа до 45 дни.¹³¹ Следващата стъпка се нарича планирано настаняване: при роднини или в услуги от семеен или резидентен тип.¹³²

Организационна структура на системата за закрила на детето

Три основни категории органи отговарят за прилагането на законите, свързани със закрилата на детето: централният орган за закрила на детето, териториалният орган по настойничество и местният орган по настойничество. Те си сътрудничат тясно, а териториалните и местните органи по настойничество предприемат необходимите мерки за подпомагане и подкрепа на децата и техните семейства за превенция на раздялата.

- 1. Централният орган за закрила на детето** се представлява от Министерството на труда, социалната закрила и семейството и отговаря за разработването, популяризирането и мониторинга на държавните политики за закрила на детето. Създадено бе специално звено – Дирекция „Политики за закрила на семейството и правата на детето“, натоварено със задачата да отговаря по съответните въпроси. През 2014 г. министерството стартира 24-часова поверителна безплатна *национална телефонна линия за помощ за деца*. До момента горещата линия е обхванала 30 969 обаждания, предимно от деца.¹³³
- 2. Териториалният орган по настойничество** е отдел „Социално подпомагане и закрила на семейството“ (в областите) или общински отдел за закрила на детето (в Балти и Кишинев). Териториалният орган по настойничество има задължението¹³⁴ да оказва подкрепа на местния орган по настойничество при идентифицирането, оценката и подпомагането на деца в риск и деца, разделени от родителите си; да осигури плановото настаняване на деца, разделени от родителите си; осигури установяване или отнемане на статут на дете без родителска грижа и статут на дете за осиновяване; да представлява интересите на детето в съда; и да събира данни за положението на децата на областно ниво и да ги докладва на централния орган за закрила на детето.

¹³⁰ *Пак там*.

¹³¹ *Пак там*, Член 11.

¹³² *Пак там*, Член 12.

¹³³ Според властите повечето обаждащи се търсят съдействие и насоки по лични проблеми, свързани с конфликти между родители и деца и комуникация, детска бременност, тормоз и тормоз в училище, взаимодействие с връстници и домашно насилие. Властите отбелязват постоянен брой случаи, при които родители, които емигрират в чужбина за сезонна работа, търсят професионална помощ за това къде да оставят децата си. Също така се съобщава за малък брой случаи на пренебрегване на деца и просяци на улицата.

¹³⁴ В чл.7 от Закона за специалната закрила на децата в риск и на децата, разделени от родителите си, са описани подробно всички задължения на местния орган по настойничество, *op.cit.*

3. **Местният орган по настояничество** е кметът на село, община или град. Техни- те задължения¹³⁵ се изпълняват пряко или чрез специалиста по закрила на права- та на детето, работещ там. Отговорностите на местния орган по настояничество включват наблюдение, оценка и вземане на решения за семейства с деца в риск и деца, разделени от родителите си; предотвратяване на раздялата на децата или тяхното (ре)интегриране в семейството; осигуряване на спешно настаняване и ус- тановяване на настояничество върху деца, чиито родители са в чужбина; надзор на отстраняването на детето от семейството; и формулиране на препоръки относно плановото настаняване в териториалния орган по настояничество. Местният ор- ган по настояничество се отчита пред териториалния орган по настояничество.

Службата на народния адвокат или Службата на омбудсмана¹³⁶ е независима институция, упълномощена да гарантира защитата на всички човешки права и свободи. Народният застъпник за правата на детето се подпомага от специално подразделение към Народното адвокатство и осигурява закрила и помощ на детето по негово искане, без да иска съгласието на родителите или законните представители. Народният застъпник за правата на детето може да уведоми Конституционния съд и може да инициира съдебни дела.¹³⁷ Въпреки това, що се отнася до ефективността на органите, натоварени с борбата с дискриминацията и насърчаването на равенството, ЕКРН отбелязва, че както при Съвета за предотвратяване и борба с дискриминацията, така и за гарантиране на равенството (CPREDAE), така и при омбудсмана „*остро липсват финансовите и човешки ресурси, необходими за ефективно изпълнение на своите мандати*“.¹³⁸

В своята Програма за стратегическо развитие за 2018-2022 г. Адвокатската канцелария признава, че най-сериозните нарушения на правата се извършват срещу деца без родителска грижа и сираци.¹³⁹ Въпреки че се споменава изключването на ромските жени от обществения живот, не се споменават човешките права на ромите като цяло, или тези на ромските деца в частност. Годишният доклад на Службата на омбудсмана за правата на децата за 2017 г. подчертава проблеми, свързани с ромските деца, като липса на акт за раждане, лош достъп до образование и висок процент на бедност.¹⁴⁰ Докладът описва децата, останали без родителска грижа, като най-уязвимите в Молдова и идентифицира следните критични недостатъци в системата на грижите за деца: липса на механизъм за идентифициране на родителите, които планират да емигрират в чужбина; недостатъчно повишаване на осведомеността относно законното настояничество; липсата на централизирана база данни с деца, останали без родителска грижа; и лоши отговори на местните и териториалните органи по настояничество

¹³⁵ *Пак там*, Член 6.

¹³⁶ Уставът и ролята на Службата на омбудсмана са уредени със Закон № 52 за народния адвокат, приет от Народното събрание на 3 април 2014 г., публикуван на 9 май 2014 г., официален монитор № 110-114: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2017\)054-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2017)054-e).

¹³⁷ *Пак там*, Член 17.

¹³⁸ Доклад на ЕКРН за Р. Молдова (5-ти цикъл на наблюдение). Приет на 20.06. 2018 г.; Публикувано на 2.10.2018 г., стр. 10.: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-republic-of-moldova/16808de7d7>.

¹³⁹ Стратегическа програма за развитие за 2018-2022 г. на Омбудсмана, стр. 18. Предлага се на: <http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/strategieoapr.pdf>.

¹⁴⁰ „Доклад за зачитането на правата на децата в Р. Молдова за 2017 г.“, стр. 15, 38, 3. Достъпно на: http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raport_copil_2017def.pdf.

относно идентифициране, оценка, подпомагане и наблюдение на деца, временно или трайно останали без родителска грижа.¹⁴¹

Националният съвет за закрила на правата на детето е междуведомствен орган, създаден от правителството през 2005 г. и активиран отново през 2010 г. Съветът осигурява разработването и прилагането на политики за защита на правата на децата и жените. Членове на съвета са Министерството на здравеопазването, труда и социалната защита и семейството, Министерството на образованието, културата и научните изследвания, както и представители на международни правозащитни организации и организации на гражданското общество, работещи в тази област. Гражданското общество твърди, че органът няма ясен дневен ред поради остарели законови разпоредби и липса на финансови и човешки ресурси. Освен това гражданското общество смята, че комуникацията между властите и неправителствените организации е неефективна.¹⁴²

Видове грижи за деца

В Молдова има три вида грижи за деца; (1) резидентна грижа в групов среда, наблюдавана от полагащите грижи, (2) семейна алтернативна грижа, която включва три вида приемна грижа, и (3) осиновяване.

1. Институционалните грижи включват дневни центрове за деца в риск и с увреждания и центрове за настаняване на деца, разделени от родителите си. Последният доклад на Министерството на труда, социалната закрила и семейството показва следните данни за 2018 г.: (i) 20 дневни центъра за деца в риск са приели 811 деца; (ii) 683 деца с увреждания са се възползвали от широк набор от услуги за грижи в 25 дневни центрове за деца с увреждания; и (iii) 30 центъра за настаняване на деца, отделени от родителите си, и 13 смесени центъра (които включват както временни, така и постоянни настанявания) осигуриха условия за грижи за 592 деца.¹⁴³
2. Семейната алтернативна грижа включва три вида приемна грижа – професионална родителска помощ, дом за деца от семеен тип и настойничество. **Професионалната родителска помощ**¹⁴⁴ е социална услуга, предоставяща грижи в заместващо семейство от приеман родител, наречен професионален родителски асистент, на когото са поверени грижата и закрилата на дете. **Детски дом от семеен тип**¹⁴⁵ се разбира като вид услуга в семейна среда, при която дете сирак, останало без родителска грижа, се поставя под грижите на приеман родител-възпитател за ограничен период от време. При настаняването на дете в Дом за деца от семеен

¹⁴¹ *Там там*, с. 23.

¹⁴² Алтернативен доклад на НПО до Комисията на Комисията по правата на детето, ор. цит., стр. 5, 6.

¹⁴³ Годишен социален отчет 2018, Министерство на труда, стр. 115. Достъпно на: https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_social_anual_2018_final.pdf.

¹⁴⁴ Тази услуга е регламентирана с Правителствено решение № 760, одобрено на 17 септември 2014 г. Достъпно на: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18529&lang=ro.

¹⁴⁵ Тази услуга е регламентирана с Правителствено решение № 51, одобрено на 17 януари 2018 г. Достъпно на: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109605&lang=ro.

тип териториалният орган по настояничество разкрива етническият произход, културата, религията, езика и здравословното състояние на детето. **Настойничеството или роднинската грижа**¹⁴⁶ (формално или неформално) представлява форма на закрила, която е приложима за деца, разделени от родителите си. Тъй като страната е засегната от масивна вълна на трудова миграция, голям брой деца са оставени на неформални роднински грижи от роднини, близки приятели или доверени познати за дълги периоди от време. Процесът на формално настояничество не е напълно формализиран. Данните за 2018 г., предоставени от Министерството на труда, социалната закрила и семейството, показват, че има 398 професионални регистрирани асистенти родители, които са имали 757 деца под грижите си, а 266 деца са настанени в 60 детски домове от семеен тип. Има 3185 деца без временна родителска грижа и 12 541 деца под формално или неофициално настояничество.¹⁴⁷

- Осиновяването се определя като специална форма на закрила, която установява родството между осиновено дете и осиновител. Законодателството гласи, че един от основните принципи на осиновяването е отчитането на етническият, културният и езиковия произход на детето. В случаите на международно осиновяване Министерството на труда, социалната закрила и семейството разкрива етническият, културният и езиковия произход на детето.¹⁴⁸ Такова условие не се посочва в случаите на национално осиновяване. Въпреки това, директорите на центровете за временно настаняване на деца казват, че информират потенциалните осиновители за етническата принадлежност на детето.

Основни причини за настаняването на ромски деца в държавни институции

Република Молдова е най-бедната страна в Европа, като се нарежда на 107 от 189 в Глобалния индекс на човешко развитие на ПРООН за 2019 г.¹⁴⁹ Въпреки че Националното статистическо бюро не събира етнически дезагрегирани данни, проучванията сочат, че ромите са непропорционално повече живеещи в бедност. Регионалното проучване за ромите от 2011 г. подчерта, че 65% от ромите живеят в абсолютна бедност (с 4,30 USD дневен доход), в сравнение с 28% от не-ромите.¹⁵⁰ В същото време абсолютният процент на бедност в ромските семейства с деца (67%) е по-висок, отколкото при тези без деца (61%).¹⁵¹ Специалните докладчици на ООН по

¹⁴⁶ Тази услуга е регламентирана от Семейния кодекс.

¹⁴⁷ *Пак там*, с. 118.

¹⁴⁸ Закон № 99 за правния режим на осиновяване е приет от Народното събрание на 28.05.2010 г., публикуван на 30.07.2011 г., официален монитор № 131-134: <https://msmps.gov.md/legislative/>.

¹⁴⁹ Програма за развитие на ООН, Класиране на индекса на човешкото развитие, 2019 г. Достъпно на: <http://report2019.archive.s3-website-us-east-1.amazonaws.com>.

¹⁵⁰ ПРООН, Световната банка и Европейската комисия, Регионално проучване на ромите, 2011 г. Достъпно на: <https://cps.ceu.edu/article/2012-10-16/undpworld-bankec-regional-roma-survey-2011>.

¹⁵¹ В. Кантарджии, М. Времиш, В. Торца, Н. Владическу, „Ромите в гъсто населени общности от Република Молдова“, 2013 г., с. 86, Достъпно: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/romii-in-republica-moldova-in-localitate-preponderant-locuite-de.html.

въпросите на малцинствата¹⁵² и крайната бедност и човешките права¹⁵³ изразиха своите опасения относно икономическите трудности, които изпитват ромите в Молдова.

Бедността е пряко свързана с липсата на образование, възможностите за заетост или заетост в сивата икономика и жилищните условия. Това са важни фактори за решението на много ромски родители да настанят децата си в резидентни грижи. Всички интервюирани в това проучване заинтересовани страни твърдят, че бедността е основната причина за настаняването на ромски деца в институционални грижи. Решението на родителите не се основава единствено на финансови затруднения; то зависи и от други фактори, като липса на жилище, домашно насилие¹⁵⁴ и сезонна трудова миграция.

Практиката за настаняване на деца в държавни институции за грижи остава разпространена в Република Молдова. Традиционно децата с увреждания са групата, която най-често се настанява в резидентни институции, но през последните години се увеличава и броят на децата от социално слаби семейства и на децата, останали без родителска грижа след миграция. Въпреки че по някои въпроси са налични ограничени данни на национално ниво, мащабът на проблема относно ромските деца в държавните грижи е трудно да се определи количествено поради липсата на изчерпателно, текущо и координирано събиране на данни за правата на детето като цяло в Молдова и ограниченото или напълно липсващо по-задълбочено дезагрегирани данните за положението на особено уязвимите групи (т.е. деца с увреждания, деца, живеещи в бедност, ромски деца, деца на улицата и деца под две години).¹⁵⁵

Докато представител на Министерството на труда, социалната защита и семейството каза на нашия изследовател, че министерството не събира етнически данни и единственото дезагрегирани данните е по пол,¹⁵⁶ е ясно, че такива данни се събират, тъй като когато става въпрос за международни осиновявания личните досиета, съхранявани на всяко дете, разкриват техния етнически, културен и езиков произход.

Директорът на Центъра за временно настаняване на деца от Дрокия потвърди, че между 2002 и 2004 г. почти 70% от бенефициентите им са роми. Тези деца бяха настанени в

152 Доклад на специалния докладчик по въпросите на малцинствата за нейната мисия в Република Молдова, 2017 г., стр. 13: <https://digitallibrary.un.org/record/860673#record-files-collapse-header>.

153 Доклад на специалния докладчик за крайната бедност и правата на човека, Магдалена Сепулведа Кармона, Мисия в Република Молдова (8–14 септември 2013 г.), стр. 4. Достъпно на: <https://www.undp.org/content/dam/unct/moldova/docs/pub/saracie%20eng.pdf>.

154 Различни доклади разкриват, че насилието срещу жени в Молдова остава смущаващо. Скоростно проучване показва, че 40% от интервюираните жени са преживели физическо и/или сексуално насилие от страна на партньор или непартньор още от 15-годишна възраст. Повече от една на всеки пет жени съобщават, че са преживели форма на физическо насилие в ръцете на възрастен преди да са навършили 15 години, обикновено шамари и бити, главно от родителите си. „Проучване на насилието срещу жени, ръководено от ОССЕ: Молдова“, Организация за сигурност и сътрудничество в Европа, 2019 г.: <https://www.osce.org/secretariat/424979?download=true>.

155 Алтернативен доклад на НПО до Република Молдова Комбиниран 4-ти и 5-ти периодичен доклад за прилагането на Конвенцията на ООН за правата на детето, стр.9: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/MDA/INT_CRC_NGO_MDA_26229_E.pdf.

156 Информация предоставена от г-жа Теака Даяна, главен консултант, Дирекция „Политики за закрила на семейството и правата на детето“ към Министерството на труда и социалната закрила.

центъра поради икономическите трудности, пред които са изправени техните семейства и липсата на адекватно жилище, на фона на тежка и трайна икономическа криза, която води началото си от началото на 90-те години.

Ромският медиатор от село Шиноаса, заедно с други медиатори, потвърдиха, че в гъсто населените ромски общности, ако едно семейство не може да си позволи да отглежда децата си, общността ще се опита да намери местни решения и настаняване на дете в държавна институция ще бъде последният вариант. Те казаха на изследователя, че социално уязвимите ромски семейства от неромски селища може да са изложени на по-висок риск да настанят децата си в резидентни грижи, тъй като нямат помощта и солидарността, които биха намерили в ромската общност.

Началникът на отдел „Социално подпомагане и закрила на семейството“ в област Стефан Вода също изрази безпокойството си от високия процент на бедност сред ромите от село Талмаза. Тя посочи, че ромските семейства са по-склонни от неромските да настанят децата си в държавните институции поради липса на фиксиран доход и бедност. Тя заяви, че държавата трябва да предприеме целенасочени действия и да се справи с лошите условия на живот на ромите, за да прекъсне порочния кръг, от който ромските деца страдат най-много.¹⁵⁷

Степента на емиграция може да се разбере от последното преброяване през 2014 г., което поставя Молдова сред десетте страни с най-бързо намаляващо население.¹⁵⁸ В рамките на десетилетие Молдова е загубила почти половин милион от своите граждани; от 3 383 332 през 2004 г. до 2 998 235 през 2014 г.¹⁵⁹

Масовото изселване се дължи на високия процент на бедност, липсата на подходящи възможности за заетост и ниските заплати.¹⁶⁰ В резултат на това броят на децата, лишени от родителски грижи, се е **увеличил драстично; между 2010 и 2012 г. се е удвоил** до общо 105 270, от които 38 281 са деца, чиито двама родители са заминали в чужбина. В резултат на това 98,78% от децата са били поставени под закрилата на по-възрастни членове на семейството, разширено семейство или трети лица, а 1,22% от децата са били взети под закрилата на държавата.¹⁶¹

157 Месечната помощ за социално подпомагане на социално уязвимите семейства е 557 MDL (27,85 EUR) за всяко дете. Националната минимална работна заплата е 2031 MDL (101 EUR). Много ромски семейства са без редовен източник на доходи и са под този минимум.

158 „Най-бързо намаляващите страни на земята са в Източна Европа“, 24 януари 2018 г. Достъпно на: <https://qz.com/1187819/country-ranking-worlds-fastest-shrinking-countries-are-in-eastern-europe/>.

159 „Основните резултати от националното преброяване 2014 г.“, 31 март 2017 г. Достъпно на: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5583&parent=0>.

160 M. Vremis, V. Craievschi-Toarta, E. Burdelniș, A. Herm, M. Poulain, “Разширен миграционен профил на Република Молдова”, подготвен за Международната организация по миграция, 2012 г., стр. 26. Наличен на: https://publications.iom.int/system/files/pdf/110_emp_report_updated.pdf.

161 Национално проучване за положението на децата, чиито родители са емигрирали в чужбина, 2012 г.: https://brd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/migratia_si_necesitatile_copilor_lasati_in_urma_migratiei_prezentare.pdf.

Миграционните модели на ромите не се различават съществено от общото население.¹⁶² Особеното е, че ромите емигрират за определени периоди с цялото си семейство, включително и с децата си. Семействата с един родител не могат да си позволят това и децата им са оставени под неформално настояничество, често под грижите на баба и дядо. Директорите на центровете за временно настаняване на деца от Кълъраш и Дрокия разказаха редица случаи, при които самотни майки емигрират за сезонна работа, но нямат роднини, които да се грижат за децата им. **Обстоятелствата, включително бедност, липса на жилище и безработица, са ги принудили да търсят работа в чужбина и не им оставят друг избор, освен да настанят децата си във временни грижи.**

Опитът на ромските деца в грижи

Както бе споменато по-рано, ромите са изправени пред високи нива на нетолерантност, дискриминация и изключване в Молдова и това води и до предрасъдъци към ромските деца: две трети от населението на мнозинството гледа на повечето ромски деца като на просяци и джебчи.¹⁶³ Директорите на Центровете за временно настаняване на деца твърдят, че в техните институции няма дискриминация, а ромските деца се третират по същия начин като другите деца. Те обаче признават, че ромските деца, особено децата с увреждания, се сблъскват с предубедено поведение от страна на своите връстници. За справяне с този проблем административните органи организират различни дейности по межкултурен и толерантен диалог, както и индивидуални сесии, провеждани от психолози за подложените на тормоз и тормозещите. Детската фондация Песталоци в Молдова и НПО PRO.DO.C.S. работят в тясно сътрудничество с персонала от центровете за назначаване и осигуряват обучителни сесии за борба с дискриминацията.

Представителите на центровете за временно настаняване допълват, че по време на процеса на осиновяване или настаняване в приемна грижа възниква предубедено и стереотипно поведение. Обикновено професионалните асистенти на родителите или осиновителите се колебаят да вземат ромски деца, а директорите на центрове разказаха за трудностите, които са изпитали, опитвайки се да настанят ромски деца за осиновяване или в семейни алтернативни грижи. Според един директор на център много потенциални осиновители и професионални родителски асистенти изразяват стереотипните предрасъдъци, че тези деца ще просят, ще нарушават закона и ще прилагат насилие срещу тях, и тя призова за по-широка системна подкрепа в дългосрочния процес на промяна на подобни дискриминационни нагласи.

¹⁶² Н. Владическу, М. Времис, „Социално въздействие на емиграцията и миграцията в селските и градските райони в Централна и Източна Европа. Окончателен доклад за страната. Молдова”, с. 27, 2012. Достъпно на: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8848&langId=en>.

¹⁶³ Възприятия на населението за дискриминация, *op.cit.*, с. 8.

Румъния

Профил на населението

Според данни, цитирани от Европейската комисия, в Румъния живеят приблизително 1,85 милиона роми (8,32% от населението).¹⁶⁴ По отношение на дискриминацията, ЕКРН в своя Доклад за Румъния за 2019 г. „отбелязва с голяма загриженост постоянните и високи прояви на антициганизъм, водещ до това, постоянна омраза към ромите и обиди в обществения живот. Ромите често са представяни като „крадци, лъжци, мързеливи“ и систематично свързани с престъпността, което подсилва предразсъдъците и тяхното социално изключване.“¹⁶⁵ Докладът също така отбелязва със загриженост, че ромите продължават да са мишени на расово мотивирано насилие и подложени на неоснователно насилие от правоприлагащите органи.¹⁶⁶

Повечето от властите, с които се е срещнала ЕКРН, твърдят, че социално-икономическата маргинализация на ромите е резултат от бедността, която е широко разпространено явление в страната, засягащо всички граждани, а не е въпрос на дискриминация. Проучването EU-Midis II съобщава, че 70% от ромите в Румъния са изложени на риск от бедност в сравнение с 25% от общото население, а 32% живеят в домакинства, в които през предходния месец поне един човек си е лягал гладен. По отношение на достъпа до чиста вода и канализация, 68 % от ромите живеят без чешмяна вода в жилището си, а 79 % от ромите живеят в домакинства без тоалетна, душ или баня в жилището.¹⁶⁷ Както FRA отбелязва: „Ромите в Румъния – страната с най-голям брой роми в ЕС – се ползват с достъп до безопасна вода със ставки, подобни на тези в Бутан, Гана или Непал.“¹⁶⁸ Принудителното изселване остава „особено належащ проблем“, който често се извършва по насилствен начин, което води до бездомност или преместване в отдалечени обекти без инфраструктура или достъп до основни услуги, като по този начин подсилва жилищната сегрегация.¹⁶⁹

164 Европейска комисия, включване на ромите в Румъния; *Факти и фигури*. Достъпно на: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/roma-eu/roma-inclusion-eu-country/roma-inclusion-romania_en.

165 Съвет на Европа, *ЕКРН Доклад за Румъния (пети мониторингов цикъл)*, 2019. Достъпно на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania/168094c9e5>.

166 „ЕКРН обръща внимание на факта, че от 2015 г. насам Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) издаде над 20 решения, осъждащи Румъния за случаи на полицейско насилие и неуспеха на властите да разследват ефективно нечовешко и унижително отношение от страна на полицията, включително расово мотивирано малтретиране.“ Доклад на ЕКРН за Румъния (пети цикъл на наблюдение), 2019 г., стр.22. Достъпен на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania/168094c9e5>.

167 Агенция за основните права, *Второ проучване на малцинствата и дискриминацията на Европейския съюз при ромите – избрани констатации*. 29 ноември 2016 г. Достъпно на: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>.

168 Агенция за основните права, *Постоянна загриженост: антициганството като пречка за приобщаването на ромите*. Достъпно на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf.

169 Филип Алстън, *Декларация за края на мисията за Румъния, от професор Филип Алстън, специален докладчик на Съвета на ООН по правата на човека за крайната бедност и правата на човека*. Букурещ, 11 ноември 2015 г. Достъпно на: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16737&LangID=E>.

Законодателство и контекст на политиките за закрила на детето

През последните 30 години Румъния е постигнала значителен напредък в справянето с катастрофалната система за закрила на детето, наследена от комунистическия режим. Процентът на децата, настанени в обществени грижи в Румъния в сравнение с цялото ѝ население от деца, е около среден сред страните от Централна и Източна Европа, но по отношение на абсолютните числа румънската система за грижи за деца е една от най-големите в региона.¹⁷⁰

В съответствие с пакета за социални инвестиции на Европейската комисия, румънското правителство се ангажира да преразгледа и коригира своите политики за деинституционализация и предоставянето на ранни и превантивни интервенции, които налагат правото на децата да растат в семейна среда. Ускоряването на процеса на деинституционализация фигурира като приоритет в различни стратегически документи, включително *Националната стратегия за защита и насърчаване на правата на детето 2014-2020 г.*, *Националната стратегия за социално включване и намаляване на бедността 2015-2020 г.* и *Румънското споразумение за партньорство за 2014-2020 период на програмиране*.

Националната стратегия за защита и насърчаване на правата на детето 2014-2020 г. съдържа фокус върху спазването на правата и насърчаването на „социалното включване на децата в най-уязвими обстоятелства“ и определя следните конкретни цели:

- Осигуряване на минимално ниво на ресурси за децата чрез национална програма за борба с бедността, която поставя специален акцент върху децата;
- Намаляване на съществуващите различия между резултатите за децата в селските и градските райони;
- Премахване на отношението и барьерите от околната среда пред рехабилитацията и социалната реинтеграция на деца с увреждания;
- Намаляване на разликата във възможностите между ромските и неромските деца;
- Продължаване на прехода от институционални грижи за деца към грижи в общността;
- Ограничаване на феномена на деца на улицата.¹⁷¹

Деинституционализация

Степента на трансформация на системата за закрила на детето в Румъния през последните 20 години може да се оцени от факта, че през 2000 г. е имало 100 000 деца в грижи, предимно

¹⁷⁰ Мануела София Стънкулеску и др. Румъния: Деца в обществена грижа 2014. Публикувано от Световната банка, Националният орган за защита на правата на децата и осигуряването (ANPDCA) и УНИЦЕФ. Букурещ, 2017 г. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

¹⁷¹ Мануела София Стънкулеску и др. *Румъния: Деца в обществена грижа* 2014. с. 22.

в големи институции, а през 2018 г. общият брой на настанените в институции деца е 6632. По-голямата част от децата на извъндомна грижа са настанени в семейни грижи през 2018 г., включително 18 317 деца в приемна грижа и 18 437 деца в роднински грижи.

Въпреки това, напредъкът в деинституционализацията спря след глобалната икономическа криза; задълбочаващата се бедност означава, че повече родители предават децата си на държавни грижи. В същото време строгите икономии оставиха системата за отглеждане на деца недофинансирана и с недостатъчно персонал, като по този начин изчерпа капацитета ѝ за провеждане на реформи.

Годишните информационни листове, изготвени от *Opening Doors*, проследяват напредъка, постигнат в деинституционализацията през последното десетилетие. Съгласно *Националната стратегия за насърчване и защита на правата на детето 2014-2020 г.* всички институции от стар тип трябва да бъдат закрити и заменени с грижи в общността. През 2014 г. правителството забрани институционализирането на деца под тригодишна възраст. През 2018 г. правителството изготви актуализиран Оперативен план в подкрепа на изпълнението на *Националната стратегия за насърчване и защита на правата на детето 2014-2020 г.* и реши да използва 100 милиона евро от фондовете на ЕС за затваряне на 50 институции, като стартира три покани за кандидатстване, финансирани от ЕС. Въпреки закъсненията, групата на кампанията *Opening Doors* отбеляза, че това финансиране може да се окаже полезно само, „ако се прилага по подходящ начин, позволявайки на кандидатите да имат интегриран подход при деинституционализацията.“¹⁷²

Бедността остава основният двигател за отделянето на децата от семействата им, като над 50% от децата в Румъния страдат от тежки лишения. Тя се комбинира с други структурни причини като липса на материална подкрепа, липса на жилище, липса на родителски умения, домашно насилие, малтретиране или пренебрегване. Националната стратегия разглежда превенцията на отделянето на децата от техните семейства като един от приоритетите, така че инвестирането в услуги за превенция и подкрепа на семейството в общността е от решаващо значение.

Достъпът до услуги остава много ограничен, като много родители не знаят за тяхното съществуване. Освен това родителите без лични карти нямат достъп до услугите. Повечето доставчици са концентрирани около градовете, като само 24% от услугите в общността са разположени в селските райони, където има най-голяма нужда, а само 6% от общото финансиране се разпределя за услуги в селските общности. Други изтъкнати опасения са липсата на мониторинг, пропуските в услугите за деца в грижи и техните семейства и недостиг на адекватно обучени детски специалисти.

Последният доклад на страната отбелязва със загриженост, че за последната година и половина „на практика не е имало инициатива на правителството/държавата за включване на представители на гражданското общество в каквито и да било консултации или процес на вземане на решения относно деинституционализацията“. Последвалите забавяния в разпределянето на средства от ЕС и неуспехът на румънското правителство

172 Отварящи се врати за децата на Европа, 2018 г. Информация за страната: Достъпно на: <https://better-care-network.org/library/principles-of-good-care-practices/transforming-institutional-care/opening-doors-for-europes-children-2018-country-factsheets>.

да включи децата в дневния ред на председателството на ЕС за 2019 г., дадоха допълнителна причина за безпокойство, че реформата на системата за закрила на детето е застрашена от застои, с деинституционализацията изключена от списъка с приоритети на националните политики.

Системни дефиниции за деца в риск

Въпреки че няма легална дефиниция на застрашаването на детето, правата на детето, задълженията на родителите и ситуацияните, които могат да доведат до отнемане на родителските права, са описани в румънското законодателство относно запитата и насърчаването на правата на детето [272/2004]:

Член 32

Детето има право да бъде отгледано в среда, която му позволява физическо, умствено, духовно, морално и социално развитие. За целта родителите трябва да:

- наблюдават и се грижат за детето;
- си сътрудничат с детето и да уважават личния и частния му живот и неговото достойнство;
- информират детето за всички действия и деяния, които могат да го засегнат, и вземат предвид мнението му;
- предприемат всички необходими мерки за реализиране на правата на своите деца;
- си сътрудничат с физически и юридически лица, които се занимават с грижи за деца, образование и професионално обучение на деца.

Член 34

1. Службата за социално осигуряване ще предприеме всички необходими мерки за ранно идентифициране на рисковни ситуации, които могат да обусловят отделянето на детето от родителите му, както и за предотвратяване на злоупотреби на родителите и семейно насилие.
2. Всяко отделяне на детето от неговите родители, както и всяко ограничаване при упражняване на родителските права трябва да се предшества от системно предоставяне на услуги и помощ, предвидени в закона, със специален акцент върху адекватното информиране на родителите, предоставяне на консултации, терапия и посредничество за тях въз основа на план за услуги.

Член 36

1. Ако има основателни причини да се подозира, че животът и сигурността на детето са застрашени в семейството, обществената социална служба или, според случая, представителите на главен отдел за социално осигуряване и закрила на детето на ниво всеки сектор (община) имат право да посещават децата в местожителството им и да събират информация за начина, по който се полагат грижи за децата, за здравето и физическото им развитие, образованието и професионалното им обучение и могат да предоставят, когато е необходимо, необходимите съвети.

2. Ако след посещенията по ал. 1 се установи, че физическото, умственото, духовното, моралното или социалното развитие на детето е застрашено, обществената осигурителна служба е длъжна незабавно да уведоми главния отдел за социално осигуряване и закрила на детето, с оглед предприемане на предвидените в закона мерки.
3. Главният отдел за социално осигуряване и закрила на детето трябва да сезира съда, ако прецени, че са изпълнени изискванията на закона за частично или пълно прекратяване на родителските права на единия или на двамата родители.

Член 37

1. Общият отдел за социално осигуряване и закрила на детето ще предприеме всички необходими мерки, за да могат родителите, които са били лишени от родителски права, както и тези, чиито права са били ограничени, да се възползват от специализирана помощ, за да повишат капацитета си да се грижат за децата си, с оглед възстановяване на упражняването на родителските права.
2. Родителите, които искат връщане на упражняването на родителските права, се ползват от безплатна правна помощ, съгласно закона.¹⁷³

Както е посочено в доклада на УНИЦЕФ, има три основни начина, по които Главната дирекция за социално подпомагане и закрила на детето (DGASPC) може да бъде информирана за дете, което може да се наложи да бъде взето в системата за закрила: (i) обществеността Служба за социално подпомагане (SPAS), която отговаря за 24% от уведомленията; (ii) други институции, предимно родилни отделения или неонатални отделения (30%); и (iii) семейството на детето (28%).¹⁷⁴ Освен това DGASPC може да предприема свои собствени инициативи и уведомленията могат да се правят от други хора, а също и от самите деца.

Когато става въпрос за отстраняване на детето от семейството, има ясни методически норми. Решението за отделяне на дете от семейството може да бъде взето: (i) от директора на DGASPC; (ii) от съд; (iii) от Комисията за закрила на детето (CPC); или (iv) въз основа на президентска наредба, ако намесата е спешна. Въз основа на първоначалната оценка мултидисциплинарният екип на DGASPC ще предложи решение за грижата за детето.

Основният проблем, изтъкнат от специалистите на DGASPC, е, че не могат да осигурят достатъчно бърза подкрепа на децата, след като бъдат идентифицирани. Дори в спешни случаи (като тези, включващи злоупотреба или изоставяне), „спешната ситуация“ може да отнеме повече от два месеца, през които детето остава при родител или възрастен, който злоупотребява, и без външна подкрепа.¹⁷⁵

¹⁷³ Румънски закон за защита и насърчаване на правата на детето [272/2004], глава 2, раздел 2, членове 32, 34, 36, 37. Достъпно на: http://www.dreptonline.ro/en_resources/en_romanian_child_protection.php.

¹⁷⁴ Мануела София Стънкулеску и др. *Румъния: Деца в обществена грижа* 2014. Публикувано от Световната банка, Националния орган за защита на правата на децата и осиновяването (ANPDCA) и УНИЦЕФ. Букурещ, 2017 г. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

¹⁷⁵ *Пак там*, с. 41.

Свърхпредставеност и етнически дезагрегирани данни

Въпреки официалното отричане относно съществуването на етнически дезагрегирани данни, за изследователите стана ясно, че институциите за грижи за деца всъщност събират такива данни за своите досиета за осиновяване. В изследваните окръзи, където ромите съставляват по-малко от 15% от общото население, беше изчислено, че близо 60% от децата, взети под държавни грижи в окръзите, са роми (или „наполовина роми“).

Изследователите, в хода на интервюта със служители от дирекциите за социално подпомагане и закрила на детето в Брашов и Тимишоара, откриха, че докато служителите твърдят, че не е законно да се „разделят деца въз основа на тяхната етническа принадлежност“ или да се събират „етнически данни“, досиетата за осиновяване на всяко дете включват информация за етническата принадлежност. При липсата на изчерпателни анонимизирани етнически дезагрегирани данни, оценките варират от 35% до 75% в зависимост от географските региони и референтните източници. От тези институции, които действително признават, че поддържат статистика въз основа на етнически критерии, средният дял на децата, официално регистрирани като роми, достигна 30%. На другия край на скалата социални работници, семейства и неправителствени организации изчисляват, че до 75% от всички деца в грижи, са от ромски произход.

Според управителя на Главна дирекция за социално подпомагане и закрила на детето, сектор 3 Букурещ, 45% от всички деца в грижи са роми. Оценките, получени от интервюта с ръководители на институции за грижи, варират между 35% и 45%. На по-високия край на скалата са НПО, които са реализирали проекти в партньорство с дирекции Социално подпомагане и закрила на детето (например в окръг Яломица) оценяващи, че процентът на ромските деца в държавни грижи е близо 65%.

Как и защо ромските деца попадат в институции за грижи

Проучването на УНИЦЕФ от 2017 г. установи, че докато много досиета по делата посочват „бедността“ като единствена причина децата в Румъния да влязат в системата за специална закрила на детето, отделянето от семействата се дължи на много по-сложна комбинация от уязвимости. Най-общо анализът разкри три основни категории причини, поради които децата са отделени от семействата си и взети в системата за закрила: (i) нещастни житейски събития като смъртта или институционализацията на техните родители; (ii) поведение или нагласи на родителите, които са пряко или косвено вредни за тяхното дете; и (iii) структурни причини като бедност, липса на услуги и нестабилни жилищни условия.¹⁷⁶

Процесът на деинституционализация в Румъния също значително се забави поради две основни причини: първо, много семейства оставят децата си в институции,

¹⁷⁶ *Там там*, с. 39.

временно или постоянно, поради влошените им условия на живот и тежката бедност, и второ - замразяването на наемането на служители в публичния сектор и съкращенията на бюджета допълнително ограничиха вече напрегнатия капацитет на системата за предоставяне на услуги за грижи от семеен тип. Острата бедност прави семействата по-уязвими в Румъния, отколкото другаде в Европейския съюз, а непропорционално голям брой ромци са сред най-уязвимите.

Детската бедност дълго време остава най-тежката в ЕС, а процентът на бедност действително се е увеличил между 2007 и 2015 г. По данни на Евростат през 2015 г. над 38% от децата на възраст от 0 до 17 години в Румъния са живели в бедност. Едно на всеки две деца, живеещи в селските райони, е бедно и представляват 74% от общия брой на децата, живеещи в бедност в страната. Детската бедност в Румъния има тенденция да бъде постоянна и придружена от тежки материални лишения: „Така процентът на постоянна бедност (за период от три до четири години) е близо 30% сред децата, процент, който от 2010 г. постоянно поставя Румъния сред най-лошите страни от ЕС.“¹⁷⁷

Освен това ромите са непропорционално представени сред много бедните, като 70% от всички членове на ромското домакинство са изложени на риск от бедност в сравнение с 25% от националното население. Делът на ромите без достъп до основни санитарни условия в ЕС е най-висок в Румъния: 68 % от анкетирания ромци живеят без чешмяна вода в жилището си; 79% от ромите живеят без тоалетна, душ или баня в жилището.¹⁷⁸ Тази дълбока бедност сред ромите е следствие от структурен расизъм и дискриминация, утежнени от слабо управление и ендемична корупция. Това не е някаква случайна капризност на свободния пазар, а „е функция на дълга история на дискриминация, пренебрегване и изолация“, подчерта професор Филип Алстън, специален докладчик на ООН за крайната бедност и правата на човека в свое изявление:

„Много служители са в състояние на отрицание както за степента на бедност в страната, така и за системната и дълбоко вкоренена дискриминация срещу изключително бедните, особено ромите... Правителствените служби, особено, но не само за най-бедните, са като цяло най-лошите в Европа, индикатор след индикатор. Често ми казваха, че бедността е избор. Наистина е така, но изборът твърде често се прави от правителствените политики, а не от живеещите в бедност... Официалното състояние на отричане е най-поразително, когато става въпрос за ромското население. Наличната статистика ясно показва, че повечето ромци са в по-лошо положение от останалото население в почти всеки аспект на живота. Коэффициентът на майчината смъртност, броят на ромските жени, които умират по време на бременност или скоро след раждането, е петнадесет пъти по-висок, отколкото при не-ромските жени.“

Алстън описва нивата на бедност, социално изключване и материални лишения, на които са изложени румънските деца, като „просто неоправдани в страна с по-висок среден доход

177 УНИЦЕФ, Румъния: Деца в обществена грижа 2017. Букурещ 2017. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

178 Агенция на ЕС за основните права на човека. Продължително безспокойство: антициганизмът като пречка за приближаването на ромите, стр. 42-44. Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2018. Достъпно на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf.

като Румъния“. Той намира за парадоксално, че докато голям брой деца пропадат през пукнатините на образователната и социалната система, институционализирането на децата изглежда играе важна роля за запълването на празнините:

Семействата, с които разговарях в Букурещ, често говореха за страха, че местният съвет може да отнеме децата им, а аз също получих информация, показваща, че бедните семейства често са убеждавани да изпращат децата си в институции за настаняване, за да бъдат адекватно хранени и обгрижвани.¹⁷⁹

В случай на ромски деца под държавни грижи, отричането, че етническата принадлежност играе някаква роля при извеждането, трябва да се противопостави на „официалното състояние на отричане“, когато става въпрос за антиромски расизъм в Румъния. Въпреки всички доказателства и данни, Алстън установи, че много висши служители твърдят, че „няма дискриминация срещу ромите в Румъния“ и че те „живеят точно както искат да живеят“, докато други не се притесняваха да му кажат, че „циганите са като цяло престъпници, които не обичат да работят и никога не изпращат децата си на училище.“ Докато бедността се посочва като основен фактор за извеждането на ромски деца, трябва да се подчертае, че крайните лишения, които правят толкова много ромски семейства уязвими, са функция на историческо потисничество и съвременни политики на пренебрегване, изключване и дискриминация.

Длъжностните лица бяха категорични в отговорите си към нашите изследователи, че етническата принадлежност никога не е била фактор при извеждането на деца, но че бедността играе ключова роля за изоставянето, предаването или извеждането на децата от семейната среда. По същия начин, служителите, интервюирани от нашите изследователи, са склонни да не приписват преместванията на етническа дискриминация, а по-скоро на комбинация от семейни обстоятелства и структурни фактори, което тясно съответства на общите констатации на УНИЦЕФ. Комплексът от уязвимости включва:

„екстремна бедност, родителска безработица, жилища с лошо качество или бездомност, ниско или не-посещаване на училище или отпадане, лошо родителство, домашно насилие, висок риск от пренебрегване и злоупотреба с деца (понякога свързани със злоупотреба с алкохол от родителите), младо или самотно родителство, нестабилни бракове, ниски очаквания и/или самочувствие и заучена безпомощност.“¹⁸⁰

Интервюираните социалните работници приписват причините за попадането на ромските деца в държавни грижи на бедност, подчертана от условията на живот, изоставяне в здравни институции, домашно насилие, сегрегация в гета, употреба на наркотици и родители, осъдени и лишени от свобода за престъпления. Те също така цитират случаи, когато родителите не могат да се грижат правилно за деца с

179 Филип Алстън, Декларация за края на мисията за Румъния, от професор Филип Алстън, специален докладчик на Съвета на ООН по правата на човека за крайната бедност и правата на човека. Букурещ, 11 ноември 2015 г. Достъпно на: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16737&LangID=E>.

180 Румъния: Деца в публична грижа 2017. Букурещ 2017, с. 38-39. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

увреждания. Друг посочен е фактор миграцията; родители, които са се преместили в чужбина в търсене на работа, понякога оставяли децата си на държавни грижи или при роднини, често баби и дядовци, които впоследствие поради болест или други фактори не са в състояние да се грижат адекватно за децата, за които отговарят.

Социален работник разказа с показателни думи, че е намирал много причини да отстрани ромските деца от семействата им, но най-честните са че „*семействата са неорганизирани, бедни са, живеят от престъпност и децата стигат до просия. Има социални, икономически и културни причини, които водят до неорганизирано семейство, което има повече от пет деца.*”

Друг ключов структурен рисков фактор, който силно кореспондира със ситуацията на маргинализираните ромски общности, е нестабилното семейно настаняване, изгонването от дома и бездомността. Повечето деца в системата за специална защита идват от домакинства, живеещи само в една или две стаи в много лоши и пренаселени условия. По-голямата част от децата в системата са от селските райони (60%), с масово свръхпредставеност от Брашов, Кюстенджа, Ковасна, Сибиу, Вълча и Васлуй, от общности, описани като „*маргинализирани, състоящи се от импровизирани къщи или бивши общежития, често несвързани с комунални услуги, с много лоши пътища и недостиг на основни социални услуги.*”¹⁸¹

Опитът на ромските деца в грижи

Както и в други страни, работниците и служителите категорично отричат, че ромските деца са третирани по-различно от своите неромски връстници. Един управител на Главна дирекция за социално подпомагане и закрила на детето каза на нашия изследовател, че децата се отнасят добре помежду си; Зоните за настаняване, хранене и отдих са общи и не са разделени и всички деца отиват с микробус до едно и също училище. Едва вътре в училището ромските деца претърпяват дискриминация: „Учителите използват странен речник към децата и това ги засегна.”

Помощник по грижи от същия окръг също потвърди, че ромските деца не се третират по различен начин:

„В нашия окръг всички деца се третират еднакво. Ние се опитваме с всички средства да им предложим приятелска и благоприятна среда за тяхното правилно психосоматично развитие. Парите не стигат, за да купим всичко необходимо, но по отношение на дейностите всички участваме. Органът за защита има задачата да защити всички, но не знаем как точно разпределят ресурсите. Това, което е много видимо, е фактът, че не правим разлика между децата.”

По отношение на перспективите ромските деца да се завърнат в семействата си, да бъдат отглеждани или осиновени, има недостиг на етнически дезагрегирани данни. От изследването на УНИЦЕФ се очертава следният профил на децата в държавни грижи и техните перспективи:

181 Пак там, с. 40.

- Средно едно дете прекарва 7,5 години в румънската система за закрила. Децата с разширени семейства (особено баби и дядовци) имат най-кратък престой (6,2 години), докато децата от семейства с един родител, особено на самотните майки, имат най-дълъг (8,35 години). Децата с увреждания, особено тежки увреждания, и децата с родители с увреждания и/или психични проблеми прекарват по-дълго в системата от средното.
- Много деца постъпват в системата за закрила на детето, когато са на възраст под 3 години. Това са децата, особено тези влезли преди навършване на една година, които са изправени пред сериозен риск да станат „деца на системата“. От тези, които в момента са под грижи, повече от 18 000 деца са влезли на възраст под 12 месеца и над 9 100 деца са влезли на възраст между 1 и 2 години. Около една трета от тях са деца с леки, средни или тежки увреждания.
- В резултат на това проучването установи, че едно от всеки пет деца на възраст между 15 и 26 години, които са били в системата към ноември-декември 2014 г., са прекарвали целия си живот в системата и почти едно на всеки три е прекарало там 90% от живота си. Следователно „системата“ е единственото семейство, което познават.

Що се отнася до перспективите за семейна реинтеграция, проучването установи, че половината от всички разделени деца никога не са се свързвали със своите родители или настойници след раздялата. За тези деца, разделени на много ранна възраст, краткото време, прекарано заедно, не е позволило да се създаде силна връзка с родителите им. Това се задълбочава допълнително от липсата на каквато и да е подкрепа или съвети за тези родители, което означава, че мнозина спират да общуват с децата си и с течение на времето перспективите за семейна реинтеграция стават все по-отдалечени:

„След три години раздяла шансовете им да напуснат системата намаляват драстично. След шест или седем години раздяла, ако не се осъществи осиновяване, шансовете им да напуснат системата намаляват още повече, докато вероятността да бъдат реинтегрирани в собственото си семейство е сведена до нула.“

Децата, които са били разделени, когато са били на по-малко от две години, е много по-вероятно да нямат семейно общуване, отколкото децата, разделени на шестгодишна възраст. Проучването установи също, че:

„Честотата на взаимодействията на децата със семейството им намалява значително, ако няма стабилна връзка с майката, майката е с ниско образование или ако домакинството се намира в маргинализирана общност. Колкото повече от тези фактори са приложени, толкова по-малки са шансовете на разделеното дете да се събере отново със семейството си по произход.“¹⁸²

Що се отнася до осиновяването и отглеждането, въпреки официалните отричания, етническите данни наистина се съхраняват и включват в досието на всяко дете. Социалните работници казаха на изследователите, че бъдещите чуждестранни родители са по-склонни да осиновят ромско дете, отколкото румънските осиновители. Един мениджър заяви, че в неговия окръг „осиновяването на ромски деца почти не

182 *Там*, с. 44.

съществува“; той идентифицира съществената разлика между децата: „Ромските деца отиват при приемни родители, а неромските деца се осиновяват по-лесно“. Както каза президент на НПО: *„Видях, че ромските деца не се осиновяват и първият въпрос на семействата е дали детето, което ще бъде осиновено, е от ромски етнос. Децата от неромски произход са по-приети, защото са по-бели.“*

Словакия

Кратък профил на ромите в Словакия

Приблизително 320 000 до 480 000 роми живеят днес в Словакия, което представлява около 6-8% от населението. Според *Атласа на ромските общности* приблизително 440 000 роми живеят в приблизително 825 общини. Както се отбелязва в последния доклад на ЕКРН за Словакия, много голям брой роми са живели от поколения и все още живеят в бедняшки градове в условия на сегрегация, структурна дискриминация и крайна бедност. Почти 85% от тях живеят под прага на бедността, а 53% от заетите роми са също част от тази група.¹⁸³

Въз основа на данните от проучването на FRA от 2016 г., докладът на ЕКРН предоставя следния профил на изключване на ромите в Словакия:

- Само 34% от ромските деца на възраст 4-6 години посещават детски градини (в сравнение със 77% от населението като цяло), а само 94% посещават училище, когато са навършили задължителна училищна възраст.
- Само 33% от ромските деца на възраст 15-18 години са в образование, съответстващо на възрастта им (в сравнение със 74% сред населението като цяло), а 42% не са в никаква форма на образование (в сравнение с 9%). 61% от ромските момичета и 54% от ромските момчета напускат училище рано (спрямо средните 7% за страната).
- По-голямата част от ромските деца (62%) изпитват форма на училищна сегрегация: през 2016 г. 22% са били записани в паралелки, в които всички ученици са роми, а 40% са записани в паралелки където мнозинството са били ромски ученици.
- 25% от ромите живеят в жилища без течаща вода, 43% живеят в домове без тоалетни, душеве или бани в тях (в сравнение с 0,6% от населението като цяло) и 27% живеят в жилища с течове или течащ покрив, с овлажнени стени, прозорци, подове или основи.
- Продължителността на живота на ромите е с шест години по-малка от средната за страната, детската смъртност е три пъти по-висока, а 5% не са здравно осигурени.
- 54% от анкетираните заявяват, че са били подложени на дискриминация през последните пет години. Въпреки че 51% знаят, че дискриминацията е против закона, само 16% знаят за организация, която може да им помогне.¹⁸⁴

¹⁸³ Доклад на Съвета на Европа на ЕКРН за Словакската република (шести цикъл на наблюдение). Прието на 1 октомври 2020 г. Публикувано на 8 декември 2020 г., стр. 26. Достъпно на: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a088>.

¹⁸⁴ FRA Второ проучване на Европейския съюз за малцинствата и дискриминацията на ромите – избрани констатации 2016 г. Цитирано от доклад на ЕКРН за 2020 г., стр. 26. Достъпно на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf.

Закрила на детето, бедност и общ политически контекст

Докладът на ESPN от 2017 г. за постигнатия напредък по препоръката на ЕС за „Инвестиране в деца“ отбелязва, че почти всяко четвърто дете в Словакия е изложено на риск от бедност или социално изключване (AROPE). Децата, които са изправени пред три риска – бедност по доходи, тежки материални лишения и ниска интензивност на труда – представляват 4,7% от всички деца през 2015 г. (над средните 2,7% за ЕС).

Това, което влошава ситуацията, е, че социално-икономическите неблагоприятни условия обикновено се предават през поколенията в по-голяма степен, отколкото във всички други страни от ЕС; 94% от децата в риск от бедност или социално изключване са имали родители с ниско ниво на образование, в сравнение със средно 65,6% за ЕС. Докато делът на хората, изложени на риск от бедност, е под средния за Съюза, нивата са значително по-високи в редица области в Южна и Източна Словакия, където регионалните различия се изразяват в липса на достъп до качествено образование, здравеопазване, жилище и други основни услуги за групи в неравностойно положение, по-специално ромци, хора с увреждания и тези, които страдат от бездомност.¹⁸⁵

Докладът на Европейската комисия за Словакия за 2020 г. също отбелязва значителните регионални различия и уязвимостта на определени групи; делът на хората, изложени на риск от бедност или социално изключване, варира от 7,9% в Братислава до 21,7% в Източна Словакия. За особено уязвимите групи, включително деца от социално слаби семейства, ромци и семейства с един родител, делът е 45,7%. Докладът за страната за 2020 г. гласи:

„Словакия няма визия за бъдещето на маргинализираните селища. Индивидуалните политики в областта на образованието, политиките на пазара на труда, здравеопазването, жилищното настаняване и финансовото включване нямат ефективна координация (ОЕСД 2019). Достъпът до социални и основни услуги е затруднен от липсваща инфраструктура.“¹⁸⁶

Детската бедност и социалното изключване са разгледани в *Националната програма за реформи 2017 г.* (Министерство на финансите, 2017 г.), която определя „социалното включване на ученици от социално слаби среди“ като един от своите приоритети в областта на образованието. Докладът за страната за 2020 г. отбелязва, че за ромските деца, живеещи в концентрирани жилищни райони, вероятността да останат безработни или да печелят по-малко от минималната заплата при нередовна работа е почти 70%. В Словакия липсва систематична ранна подкрепа за деца в бедност и деца с увреждания. Пропуските в предоставянето на образование и грижи в ранна детска възраст (ОГРДВ) продължават: само 31,7% от три до пет годишните ромски деца от маргинализирани общности са били записани в ОГРДВ и като цяло детските градини са по-малко достъпни в общините с по-голямо ромско население.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Тематичен доклад на ESPN относно напредъка в прилагането на Препоръката на ЕС от 2013 г. „Инвестиране в деца: Прекъсване на цикъла на неравностойно положение“ Словакия 2017 г. Достъпно на: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1248&langId=en&intPageId=3655>.

¹⁸⁶ Европейска комисия, *Работен документ на служителите на Комисията Доклад за страната Словакия 2020*. Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0524>.

¹⁸⁷ *Op cit.*

Деинституционализация

Според доклада на Европейската комисия за 2020 г. относно *Прехода от институционални грижи към услуги, базирани на общността в 27 държави-членки на ЕС*, Словакия понастоящем прилага деинституционализация в социалните грижи, подкрепена от структурните фондове на ЕС, която до днес е фокусирана основно върху децата и хората с увреждания.

По отношение на децата има засилен акцент върху настаняването на деца в приемни семейства. За разлика от тях, броят на децата с увреждания в приемните семейства е намалял. Основните тенденции за децата (включително деца с увреждания) са:

- Процентът на настаняване в резидентни грижи е намалял с течение на времето, но все още е най-разпространената форма. Тези, които напускат резидентната грижа, най-вероятно ще отидат в семейна среда (своята или приемно семейство).
- Изглежда, че в социалните заведения все още има малко над 500 деца с увреждания без намаление от 2013 г.¹⁸⁸

От разходите на Структурните и Инвестиционните фондове за периода 2014-2020 г. бяха планирани и разпределени общо 230 милиона евро за подкрепа на прехода от институционални към грижи в общността в Словакия. Приблизително 30 милиона евро бяха отпуснати за Приоритетна ос 4, специфична цел 4.2.1 „Подкрепа на трансформацията от институционални грижи към грижи в общността” по Оперативна програма „Човешки ресурси”, съфинансирана от ЕСФ, а 200 милиона евро бяха разпределени за Приоритетна ос 2, Специфична цел 2.1.1 „Преход от институционални към услуги в общността за хора с увреждания и деца в риск и подкрепа на детски ясли“ по Интегрирана регионална оперативна програма (IROP), съфинансирана от ЕФРР. Гражданското общество съобщи, че оттогава разпределението по IROP е намалено от 200 на 69 милиона евро и отделна сума от 70 милиона евро е отпусната за развитие на услуги в общността чрез Подхода за интегрирани териториални инвестиции.¹⁸⁹

По отношение на броя на децата в грижи, докладът на Европейската комисия цитира набора от данни на Unicef TransmonEE, който съобщава, че през 2016 г. е имало 5137 деца в някаква форма на резидентни грижи, което е леко намаление от 5 556 през 2012 г. Броят на децата с увреждания в институционални грижите също леко намалява от 878 на 744 за същия период. Процентът на настаняване в резидентни услуги на 100 000 души от населението също намалява от 685 през 2009 г. на 512 през 2016 г. Делът на децата, напускащи институции, се е увеличил от 24% през 2012 г. на 29% през 2016 г., въпреки че действителният брой намалява от 1572 на 1483. От тях не се съобщава, за никого, че е прехвърлен в друга институция; повечето са се върнали да живеят при родителите си, при приемни семейства или са започнали самостоятелен живот. Докладът също

¹⁸⁸ Jan Šiška, Julie Beadle-Brown, Report on the Transition from Institutional Care to Community-Based Services in 27 EU Member States, pp.111-114. European Commission. Достъпно на: <https://deinstitutionalisation-dotcom.files.wordpress.com/2020/05/eeg-di-report-2020-1.pdf>.

¹⁸⁹ Neil Crowther, Gerard Quinn & Alexandra Hillen-Moore, *Opening up communities, closing down institutions: Harnessing the European Structural and Investment Funds* Community Living for Europe, Structural Funds Watch, November 2017, p. 16. Достъпно на: https://eustructuralfundswatchdotcom.files.wordpress.com/2017/11/cle-sfw_opening-up-communities-november-2017_final.pdf.

така отбелязва, че тези данни не вземат предвид училищата-интернати; през 2014 г. все още има много училища-интернати за различни групи деца с увреждания, повечето от които са с между 30 и 100 места.¹⁹⁰ Нито една от цитираните данни не е дезагрегирана по етническа принадлежност, докладът не споменава ромските деца, нито въпросът за тяхното прекомерно представяне в институционалните грижи.

Притеснения относно темпото и напредъка с деинституционализацията по отношение на хората с увреждания се появиха в Заключителните бележки за Словакия от 2016 г. на Комитета на ООН по правата на хората с увреждания. Комитетът изрази дълбоката си загриженост относно големия брой институционализирани лица и отбеляза, че напредъкът на процеса на деинституционализация е твърде бавен и частичен. Комитетът на ООН призова процесът да се ускори и препоръча на Словакия да спре разпределянето на средства от националния бюджет към институциите и преразпредели ресурси в услуги, базирани на общността. Следваща гостуваща делегация от Европейския парламент в Словакия потвърди тези наблюдения, докладвайки за „липса на прилагане на съществуващите добри стратегии и удивително бавната скорост на процеса на деинституционализация.“¹⁹¹

Институционални грижи и правна рамка

Съгласно § 54, ал. 2 от Закона за семейството съдът може да постанови институционална грижа само ако отглеждането на детето е сериозно застрашено или сериозно накърнено, родителите на детето са лишени от родителски права и детето не може да бъде оставено в алтернативна лична или приемна грижа. Важно е да се отбележи, че недостатъчните жилищни или имуществени условия на родителите на малолетното дете не могат да се считат за сериозна заплаха или сериозно подкопаване на възпитанието на малолетното дете (§ 54 (2)).

Съгласно Закона за социално-правната закрила на децата и социалните грижи, органите за закрила на детето упражняват мярката за социално-правна закрила и социални грижи по начин, който осигурява защитата на живота, здравето и здравословното развитие на детето (§ 26). При заплаха за живота, здравето и здравословното психическо, физическо и социално развитие на детето, органите за закрила на детето са длъжни незабавно да подадат искане до съда за налагане на временна мярка (да разпореди временни грижи) и да подсикурат основните им нужди (§ 27 (1)). Органите за закрила на детето оказват съдействие на семейството за подобряване на семейните условия (§27 (4)).

Съгласно §§ 16-17 от Закона, който урежда социалните грижи за деца, такива грижи се предоставят на:

¹⁹⁰ Ян Шинка, Джули Бийдъ-Браун, Доклад за прехода от институционални грижи към услуги в общността в 27 държави-членки на ЕС, стр.113. ЕК. Достъпно на: <https://deinstitutionalisationdot-com.files.wordpress.com/2020/05/eeg-di-report-2020-1.pdf>.

¹⁹¹ Комитет на Европейския парламент по петиции, Доклад за мисията и препоръки след посещението за установяване на факти в Словакия от 22 - 23 септември 2016 г. Достъпно на: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/113106/1113278EN.pdf>.

- дете, което злоупотребява или е пристрастено към наркотици;
- дете, което играе хазарт или е пристрастено към игри, социални мрежи и други;
- непълнолетно лице, извършило престъпление, което обикновено би представлявало престъпление съгласно наказателното право;
- непълнолетен извършител на или непълнолетен заподозрян в извършване на наказателно престъпление;
- дете, извършило дребно престъпление/провинение;
- дете, което е член на група, която го заплашва с негативно влияние;
- дете с поведенческо разстройство, водещо до проблеми в училище, в групи, във взаимоотношенията с други деца, родители или други възрастни, или negliжиращо посещаването на училище или избягало от къщи;
- дете, което не е имало поведенчески проблеми или разстройства, но поведението му, макар и краткотрайно, изисква помощ за своята сериозност или неуместност.

Органът за закрила на детето в сътрудничество с институцията, в която се намира детето, общината и други заинтересовани страни изготвя план за социална работа със семейството на детето, който включва наблюдение на психологическото, физическото и социалното развитие на детето. За целта органът за закрила на детето посещава детето в институцията най-малко веднъж на шест месеца (§ 32, ал. 3). Най-малко веднъж на шест месеца общината представя на органа за закрила на детето доклад за социалното положение на родителите на детето, който включва, наред с другото, оценка на възможността за връщане на детето в семейната среда. (§ 32 (4)). Органът за закрила на детето най-малко веднъж на шест месеца представя в съда доклад за последиците от наложените мерки, предприети за отстраняване на причините, поради които е разпоредена институционална грижа, и информира съда за възможностите за прекратяване на институционалната грижа, оставяне на детето в алтернативна лична грижа или възможността за осиновяване (§ 32 (5)).

Свърхпредставеност и данни

През 2011 г. теренни изследователи на ERRC посетиха 12 детски заведения в пет населени места в Словакия, и в хода на над 150 интервюта установиха, че средно ромските деца представляват 82,5% от общия брой деца в институциите, както и че според интервюираните служители, връщането им при биологичните родители е много рядко и изгледите за осиновяване са много по-малко от тези при неромските им връстници.¹⁹²

През 2015 г. изследване, публикувано от НПО CVEK¹⁹³ установи, че в посетените заведения ромските деца са значително свърхпредставени:

192 ERRC *et al.* Доживотна присъда: ромски деца в институционални грижи, 20 юни 2011 г. Достъпно на: <http://www.errc.org/reports-and-submissions/life-sentence-romani-children-in-institutional-care>.

193 Centrum pre výskum ethnicítý a kultúry/ Центрър за изследване на етноса и културата (CVEK)”, Štátne deti na jednej lodi? *Rómske deti v detských domovoch*, 2015 г. Достъпно на: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Statne-deti-na-jednej-lodi.pdf>.

*„Дори в регионите на Западна Словакия, където има значително по-малко ромски деца, отколкото в Централна и Източна Словакия, ромските деца в посетените домове често представляват около 50% от децата. В други региони този дял също е значително по-висок; някои домове за деца са практически изключително ромски.“*¹⁹⁴

В своите заключителни забележки за Словакия от 2016 г. CRC на ООН изрази опасения, че по-голямата част от децата в институционални грижи са ромски, че много малко са били осиновени и алтернативните и приемните възможности за грижа са ограничени.¹⁹⁵

Според информация, получена от организацията Фантазия на децата от Министерството на труда и социалните въпроси, общият брой на всички деца в държавни грижи в Словакия надхвърля 5000, настанени в приблизително 110 различни по вид заведения. Източникът изчисли, че от този общ брой повече от 63% са ромски деца. Ръководителите на социална закрила и настойничество в Кежмарок и Попрад оцениха дела на ромските деца в държавни грижи в своите области съответно на 70% и 50%.

Що се отнася до данните за етническата принадлежност, от интервютата на изследователя с представители на институциите става ясно, че се записва етническата принадлежност на децата. Например ръководителят на *Научноизследователския институт по детска психология и патопсихология (VÚDPaP)* потвърди, че при кандидатстване за осиновяване жалбоподателят посочва дали се интересува от ромско дете, а досиетата дори записват дали единият или двамата родители е от ромски произход. Социален работник от общностен център казал на изследователя на ERRC, че те изискват от клиентите да посочат националността си: *„някои казват, че имат словашка националност. В рамките на проекта работим с таблици, където записват дали са ромски клиенти“*

Как и защо ромските деца попадат в институции за грижи

Въз основа на интервютата, проведени от изследователя на ERRC, най-честите причини за отстраняване на деца от семействата им включват отделни инциденти като отсъствие от училище, трагедия като смъртта на родител и по-широки проблеми, свързани с крайната бедност, липсата на доходи и несигурни жилищни условия в сегрегирани селища. Това е в съответствие с доклада на Европейската комисия за 2020 г., който констатира, че въпреки правната система, забраняваща настаняването на деца в грижи поради бедност или лишения, лошите жилищни условия са една от най-честите причини за отстраняване на ромските деца от техните биологични семейства:

„Детската бедност, особено сред ромските общности, е основна причина децата да бъдат настанявани в държавната система за приемна грижа. Официалните дългосрочни грижи продължават да бъдат доминирани от жилищните заведения, а процесът на деинституционализация на грижите за хора с увреждания протича бавно. Липсват

¹⁹⁴ *Там там*, с. 8.

¹⁹⁵ Комитет на ООН по правата на детето, 45-та сесия, Заключителни бележки: Словакия, CRC/C/SVK/CO/2, 10.07.2007 г., §§ 43-46.

финансови ресурси и ясен и интегриран подход за справяне с нарастващото търсене на здравни и социални услуги в дългосрочните грижи. Достъпът до качествено здравно обслужване, по-специално първична помощ, остава сравнително лош и неравномерен.”¹⁹⁶

Запитани за причините за настаняването на децата в грижи, ръководителите на агенциите за социална защита отричат, че етническата принадлежност играе някаква роля при отстраняването и продължават да цитират negliжирането от страна на родителите, отсъствието от училище, кражбата на дърва за огрев и на картофи, опасенията за здравето, семейните трагедии и „други патологични явления в населеното място, включително злоупотреба с наркотици и алкохол. Един служител на общностен център идентифицира това като симптоми и че основната причина за преместването на деца е „бедност, лоши условия на живот, ниско ниво на образование, лоши жилищни и висока безработица в населеното място”.

Много интервюирани по подобен начин твърдят, че етническата принадлежност не играе роля при вземането на решения за отстраняване на деца, а по-скоро бедността „особено в сегрегирани ромски селища в Източна Словакия и в семейства с голям брой деца“. Социалните работници заявиха, че не обичат да отнемат деца, но „в повечето случаи това са деца, взети от ниско стимулираща среда, където често няма достъп до вода, канализация и дори условия за живот на детето“. Докато индивидуалните решения за извеждане на деца могат да се вземат добросъвестно, расизмът, който възпроизвежда крайната бедност, остава до голяма степен необезпокояван, а системата, която изхвърля изключително непропорционално голям брой ромски деца в държавни институции за грижи, на практика не се оспорва.

Неуспехът на словашките власти да постигнат напредък с деннституционализацията и създаването на услуги за подкрепа на деца и семейства, „регулирани от базирани на права и ориентирани към резултатите стандарти“¹⁹⁷ като същевременно пренебрегват прекомерното представителство на ромските деца в системата, е свидетелство за дълбочината на институционалната дискриминация срещу ромите. Като Европейският съд по правата на човека прие в делото ДН и други срещу Чешката република: „разликата в третирането може да приеме формата на непропорционално вредни последици от обща политика или мярка, които, макар и формулирани в неутрални термини, дискриминират група.“¹⁹⁸ Дискриминацията е проява на дълбоко вкоренен структурен расизъм, който възпроизвежда и изостря неравенството: фактът, че 85% от ромите живеят под прага на бедността, излага огромен брой ромски деца в риск. Това официално пренебрежение прави семейния живот в маргинализираните общности все по-уязвим и несигурен. Това важи особено за регионите в неравностойно положение и расово сегрегирани населени места, където достъпът до социални и основни услуги е, както го формулира Европейската комисия, „неравномерен и възпрепятстван от липсваща инфраструктура“.¹⁹⁹

196 Европейска комисия, *Работен документ на служителите на Комисията Доклад за страната Словакия 2020.*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0524>.

197 УНИЦЕФ (2010) *Удълба или в дама?: Официални грижи и осиновяване на деца в Източна Европа и Централна Азия*, с.52.

198 ДН. и други срещу Чехия [G.C.], бр. 57325/00, 13.11.2007, § 184.

199 ЕК, *Работен документ Доклад за страната Словакия 2020.* Достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0524>.

Опитът на ромските родители със социалните грижи

Интервютата с майки на деца, взети в грижи, дават представа за живота на най-изключените и лишени от права общности; социалното изключване, сегрегация и победняване направиха тези родители отчайващо уязвими, а живота им несигурен. Животът на трудно свързване на двата края остави много семейства неспособни да издържат на шока от внезапни трагедии или нещастия като смъртта на съпруг, лишаване от свобода за дребни провинения, като неизвинени отсъствия на децата им или изпадане в абсолютна бедност след загуба на неформална работа. Следните откъси са взети от интервюта на нашия изследовател с две майки, чиито деца са били отстранени и настанени в институционални държавни грижи.

Родителят Р. и съпругът ѝ имаха осем деца, две от които вече бяха възрастни, а шест деца на възраст между 3 и 14 години бяха отведени в дом за деца. Тя разказа на нашия изследовател, че децата ѝ са били отведени, след като е била изпратена в затвора поради неизвинените отсъствия на 12- и 14-годишните ѝ момчета. По това време съпругът ѝ също е бил в затвора по същата причина. Никой от роднините им не е пожелал да приеме децата. Тя си спомни, че когато социалните работници дойдоха в дома ѝ, децата вече бяха готови и се сбогуваха. По-рано тя беше получила решението на съда да излежи присъдата си в затвора и знаеше какво ги очаква.

След освобождаването си родителят Р. каза, че не е получавала помощ, не е могла да си намери работа, никой не е искал да я наеме и е била без финансови средства, тъй като съпругът ѝ все още е бил в затвора. Тя получила само едно обезщетение от около 60 евро и била зависима от семейството си, което ѝ носело малко храна, но самите те имали много малко. Докато била в затвора, тя не можела да посещава децата си, но им пишела писма. Тя не успяла да ги види след излизането си от затвора, тъй като домът бил много далеч и оттогава не поддържат връзка с децата. Те се чувстват сигурни, привързани към служителите там и не искат да се връщат в семейния дом.

Родител Т. е вдовица и майка на седем деца на възраст между 7 и 15 години. Тя каза, че децата ѝ са отнети заради лоши условия на живот. След смъртта на съпруга ѝ, който е единствен се грижел за прехраната на семейството, те останали без доходи. Тя нямала представа, че социалните работници идват да вземат децата ѝ; тя дори не била вкъщи, а в местния селски магазин. Научила за това косвено от сина си, който чул в селото, че кметът смята да отстрани децата ѝ. Отстраняването било огромен шок и травма за майката и децата ѝ. Тя си спомня: „Не исках да повярвам, самият кмет понякога ми помагаше с дърва за огрев и бебешка храна, тъй като знаеше положението ми“. Съпругът ѝ починал, оставяйки дългове от над 2000 евро, които тя трябвало да изплати. Тя получила някаква основна помощ и плащане от 180 евро от социални работници за храна и основни неща за домакинството; „но това не било достатъчно.“

Тя била наясно с правата си, посещавала редовно децата и проявявала активен интерес към тяхното отглеждане като се справяла с различни „аварии и инциденти“, възникнали в кризисния център. Тя сподели, че е отнело 12 месеца на децата ѝ да преживеят стреса и травмата от отделянето от семейството си за и разказа какво се е случило с дъщеря ѝ:

„Дъщеря ми беше ударена от полицаи. Тя отиде на разходка с момичетата някъде и не се върна навреме. Извикаха полиция и това ченге удари шамар на дъщеря ми. Закараха я в Грешов, вкараха я в психиатрията за един месец, дадох ѝ лекарства... Затова тя все още има проблеми, повръща кръв и има депресия. Когато тя ми каза, аз се оплаках от ченгето, но тя ужасно се страхуваше да не ни изгорят къщата и отмени показанията си. Не можех да направя нищо.”

Заклучения

Доказателствата от този последен преглед на пет държави за 2020 г. показват, че въпреки декларираната липса на етнически дезагрегирани данни, все още непропорционално голям брой ромски деца се озовават в държавни институции за грижи. В своите заключителни забележки за Словакия от 2016 г. CRC на ООН изрази опасения, че по-голямата част от децата в институционални грижи са роми, че много малко са били осиновени и алтернативните и приемните възможности са ограничени.²⁰⁰ Като се вземат предвид регионалните вариации в четири от разглежданите държави, нашите изследователи получиха следните оценки:

- В Словакия, където ромите представляват 6-8% от общото население, приблизително 63% от децата в държавни грижи са от ромски произход.
- В Румъния, където ромите се оценяват на 8,32% от общото население, в зависимост от географския регион и източниците на информация, свръхпредставеността на ромските деца в грижи варира от 35% до 75%.
- В Чешката република оценките също варират според регионите. Ромите представляват едва 2,2% от общото население, но представляват между 30% и 60% от децата в държавни грижи.
- В България ромите представляват приблизително 10,33% от общото население, но оценките на ромските деца в държавни грижи показват, че те представляват 30-60% от общия брой, в зависимост от региона.

В петата страна, Молдова, мащабът на проблема относно ромите в държавни грижи е труден за количествено определяне поради липсата на изчерпателно, текущо и координирано събиране на данни за правата на детето като цяло, както и ограниченото или напълно отсъстващото по-дълбоко дезагрегиране данни за положението на особено уязвимите групи. Въпреки това, е вероятно ромските деца наистина да са свръхпредставени, тъй като бедността е идентифицирана като основна причина за настаняването на ромски деца в институционални грижи, а в Молдова ромите са много по-предразположени към бедност при 65% от ромите живеещи в абсолютна бедност в сравнение с 28% от неромите.²⁰¹

Въз основа на интервютата, проведени от изследователи на ERRC, докато причините за отстраняване на децата от семействата им включват единични инциденти като отсъствие от училище или трагедия като смъртта на родител, най-честите причини са свързани с крайна бедност, липса на доходи и несигурни условия на живот в сегрегирани селища. Въпреки законовите забрани за настаняване на деца в грижи

²⁰⁰ Комитет на ООН по правата на детето, 45-та сесия, Заключителни бележки: Словакия, CRC/C/SVK/CO/2, 10.07.2007 г., §§ 43-46.

²⁰¹ Програмата на ООН за развитие, Световната банка и Европейската комисия, Регионално проучване на ромите, 2011 г. Достъпно на: <https://cps.ceu.edu/article/2012-10-16/undpworld-banck-regional-roma-survey-2011>.

поради бедност или лишения, лошите жилищни условия и детската бедност остават най-честите причини за отстраняване на ромските деца от биологичните им семейства в страни като Словакия.

Тази дълбока бедност сред ромите е следствие на структурен расизъм и дискриминация, усложнени от слабото управление и ендемичната корупция. Това не е някаква случайна капризност на свободния пазар, а по-скоро, „функция на дълга история на дискриминация, пренебрегване и изолация”, както професор Филип Алстън, специален докладчик на ООН за крайната бедност и правата на човека, изясни в случая с Румъния.

Много ромски семейства в риск нямат достъп до социална подкрепа, а превантивните мерки остават оскъдни и често не съществуват в най-нуждаещите се региони, където има най-голяма нужда. В резултат на това недостатъчното финансиране, съчетано с институционална дискриминация, води до отстраняването на ромски деца от семействата им като първа, а не последна опция за властите. Въпреки че законът ясно предвижда, че съдилищата и агенциите за закрила на детето винаги трябва да предпочитат алтернативи на институционалните грижи, правото на много деца на семеен живот не се зачита, тъй като някои регионални власти не успяват да разработят алтернативи на институционалната грижа до необходимата степен, или не успяват да гарантират, че те са предпочитаната опция, което води до явлението, известно в обществените политики като „лотария с пощенски код“.

В случая с Чешката република, както е посочено подробно от Limos в успешната колективна жалба до ECSR, правата на децата са значително засегнати от мястото, където живеят („пощенския им код“). Събраните данни показаха ясно, че институционалните грижи не се използват като крайна мярка в региони в неравностойно положение със значително ромско население. Комитетът се съгласи и в своето решение от 2020 г. описва като неприемливо, че правителството „*позволява настаняването на деца във вредни институции като де факто „мярка от първа инстанция“, без да задължава публичните органи първо да се опитат да предоставят подкрепа на родното семейство на детето или да осигурят настаняване в заместващо семейство.*“²⁰²

Напредъкът по деинституционализацията спря в прегледаните държави, като експертни групи и организации на гражданското общество предупреждават за оперативна дисфункция, намаляваща политическа воля и неадекватно финансиране. В България проблемите включват проблеми с качеството на всички видове настаняване в алтернативни грижи; липсата на смислена координация или консултации с партньорите, утежнена от дефицита на прозрачност при вземането на решения, свързани с политиките за закрила на детето; липса на подробни механизми за планиране и мониторинг на национално ниво; и сериозно недофинансиране на системите за закрила на децата. Този недостатъчен ресурс води до остър недостиг на персонал, лоши материални ресурси и голямо текучество на социални работници, които нямат основани на компетентност стандарти, обучение и надзор. По подобен

²⁰² Европейски комитет по социални права, *Решение относно достойнствата на Европейския център за правата на ромите (ERRC) и Центъра за застъпничество за психични увреждания (MDAC) срещу Чехия. Жалба No 157/2017*. 23 ноември 2020 г. Достъпно на: <https://hudoc.esc.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22ESCPublicationDate%20Descending%22%2C%22ESCDcIdentifier%22:%5B%22cc-157-2017-dmerits-en%22%7D>.

начин в Румъния процесът на деинституционализация се забави значително по две причини: първо, влошаващите се условия на живот, тежката бедност и емиграцията означават, че повече деца са или настанявани от родителите в институции, или са отстранени от семействата им; второ, замразяването на наемането в публичния сектор и съкращенията на бюджета допълнително ограничиха вече напрегнатия капацитет на системата за предоставяне на услуги за грижи от семеен тип.

В изследваните страни около една трета от децата в държавни грижи са прекарвали 90% от целия си живот в системата. При децата, разделени в ранна възраст, перспективите за семейна реинтеграция са силно намалени поради липсата на подкрепа за ромските родители или консултиране, особено ако домакинството се намира в отдалечено или маргинализирано селище. След шест години раздяла, ако не се случи осиновяване, шансовете на децата да напуснат системата намаляват още повече, докато вероятността да бъдат реинтегрирани в собственото си семейство е сведена до нула.

Що се отнася до осиновяването и приемната грижа, общото наблюдение на социалните работници в различните страни е, че бъдещите родители от чужбина са по-склонни да осиновят ромско дете, отколкото местните осиновители. Един мениджър сподели, че в неговия окръг в Румъния „осиновяването на ромски деца почти не съществува“. Десет години след първия кръг от изследвания на ERRC, този последен кръг потвърждава, че през 2020 г. ситуацията остава същата, че за ромските деца е много лесно да бъдат всмукани в системата, но практически невъзможно да избягат от нея, докато не навършат пълнолетие; за мнозинството от децата институцията е единственото семейство, което познават;²⁰³ а „институцията“ е дълбоко навредяваща и оставя младите хора до голяма степен неподготвени и неподкрепени за живот извън системата, когато навършат пълнолетие.

Това изследване е красноречиво свидетелство за вредите, нанесени на ромските деца от институционализацията. В напата колективна жалба до ECSR, специалният докладчик на ООН, Dainius Pūras, посочи, че съвкупността от доказателства показва, че децата с увреждания и тези от етническите малцинства вероятно ще изпитат по-голямо въздействие от институционализацията, което ще доведе до по-сериозни щети за развитието или поведението им спрямо техните връстници и уточни как малките деца преживяват институционализацията:

„социалното и междуличностното развитие е нарушено, физическият растеж се забавя, а когнитивното и езиковото развитие се забавя... Трябва да се подчертае, че дори и да е възможно да се осигурят условия в институции, които не са нечовешки или унижителни, или да се премахнат насилието и малтретирането, е почти невъзможно децата в институциите да формират последователна привързаност към полагащите грижи и това все пак ще доведе до пагубни последици за тяхното развитие.“²⁰⁴

203 УНИЦЕФ, Румъния: *Деца в обществена грижа 2017*. Букурещ 2017, стр. 44. Достъпно на: https://www.unicef.org/romania/sites/unicef.org.romania/files/2019-04/Romania_Children_in_Public_Care_2014.pdf.

204 Европейски комитет по социални права, *Жалба: Европейски център за правата на ромите и Център за застъпничество за психични увреждания срещу Чешката република: За неосигуряване на социална и икономическа закрила на малки деца, които са сегрегирани в детски заведения*. 26 октомври 2016 г. Достъпно на: <https://rm.coe.int/complaint-157-2017-european-roma-rights-centre-mental-disability-advoc/1680761626>.

ERRC поддържа, че най-добрите интереси на детето трябва да преобладават по всяко време и че грижата, базирана на семейството, трябва да е преди всякакви алтернативни грижи, като същевременно приема напълно, че има случаи, когато трябва да бъдат осигурени алтернативи на родителските грижи. Въпреки това считаме за неоправдани упоритите твърдения на привържениците на институционалните грижи за деца, че тъй като условията в домовете за институционални грижи са се подобрили значително, тези места трябва да се разглеждат като безопасни и подходящи за деца. Това е особено нечестно в случая с Чешката република, където, както бивш министър каза, че системата за грижи за децата и закрилата на детето не успя да се трансформира, тъй като „интересите на служителите надделяха над най-добрите интереси на децата“.²⁰⁵

Ситуацията в такива институции бе описана от чешкия омбудсман като „допълнително влошена от аспект на обезличаване и неадекватен физически контакт... децата имат всичко друго освен любов“²⁰⁶ и запомнящо се характеризирани от Lumos като места, където:

*„децата са произволно отделени от родителите си (често и от братята и сестрите си) и се отглеждат от персонал, на когото се плаща да се грижи за тях и който обикновено работи на смени; голям брой несвързани едно с друго деца живеят заедно в една и съща сграда или комплекс; детето няма възможност да формира здравословна емоционална привързаност към един или двама основни полагащи грижи; мястото е изолирано от по-широката общност и ясно се идентифицира като извън по-широката общност (чрез използването на високи стени или огради, бодлива тел, охрана на портата, осигуряване на училище на място, inter alia); контактът с родното и разширеното семейство не се насърчава или подкрепя активно, а понякога се обезкуражава; грижата като цяло е безлична и нуждите на организацията се поставят пред индивидуалните нужди на детето.“*²⁰⁷

Както е посочено във въведението, ERRC поддържа, че институционализирането на малки деца е форма на насилие, а непропорционалното прекомерно представяне на ромските деца в държавни грижи се равнява на форма на расистко насилие. Основан на праватата на човека отговор на съществуващото положение на ромските деца и децата с увреждания в държавни грижи, призовава за незабавното и пълно премахване на институционалните грижи и развитието на подходящи услуги за издръжка на деца в цяла Европа.

205 Lidovky.cz, Za dítě v ústavu platí stát ročně 778 tisíc. Třikrát víc než za pěstounskou péči. 2017 г. Достъпно на: https://www.lidovky.cz/domov/pobyt-v-kojeneckem-ustavu-je-30x-drazsi-nez-sluzby-pro-rodinu-stoji-778-tisic.A170515_165043_In_domov_ELE/tisk.

206 Доклад на общественния защитник на правата за системните посещения на здравни заведения, включително институции за деца до три години, стр. 61. Докладът е достъпен (на чешки език) на адрес: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/NZ-25_2012-kojenecke-ustavy.pdf.

207 Европейски комитет по социални права, Решение съществува относно Европейския център за правата на ромите (ERRC) и Центъра за застъпничество за психични увреждания (MDAC) срещу Чехия. Жалба № 157/2017г. 23 ноември 2020 г. Достъпно на: <https://hudoc.esc.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22ESCPublicationDate%20Descending%22,%22ESCDIdentifier%22:%5B%22cc-157-2017-dmerits-en%22%7D>.

Препоръки

Към Европейската комисия:

- Да се ревизира *Стратегическата рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите за 2021–2030 г.*²⁰⁸, за да включи по-сложен насочен към децата подход, който обръща голямо внимание на правата и нуждите на най-уязвимите ромски деца в Европа, включително на тези отстранени от семействата им и настанени в държавни институции.
- Ромската рамка да се съгласува напълно с по-широките политики на ЕС след 2020 г. за намаляване на детската бедност и социалното изключване и да се гарантира, че балансирането между универсалните политики и целевите подходи не изключва адекватна подкрепа и услуги за превенция за деца и техните семейства от социално изключени ромски общности. В рамките на такава основна политика да се преразгледат правата на децата и други подходящи политики, за да се гарантира, че ромските семейства и децата са включени като целеви групи, нуждаещи се от специална закрила.
- Да издаде специална комуникация, посветена на правата на детето в рамките на *Рамката на ЕС за ромите* като настоятелно призовава националните правителства да гарантират, че преразгледаните национални стратегии за приобщаване приемат цялостен и основан на правата подход, когато става въпрос за ромските деца и младежи.
- Да подпомогне националните правителства при разработването на подход към закрилата на детето, който гарантира услуги и системи, които са подходящи за децата, справедливи и недискриминационни; който дава приоритет на премахването на всички форми на насилие срещу ромски деца, гарантира правата на тези в уязвимо положение (включително тези в държавни институции) и насърчава участието на ромските деца в политики, които засягат техния живот.
- Да се увери, че *Рамката на ЕС за ромите* е напълно съгласувана с широкия **политически ангажмент** за деинституционализация на европейско ниво и че рамката посочва като специален приоритет закрилата на детето и правото на семеен живот. Да се осигурят стимули за промяна, да се наложи мораториум върху всяко използване на средства на ЕС от държавите-членки за изграждане на нови институции, а финансирането да се пренасочи за предоставяне на услуги за подкрепа в общността. Да се променят процедурите, така че Европейският инструмент за съседство (ENI) да допринесе за реформата за деинституционализация в страни като Молдова.²⁰⁹
- Да се насърчат националните правителства за определяне на политически цели, критерии и показатели, целеви програмни планове и системи за наблюдение и оценка, за да предотвратят отделянето на ромските деца от техните семейства; да се осигурят адекватни ресурси за подкрепа на семейството, мерки за превенция и правна помощ на ромски семейства, изложени на риск от отнемането на деца; и да

208 Европейска комисия, *Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите за 2020–2030 г.* Достъпно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813.

209 Отварящи се врати за децата на Европа, 2018 г. Информация за страната: Молдова. Достъпно на: <https://bettercarenetwork.org/library/principles-of-good-care-practices/transforming-institutional-care/opening-doors-for-europes-children-2018-country-factsheets>.

разработи и използва подробни дефиниции и методологични насоки при оценка на застрашеността на децата.

- Да се заделят средства за местните власти и неправителствените организации за предоставяне на превантивни услуги в ромските общности, за да се даде възможност на ромските деца да останат или да се върнат в семействата си, и също така да се насърчат местните и регионалните власти да идентифицират закрилата на детето като проблем в политиките за приобщаване на ромите и разпределението на ресурсите.
- Да работи съвместно със Съвета на Европа за определяне на стандарти за събирането на сравними данни за броя на ромските деца в държавни грижи (включително в институции, приемни грижи, други форми на алтернативни грижи и осиновяване), включително данни, дезагрегирани по етническа принадлежност, пол, увреждане и други релевантни фактори, с подходящи мерки за защита на личните данни на децата и семействата.

Към националните правителства и регионалните власти:

- Да се променят националните правни стандарти, за да се осигури пълна и адекватна защита на ромските деца и семейства, застрашени от раздяла, да се гарантира напълно, че отнемането на деца въз основа на бедност или материални опасения е забранено от закона и на практика, и да се осигури редовен съдебен контрол на административните решения за настаняване на деца под държавни грижи. Да се затворят всички правни вратички, които позволяват настаняването на ромски деца във вредни институции като де факто „мярка от първа инстанция“.
- Да се преразгледат националните политики за закрила на детето, за да се включат ромските деца и семейства като изложени на особен риск от заплахата; да се направи преглед на всички национални политики и програми, за да се прецени дали привидно неутралните разпоредби имат вредно или дискриминационно въздействие върху ромите.
- Да съберат сравними годишни данни, които са дезагрегирани по етническа принадлежност, пол, увреждане и други релевантни фактори в областта на закрилата на детето, образованието, жилищното настаняване, заетостта и здравеопазването, с подходящи мерки за защита на личните данни на децата и семействата.
- Да предоставят информация за безплатна правна подкрепа на семейства, изложени на риск от отнемане на деца, особено ромски семейства, застрашени от дискриминация и социално изключване.
- Да разработят и приемат подробно описание на детската застрашеност и методологични насоки за улесняване на обективна и последователна оценка.
- Да осигурят редовен и систематичен мониторинг и оценка както на основните, така и на професионалните услуги за грижа, включително представители на правата на детето, които отчитат възприятията на семействата и децата и тяхното ниво на удовлетвореност от услугите за закрила на детето.
- Да приложат програми за позитивна дискриминация за улесняване на наемането на ромски професионалисти в службите за закрила на детето.
- Обучението за борба с дискриминацията и мултикултурализма да станат задължителен компонент от учебните програми за специалисти по закрила на детето и

социална работа и да се гарантира, че професионалистите по грижи отговарят на последователни професионални стандарти. Да се работи с ромски организации за провеждане на обучения по **ромски език, история и култура** с работници за закрила на детето и деца в държавни грижи.

- Да се дава приоритет на финансирането за основни услуги за закрила на децата на базата на предоставяне на услуги, за да се осигури адекватно ниво на превантивна работа и да се избегне недостатъчното финансиране на най-нуждаещите се региони и градски квартали.
- Да се приоритизира националното финансиране за програми за превантивна социална работа за намаляване на броя на ромските деца в държавни грижи; адекватно финансиране на социалните дейности и задължаване на органите за закрила на детето да изпълняват програми за връщане на деца под държавни грижи в семейства им и увеличаване на броя на превантивни социални работници, позволяващи подобрена социална работа в общността и **намаляване на индивидуалната натовареност** по случаите на служител.
- Да се предоставят местни превантивни услуги в маргинализираните квартали, за да се подкрепят ромските семейства, изложени на риск от раздяла поради бедност, и да се осигури ефективно сътрудничество между доставчиците на обществени услуги като училища, бюра по труда, жилищни власти и обществени здравни заведения, за да се даде възможност на ромските семейства изложени на риск да подобрят условията си на живот.
- Да се предостави адекватна информация и насоки на ромските семейства, изложени на риск от раздяла, относно техните права и задължения и се осигури безплатна правна помощ за такива семейства.

errc